

**ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**«ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ»
«WOMEN AND UNEMPLOYMENT»**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΔΙΑΝΕΛΛΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ:

ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΛΛΙΟΠΗ

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της σχολής Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι) Πάτρας.

Πάτρα, Ιούνιος 2010

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι Πατρών για τη λήψη του πτυχίου. Για την υλοποίηση της θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε αρχικά, θερμά την επόπτρια μας Κα Νικολακοπούλου Καλλιόπη για την καθοδήγηση και υποστήριξή της όσο αφορά τη δομή και αποπεράτωση της εργασίας, καθώς επίσης την υπεύθυνη κοινωνική λειτουργό του Κ.Ε.Θ.Ι Πάτρας Κα Κοντογιώργη για τη συλλογή υλικού.

Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους με το δικό τους τρόπο, ως υπεύθυνοι υπηρεσιών και βιβλιοθηκών, διευκόλυναν τη συλλογή επαρκούς υλικού και στήριξαν την όλη προσπάθεια μας.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στις οικογένειες μας και τους φίλους που με τη διακριτική αλλά ουσιαστική τους παρουσία συνετέλεσαν στη δημιουργία αυτής της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στο πρώτο κεφάλαιο της πτυχιακής μας εργασίας κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στη γυναίκα του χθες και του σήμερα. Γίνεται μια σύγκριση ανάμεσα στους ρόλους της γυναίκας. Η γυναίκα ως θεότητα, αρχόντισσα, σύζυγος, μητέρα και εργαζόμενη είναι οι ρόλοι που αναλύονται στη πρώτη ενότητα του κεφαλαίου. Βλέπουμε τις περισσότερες γυναίκες να είναι υποταγμένες κάτω από τις διαταγές των πατέρων και αργότερα των συζύγων. Η γυναίκα περιορισμένη μέσα στο σπίτι και στερημένη από κάθε δυνατότητα ανανέωσης και ανάπτυξης της προσωπικότητάς της. Στη συνέχεια γίνεται μια αναφορά στα πρώτα βήματα του φεμινιστικού κινήματος.

Στην δεύτερη ενότητα του κεφαλαίου βλέπουμε μία γυναίκα πιο δυναμική, ανεξάρτητη, φιλελεύθερη έτοιμη να διεκδικήσει τα δικαιώματά της. Αναλύονται τα στερεότυπα των δυο φύλων μέσα στην οικογένεια, ποιοι παράγοντες θεωρούνται υπεύθυνοι για τα στερεότυπα και πως επηρεάζει σε αυτό η οικογένεια. Αναφέρεται η εξέλιξη της γυναίκας, οι πολλαπλοί ρόλοι της που έχουν για τη γυναίκα θετικές αλλά και αρνητικές ταυτόχρονα επιδράσεις. Τόσο οι προσωπικές της ανάγκες όσο και οι οικονομικές, έχουν οδηγήσει στην αύξηση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας, σε όλους τους χώρους εργασίας. Θεωρούν πλέον φυσικό πρότυπο ζωής το να είναι εργαζόμενες παράλληλα με τα οικογενειακά τους καθήκοντα. Η σύγχρονη γυναίκα χρειάζεται περισσότερη μόρφωση και επαγγελματική κατάρτιση για να μπορέσει να παίξει ένα ευρύτερο ρόλο τόσο στον οικονομικό και πολιτικό όσο και στον εργασιακό τομέα. Η εκπαίδευση σήμερα, αποτελεί πρωταρχική σημασία υποχρέωσης κάθε ανθρώπου, ώστε να μπορεί να ενσωματώσει την κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Σήμερα η γυναίκα μπορεί να ασκήσει όλα τα επαγγέλματα, της δίνονται ευκαιρίες για την κατάκτηση μιας θέσης εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται η ανεργία όπου αναλύονται τα είδη της. Η ανεργία τριβής, διαρθρωτική, εποχική, κυκλική, ανεργία πραγματικού μισθού, δομική και υπολειμματική ανεργία. Επίσης θα δούμε τον τρόπο αναζήτησης εργασίας και την διάρκεια της εργασίας, την

σημασία της απασχόλησης και τον φυσικό συντελεστή της ανεργίας. Αναφορά γίνεται στην ανεργία της Ελλάδας, της Κύπρου και ανά το Παγκόσμιο.

Στην επόμενη ενότητα γίνεται ανάλυση των αιτιών της ανεργίας τα οποία είναι ο χρόνος για το συνταίριασμα εργαζομένων και θέσεων εργασίας, η κλαδική μετατόπιση, η ακαμψία μισθών, οι μισθοί αποδοτικότητας, το εργατικό δυναμικό, τα εργατικά συνδικάτα, η αστυφιλία, η τεχνολογία, η εκπαίδευση, η σεξουαλική παρενόχληση, η μετανάστευση. Επίσης αναφέρεται στην επιρροή του ιδιωτικού και του κοινωνικού κόστους της ανεργίας. Οι επιπτώσεις της ανεργίας είναι ψυχολογικές, κοινωνικές και οικονομικές. Τέλος, τα μέτρα αντιμετώπισης της ανεργίας που καταγράφονται είναι προγράμματα του ΟΑΕΔ και με βάση τους νόμους ψηφισμένους από τη Βουλή.

PROJECT'S SUMMARY

In the first chapter of our degree's project, we make a historical flashback in the woman of the past and the present. A comparison between woman's different roles is made. The woman as deity, sovereign, spouse, mother and employee, are the roles which are being analyzed in the first unit of the chapter. We observe that most of the women are subjugated under their fathers 'commands and later on under the ones of their husbands. The woman constrained in the house and deprived from any ability of renewal and development of her personality. Moving on, we refer to the first steps of the feminist movement.

In the second unit of the chapter we meet a stronger, more independent and liberal woman who is prepared to claim for her rights. The stereotypes of the two genders in the family are being analyzed, which factors are considered to be responsible for them and how the family affects this. A reference is made to the woman's development and the numerous roles of hers which have both positive and negative effects. Both the personal needs of women but also their financial ones had led to an increasing participation of them in the labour market, in all the sectors. Nowadays, it is considered to be normal for women to work and at the same time to look after their families and homes. The modern woman needs more education and professional training in order to be able to play a wider role in economic, political and labour sector. In our time, education is of a fundamental importance, it is the responsibility of every single person, so that he will be able to incorporate the social, cultural and economical development of a country. The woman, today, has the ability to practice all the professions, as she is given many opportunities to acquire a place in a job.

In the next unit the reasons for the existence of unemployment are analyzed, these are: the time needed for the demand and the supply of labour to match, the shifting from one occupation to another, the inflexible salaries, the wages per productivity, the labour force, the trade unions,

urbanization, technology, education, sexual harassment and migration. Furthermore, it refers to the influence that the private and social costs of unemployment have. The consequences of unemployment are psychological, social and economical. Finally, the recorded measures taken to confront unemployment are programs of OAED and based on the related laws passed by the Parliament.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....σελ.3	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....σελ.4-7	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο : ΓΕΝΙΚΑ.....σελ.13-18	
1.1 Εισαγωγή.....σελ.14	
1.2 Το πρόβλημα.....σελ.15	
1.3 Σκοπός μελέτης.....σελ.15	
1.4 Ορισμοί όρων.....σελ.16-18	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^Ο : Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΧΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ.....σελ.19-89	
Ενότητα 1^Η : Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΧΤΕΣ	
2.1.1 Ιστορική αναδρομή.....σελ.20-32	
2.1.1.Α Γυναίκα ως Θεότητα.....σελ.20-24	
2.1.1.Β Γυναίκες αρχόντισσες.....σελ.24-25	
2.1.1.Γ Πορνεία.....σελ.25-27	
2.1.1.Δ Γυναίκα ως σύζυγος.....σελ.28-30	
2.1.1.Ε Γυναίκα ως μητέρα.....σελ.30-32	
2.1.1.Ζ Γυναίκα και εργασία.....σελ.32	
2.1.2 Πρότυπο της γυναικείας μορφής.....σελ.33-34	
2.1.3 Τα πρώτα βήματα του γυναικείου κινήματος.....σελ.34-40	
2.1.4 Από το 1950 μέχρι σήμερα.....σελ.40	
Ενότητα 2^Η : ΟΙ ΡΟΛΟΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ	
2.2.1 Τα στερεότυπα των δυο φύλων μέσα στην οικογένεια.....σελ.41-42	

2.2.1.A Οι Παράγοντες που θεωρούνται υπεύθυνοι για τα στερεότυπα και πως επηρεάζει σε αυτό η οικογένεια.....σελ.42-46	
2.2.2 Οι ρόλοι της γυναίκας και πως επηρεάζουν την ένταξη της στην αγορά εργασίας.....σελ.47-48	
2.2.2.A Ο ρόλος της μητέρας.....σελ.48-49	
2.2.2.B Ο ρόλος της συζύγου.....σελ.50-53	
2.2.2.Γ Ο ρόλος της αυτόνομης προσωπικότητας.....σελ.53-55	
2.2.3 Γυναίκα και Εκπαίδευση.....σελ.55- 59	
2.2.3.A Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα.....σελ.60	
2.2.4 Η γυναίκα στην αγορά εργασίας.....σελ.60-65	
2.2.4.A Η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα.....σελ.65-68	
2.2.4.B Αίτια συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας.....σελ.68	

Ενότητα 3^Η : ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

2.3 Η Απασχόληση των νέων γυναικών.....σελ.68-79	
2.3.A Πλήρης και μερική απασχόληση.....σελ.68-70	
2.3.B Μισθωτή, μόνιμη & προσωρινή απασχόληση.....σελ.70-71	
2.3.Γ Η απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.....σελ.71-72	
2.3.Δ Η απασχόληση κατά επάγγελμα.....σελ.72-73	
2.3.Ε Γυναίκα και Επάγγελμα.....σελ.73-74	
2.3.Ζ Γυναικεία εκπροσώπηση σε διοικητικά συμβούλια και διευθυντικές θέσεις μεγάλων εταιρειών.....σελ.74-76	
2.3.Η Γυναικεία εκπροσώπηση σε συλλογικά όργανα.....σελ.76-78	

2.3.Θ Γυναίκες ικανές για τη φυσική και την ιατρική.....σελ.78
2.3.Ι Γυναίκα και πτήση.....σελ.79

Ενότητα 4^Η : ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.4 Κυρίαρχες αντιλήψεις.....σελ.80-82
2.4.Α Η θέση της Ευρώπης.....σελ.82-86
2.4.Β Η Ελληνίδα γυναίκα στην πολιτική.....σελ.86-87
2.4.Γ Παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή της γυναίκας στην πολιτική.....σελ.87-89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^Ο : ΑΝΕΡΓΙΑ.....σελ.90-142

Ενότητα 1^Η: ΕΙΔΗ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

3.1.1 Ανεργία.....σελ.91
3.1.2 Είδη ανεργίας.....σελ.91-98
3.1.2.Α Ανεργία Τριβής.....σελ.91-93
3.1.2.Β Διαρθρωτική Ανεργία.....σελ.93-94
3.1.2.Γ Εποχική Ανεργία.....σελ.94-95
3.1.2.Δ Κυκλική Ανεργία.....σελ.95-97
3.1.2.Ε Ανεργία Πραγματικού Μισθού.....σελ.97
3.1.2.Ζ Δομική Ανεργία.....σελ.97-98
3.1.2.Η Υπολειμματική Ανεργία.....σελ.98
3.1.3 Αναζήτηση εργασίας και διάρκεια εργασίας.....σελ.98-99
3.1.4 Η σημασία της απασχόλησης.....σελ.99-100
3.1.5 Φυσικός συντελεστής ανεργίας.....σελ.100-101
3.1.6 Η ανεργία στην Ελλάδα.....σελ.101-103
3.1.6.Α Ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα.....σελ.103-105

3.1.6.B Τα χαρακτηριστικά της ανεργίας στην Ελλάδα.....σελ.105-107
3.1.7 Η ανεργία στην Κύπρο.....σελ.107-109
3.1.8 Η Παγκόσμια ανεργία.....σελ.109-111

Ενότητα 2^Η: ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

3.2.1 Ο χρόνος για το συνταίριασμα εργαζόμενων και θέσεων εργασίας.....σελ.113
3.2.2 Κλαδική μετατόπιση.....σελ.113
3.2.3 Η ακαμψία μισθών.....σελ.114
3.2.4 Μισθοί αποδοτικότητας.....σελ.114-116
3.2.5 Εργατικό δυναμικό.....σελ.116
3.2.6 Εργατικά συνδικάτα.....σελ.117
3.2.7 Αστυφιλία.....σελ.118
3.2.8 Τεχνολογία.....σελ.118-120
3.2.9 Εκπαίδευση.....σελ.120-122
3.2.10 Σεξουαλική παρενόχληση.....σελ.122-126
3.2.11 Μετανάστευση.....σελ.126-128
3.2.12 Το ιδιωτικό κόστος της ανεργίας.....σελ.128-129
3.2.13 Το κοινωνικό κόστος της ανεργίας.....σελ.129-130

Ενότητα 3^Η: ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

3.3.1 Κοινωνικές επιπτώσεις.....σελ.131-133
3.3.2 Ψυχολογικές επιπτώσεις.....σελ.133-135
3.3.3 Οικονομικές επιπτώσεις.....σελ.135-136

Ενότητα 4^Η: ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

3.4.1 Τα μέτρα αντιμετώπισης της ανεργίας.....σελ.137-143

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....σελ.144

4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....σελ.145

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.146

5.1 Συμπεράσματα.....σελ.147-148

5.2 Προτάσεις.....σελ.148-149

5.3 Επίλογος.....σελ.149

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.150-156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΓΕΝΙΚΑ

1.1 Εισαγωγή

Η ισότητα των φύλων αποτελεί μια από τις θεμελιώδεις αρχές κάθε σύγχρονης δημοκρατίας και παρόλο που η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαιτεί οι γυναίκες και οι άνδρες να λαμβάνουν ίση αμοιβή κάτω από ίσες συνθήκες εργασίας, οι γυναίκες στην χώρα μας εξακολουθούν να μαστίζονται από μεγάλη ανεργία, να τις συναντάμε σε υποβαθμισμένες μορφές εργασίας και κλάδους με μειωμένα εργατικά και ασφαλιστικά δεδομένα. Το πρόβλημα της ανεργίας δεν είναι αποκλειστικά πρόβλημα της εποχής μας, απαντά και σε παλαιότερες εποχές. Παλαιότερα για να ενταχθεί η γυναίκα στο σχήμα της κοινωνίας έπρεπε να είναι υποταγμένη στον άνδρα της. Καλή σύζυγος, καλή νοικοκυρά, μαγείρισσα, μητέρα, μόνο σε τέτοιους ρόλους την επικροτούσε ο κοινωνικός περίγυρος. Στην συνέχεια η βιομηχανική επανάσταση συμβάλλει στην μετατροπή της γυναίκας από άβουλο ανεπάγγελτο πλάσμα σε γυναίκα εργαζομένη-αμειβόμενη. Στη σημερινή εποχή, η γυναίκα επωμίζεται το βάρος πολλών ευθυνών και ρόλων, όπως σύζυγος – μητέρα - νοικοκυρά, γεγονός που της προσφέρει απεριόριστη ικανοποίηση αλλά ταυτόχρονα την δεσμεύει για την ενασχόληση και πραγματοποίηση των προσωπικών και επαγγελματικών επιδιώξεων της. Ο 21^{ος} αιώνας φέρνει την γυναίκα αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις και διλήμματα. Οι προσπάθειες της για ισότητα, ισοτιμία και κοινωνική απελευθέρωση, και διείσδυση σε κάθε κομμάτι του κοινωνικού ιστού, δεν μπορούν παρά να αποτελέσουν αναπόσπαστο κομμάτι του αγώνα της, ενάντια στην ανεργία, τον κοινωνικό αποκλεισμό και κατά συνέπεια την περιθωριοποίηση. Οι γυναίκες εργάζονται σκληρά τόσο μέσα στο σπίτι στα πλαίσια της οικογένειας όσο και έξω από αυτήν. Και αυτή η διπλή μορφή εργασίας όχι μόνο δύσκολα αναγνωρίστηκε αλλά υπήρξε και αντικείμενο εκμετάλλευσης. Πέρα από το γεγονός ότι η ανεργία εδώ και αρκετά χρόνια βρίσκεται σε ανησυχητικά επίπεδα, εκείνο που δημιουργεί μεγαλύτερη ανησυχία είναι η επιλεκτικότητα της, το γεγονός ότι η ανεργία πλήττει ορισμένες μόνο ομάδες. Πρόκειται, για τις γυναίκες, τους νέους, τους ανειδίκευτους εργάτες και τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Η ανεργία διαταράσσει τον οικογενειακό περίγυρο και το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων.

1.2 Το Πρόβλημα

Δεν είναι τυχαίο ότι η ανεργία έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια, σαν το κυρίαρχο πρόβλημα των αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών λόγω της ραγδαίας αύξησης της, στις χώρες αυτές. Η ανεργία αποτελεί μια χαρακτηριστική κατάσταση που είτε αντιμετωπίζεται ως απόκλιση είτε αποτελεί ένα γεγονός ακατανόητο. Έχει αποδειχθεί ότι η ανεργία πλήττει περισσότερο το γυναικείο φύλο παρά το ανδρικό, γιατί είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο συναφές με τη διαφορά αντιμετώπισης των δυο φύλων.

Πολλές γυναίκες έχουν κατακτήσει τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, εισήλθαν στην αγορά εργασίας και έχουν γίνει σημαντικοί παράγοντες στη δημόσια ζωή. Εντούτοις, οι ανισότητες παραμένουν και μπορεί να οξυνθούν, δεδομένου ότι ο αυξανόμενος παγκόσμιος οικονομικός ανταγωνισμός απαιτεί ένα πιο ευέλικτο και κινητικό εργατικό δυναμικό. Με βάση τα παραπάνω οι επιπτώσεις είναι πιο αισθητές στις γυναίκες, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να επιλέξουν ανάμεσα στα παιδιά και τη καριέρα επειδή υπάρχει έλλειψη ευέλικτων ρυθμίσεων εργασίας και υπηρεσιών φροντίδας, επειδή εμμένουν τα στερεότυπα των φύλων και ο καταμερισμός των οικογενειακών υποχρεώσεων με τους άνδρες είναι άνισος.

1.3 Σκοπός Μελέτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναλυθούν οι πολλαπλοί ρόλοι της γυναίκας του χτες και του σήμερα και παράλληλα η επιρροή της ανεργίας στη γυναίκα. Ως μελλοντικοί επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί, το κοινωνικό αυτό πρόβλημα της ανεργίας των γυναικών θεωρείται δεδομένο ότι μας αφορά άμεσα. Με βάση τη πιο κάτω μελέτη θέλουμε να διασαφηνίσουμε το φαινόμενο της ανεργίας στη γυναίκα που εξαπλώνεται ραγδαία ανά το παγκόσμιο.

Ευελπιστούμε ότι η εργασία μας θα αποτελέσει εγχειρίδιο για την κινητοποίηση των γυναικών στην εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων τόσο στην οικογενειακή τους ζωή όσο και στην αγορά εργασίας.

1.5 Ορισμοί Όρων

Γυναίκα - σύζυγος: Χρησιμοποιείται ο όρος γυναίκα – σύζυγο με την έννοια της παντρεμένης γυναίκας ή της γυναίκας που έχει σχέση με άντρα και συζούν χωρίς να είναι παντρεμένοι. (Λεξικό της Δημοτικής, Ηλία Σωτήρα, σελ. 304-305)

Γυναίκα

- Ετυμολογικά η λέξη σημαίνει τον θηλυκό άνθρωπο. («Το μεγάλο Λεξικό της Νεοελληνικής γλώσσας», Δ. Γεωργοπαπαδάτος και ομάδα φιλολόγων.)
- Πρόσωπο θηλυκού γένους κατ' αντιδιαστολή με τον άνδρα, ενήλικο πρόσωπο κατ' αντιδιαστολή προς το κορίτσι και την έφηβο, το θηλυκό πρόσωπο που με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του ανταποκρίνεται στο ρόλο ή στο στερεότυπο που η κοινωνία αναγνωρίζει ως κατεξοχόν γυναικείο. (Μπαμπινιώτης, Αθήνα 2002, σελ 445).
- Άνθρωπος θηλυκού γένους σωματικά ώριμος: Μαζεύτηκαν άντρες, γυναίκες και παιδιά. Χωριστά οι άντρες, χωριστά οι γυναίκες. Τον έβλεπαν συχνά να συνοδεύει μια νεαρή ~. Βρήκε τη ~ της ζωής του, τη σύντροφο. Η ψυχολογία / η φυσιολογία της γυναίκας. Όμορφη / ελκυστική / κομψή ~. Η χειραφέτηση / η απελευθέρωση της γυναίκας. Απελευθερωμένη ~. Εύκολη / ελαφριά ~, που ενδίδει στο ερωτικό κάλεσμα των αντρών. (έκφρ.) κοινή ~ / ~ του δρόμου, πόρνη, ελευθερίων ηθών. || Έγινες ~ πια! / ολόκληρη / σωστή ~, για κορίτσι που μεγάλωσε, που βρίσκεται στο στάδιο μετά την εφηβεία. (<http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>)
- Είναι το θηλυκό γένος των ανθρώπων. Μαζί με τον άντρα αποτελούν την οικογένεια. Αποκτά παιδιά, τα οποία και ανατρέφει. Τότε η γυναίκα-μητέρα, αναλαμβάνει περισσότερες φροντίδες από τον άντρα, ως προς την περιποίηση των παιδιών της. Η γυναίκα στην εξέλιξη της ζωής των διάφορων λαών, δεν είχε πάντα την ίδια κοινωνική θέση. Υπήρχε βέβαια εποχή, πριν από πολλούς αιώνες, που τα σκήπτρα στην κοινωνία τα κρατούσε η γυναίκα: ήταν η εποχή της μητριαρχίας.

Αργότερα όμως, η γυναίκα ήρθε σε δεύτερη κοινωνική θέση και την πρώτη θέση στη διοίκηση της πολιτείας κτλ. Την πήρε ο άντρας. Υπήρξε, μάλιστα εποχή, που η γυναίκα θεωρούνταν «κτήμα» του άντρα, που μπορούσε να την κάμει ότι ήθελε: να την σκοτώσει, να την πουλήσει κτλ. Αλλά με το πέρασμα των χρόνων αναγνωρίστηκε, ιδιαίτερα χάρη στους αγώνες φωτισμένων γυναικών, ότι η γυναίκα έχει ίσα δικαιώματα με τον άντρα σ' όλες τις εκδηλώσεις της ζωής: στη μόρφωση, στο επάγγελμα, στην αμοιβή εργασίας κτλ. Έτσι, πραγματοποιήθηκε η λεγόμενη *χειραφέτηση* της γυναίκας. Σήμερα, αναγνωρίζεται από όλον τον κόσμο η ισάξια με τον άντρα συμβολή της γυναίκας σ' όλες τις πλευρές της σύγχρονης ζωής: επιστημονική, τεχνική, εκπαιδευτική, οικονομική, επαγγελματική, καλλιτεχνική και γενικά εκπολιτιστική. Για τη συμβολή αυτής της γυναίκας στη γενική εκπολιτιστική πρόοδο, γιορτάστηκε, σε παγκόσμια κλίμακα, στα 1976, το «έτος της γυναίκας», για να τιμηθεί ακριβώς το πρόσωπό της και ο ρόλος της στην αρμονική διαβίωση και πρόοδο των λαών πάνω στη γη. (Γ. Αξιωτέλλης & Σία Ε.Π.Ε, Αθήνα)

Ανεργία :

- Ορίζεται ως το πηλίκο των ανέργων μιας περιοχής προς το συνολικό δυναμικό σε αυτήν. Εκφράζεται ως το ποσοστό επί τις εκατό του εργατικού δυναμικού της συγκεκριμένης περιοχής. Όπου εργατικό δυναμικό είναι το άθροισμα των ανέργων και των απασχολούμενων στη συγκεκριμένη περιοχή. (Μαγουλά Θεοχαρούλα, 2003).
- Σύμφωνα με την Διεθνή Υπηρεσία Απασχόλησης άνεργοι θεωρούνται τα άτομα που δεν εργάζονται, που επιθυμούν να εργαστούν, που έχουν ψάξει επίμονα να βρουν εργασία μέσα στο τελευταίο μήνα και τα οποία είναι διαθέσιμα να αναλάβουν καθήκοντα μέσα στο επόμενο 15ήμερο. (Stephen Ison, 2002).
- Ο αριθμός των ατόμων που υποβάλλουν αίτηση για επίδομα ανεργίας ή για εθνικά ασφαλιστικά δάνεια της ημέρας της μηνιαίας καταμέτρησης, τα οποία εκείνη την μέρα είναι άνεργοι, διατεθειμένοι

και ικανοί να απασχοληθούν σε κάθε κατάλληλη θέση και αναζητούν ενεργά εργασία. (Ferguson Ken, 2004).

Ποσοστό ανεργίας

Ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού.

Το συνολικό εργατικό δυναμικό ορίζεται ως «όλοι οι απασχολούμενοι, όλοι οι αυτοαπασχολούμενοι, όλοι όσοι συμμετέχουν σε προγράμματα επιμόρφωσης που χρηματοδοτούνται από την κυβέρνηση, μέλη των ενόπλων δυνάμεων, όλοι οι άνεργοι». (Μοσχωνά Κώστα, 2006)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΧΤΕΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^H

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ ΧΤΕΣ

2.1.1 Ιστορική Αναδρομή

2.1.1.Α ΓΥΝΑΙΚΑ ΩΣ ΘΕΟΤΗΤΑ

- Ήρα- θεά του γάμου και προστάτιδα των γυναικών.

Η Ήρα ήταν η θεά του γάμου και προστάτιδα των γυναικών. Ζήλευε τον άνδρα της Δία για τις απιστίες του προς αυτήν και πολλές φορές εκδικήθηκε τις γυναίκες με τις οποίες την απατούσε ο Δίας. Μετά την εκθρόνιση του Κρόνου, ο Δίας τη ζήτησε σε γάμο. Εκείνη αρνήθηκε. Τρελός από έρωτα για την αδερφή του, ο Δίας δεν παραιτήθηκε από τους σκοπούς του. Συχνά η Ήρα περιγραφόταν ή απεικονιζόταν κρατώντας κάποιο σκήπτρο ως σύμβολο κυριαρχίας ή έχοντας στα χέρια της ρόδι (σύμβολο γονιμότητας). Άλλα γνωστά σύμβολα της Ήρας ήταν το παγώνι, ο κούκος που συμβόλιζε τον ερχομό της άνοιξης και διάφορα λουλούδια και φυτά που συμβόλιζαν την ευλογία της φύσης. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Δήμητρα- Η Θεά της γης, της γεωργίας, της γλωρίδας, της τροφής, του γάμου και προστάτιδα των γεωργών

Η Δήμητρα στην ελληνική μυθολογία, ήταν η ιδεατή ανθρωπόμορφη θεότητα της καλλιέργειας δηλαδή της γεωργίας, αλλά και της ελεύθερης βλάστησης, του εδάφους και της γονιμότητας αυτού συνέπεια των οποίων ήταν να θεωρείται και προστάτιδα του γάμου και της μητρότητας των ανθρώπων. Η Δήμητρα ήταν κόρη του Κρόνου και της Ρέας.. Η Δήμητρα ήταν θεά που δεν ήταν γνωστή για τους έρωτες της. Ήταν απόμακρη και ακατάδεκτη, γι'αυτό και οι εραστές της ήταν ολιγάριθμοι. Η μεγαλύτερη γιορτή που γινόταν προς τιμήν της Δήμητρας ήταν τα Θεσμοφόρια, το μήνα Πυανεσιώνα, δηλαδή μέσα Σεπτεμβρίου με μέσα Οκτωβρίου, την εποχή της σποράς. Τελούντο σε όλη την Ελλάδα και ήταν γιορτή που συμμετείχαν μόνο παντρεμένες γυναίκες. Όσο διαρκούσαν τα Θεσμοφόρια οι γυναίκες απείχαν από σαρκικές απολαύσεις, νήστευαν και αντάλλασσαν μεταξύ τους

άσεμνα αστεία, πιθανώς προς τιμήν των αστείων της Ιάμβης που έκανε τη Δήμητρα να γελάσει. Η γιορτή ολοκληρωνόταν με τα Καλλιγένεια όπου οι γυναίκες γλεντούσαν. Από τη γιορτή των Θεσμοφορίων αποδόθηκαν στη Δήμητρα τα ονόματα Θεσμοφόρος και Καλλιγένεια. Σύμβολα της Δήμητρας ήταν οι γερανοί, το στάχυ, ο νάρκισσος, η μυρτιά και ο κρόκος. Οι μέλισσες θεωρούντο ιερείες της και στις θυσίες προς τιμήν της προσέφεραν ταύρους, μοσχάρια και μέλι. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Εστία- θεά της εστίας, της οικιακής ζωής και της οικογένειας.

Στην ελληνική μυθολογία, η Εστία είναι η θεά της εστίας, της οικιακής ζωής και της οικογένειας, η οποία λάμβανε την πρώτη προσφορά σε κάθε θυσία στο σπιτικό, αλλά δεν είχε δημόσια λατρεία. Το όνομά της σημαίνει “σπίτι και εστία”: το σπιτικό και τους κατοίκους του. Η Εστία συμβολίζει την συμμαχία μεταξύ των αποικιών και των μητέρων-πόλεων τους και είναι η μεγαλύτερη κόρη της Ρέας και του Κρόνου,. Αρχικά εντασσόταν στους Δώδεκα Ολύμπιους, αλλά αργότερα αντικαταστάθηκε από τον Διόνυσο. Έπειτα, φρόντιζε την ιερή φωτιά στον Όλυμπο. Οι βωμοί της περιελάμβαναν κάθε οικογενειακή εστία. Η Εστία ορκίστηκε να παραμείνει για πάντα παρθένα και αρνήθηκε στα καλέσματα του Ποσειδώνα και του Απόλλωνα. Μια φορά κινδύνευσε να βιαστεί από τον Πρίαπο, έναν ελάσσονα θεό της γονιμότητας, αλλά σώθηκε από το ογκάνισμα ενός όνου. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Αφροδίτη- θεά του έρωτα και της ομορφιάς.

Η Αφροδίτη είναι η θεά του έρωτα και της ομορφιάς της ελληνικής μυθολογίας. Σύμφωνα με τον ομηρικό μύθο γεννήθηκε στην Πέτρα του Ρωμιού, μια ακτή της Πάφου στην Κύπρο. Σπρωγμένη από τον Ζέφυρο στη θάλασσα, η θεά καλλωπίστηκε από τις θεραπαινίδες της Ώρες και μεταφέρθηκε στον Όλυμπο, όπου παρουσιάστηκε στον Δία και τους υπόλοιπους θεούς. Σύμφωνα με την εκδοχή του Ησίοδου η Αφροδίτη γεννήθηκε από τον αφρό που δημιούργησαν τα γεννητικά όργανα του Ουρανού πέφτοντας στη θάλασσα μετά τον ακρωτηριασμό του από τον Κρόνο. Πάλι με τη βοήθεια του Ζέφυρου ταξίδεψε στον απέραντο Ωκεανό.

Πέρασε από τα Κύθηρα και κατόπιν κατευθύνθηκε στην Κύπρο. Τα Κύθηρα θεωρούνται το νησί της Ουράνιας Αφροδίτης, όπου και υπήρχε το πρώτο ιερό της στον Ελλαδικό χώρο. Ο Όμηρος στην Ιλιάδα την αναφέρει ως "Κυθήρεια θεά του έρωτα τροφός". Ακόμα και σήμερα, το όνομα Αφροδίτη προκαλεί εικόνες δελεαστικής ομορφιάς, αισθησιασμού και πάθους. Η θεά είναι καλύτερα γνωστή, ίσως, ως θεία προξενήτρια ή ως παράγων διέγερσης της αισθησιακής επιθυμίας. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Άρτεμις- Θεά της άγριας φύσης, του κυνηγιού, των ζώων και της γονιμότητας.

Η Άρτεμις είναι μια από τις παλαιότερες, πιο περίπλοκες αλλά και πιο ενδιαφέρουσες μορφές του ελληνικού πανθέου. Κόρη του Δία και της Λητούς, δίδυμη αδερφή του Απόλλωνα, βασίλισσα των βουνών και των δασών, θεά του κυνηγιού, προστάτιδα των μικρών παιδιών και ζώων. Η γέννηση της ιδιόρρυθμης θεάς τοποθετείται στο νησί Ορτυγία. Πανέμορφη και πανέξυπνη η Άρτεμη, είχε από πολύ νωρίς κερδίσει την εκτίμηση των άλλων θεών. Ήδη από τα τρία της χρόνια είχε συγκεκριμένες απαιτήσεις, που αφορούσαν την ενδυμασία της, τον εξοπλισμό της και την ακολουθία της στην πιο αγαπημένη της ενασχόληση, το κυνήγι. Ήταν παιδί που ήξερε τι ήθελε και πραγματικά σταθερό και άκαμπτο στις αποφάσεις του. Η Άρτεμις ήταν μια θεά αμείλικτη που ποτέ σχεδόν δε συγχωρούσε. Οποιαδήποτε παρατυπία σε βάρος της, οποιαδήποτε παρέκκλιση από τα πιστεύω της και τις αρχές της άξιζε την τιμωρία της. Η αδυσώπητη οργή της ήταν έτοιμη να ξεσπάσει ανά πάσα στιγμή απέναντι στον παραβάτη των αυστηρών της κανόνων. Τα θανατηφόρα της βέλη στόχευαν διαρκώς θνητούς, θεούς και ήρωες που παρέβλεπαν την ύπαρξή της ή αμελούσαν τις αρχές και τη λατρεία της. Γενικά, η Άρτεμη ήταν θεά δραστήρια, σκληρή και αεικίνητη. Στις περισσότερες εκδηλώσεις της εμφανίζεται συνειδητοποιημένη, ώριμη κι αποφασιστική, ενώ λίγα ήταν τα περιστατικά εκείνα στα οποία παρουσίαζε μια εικόνα τελείως διαφορετική. Μια από τις πιο αγαπημένες ενασχολήσεις της Άρτεμης ήταν το κυνήγι. Γυναίκα δραστήρια, ορμητική και ευκίνητη, η ελεύθερη και αεικίνητη θεά διοχέτευε το μεγαλύτερο μέρος της ενεργητικότητάς της στην αναζήτηση και καταδίωξη θηραμάτων στα βουνά. Συνοδευόμενη από δροσερές και

όμορφες νύμφες και περιστοιχισμένη από άγρια κυνηγόσκυλα, έτρεχε γύρω από λίμνες, ποτάμια, λιβάδια και βουνά προκειμένου να απαντηθεί με άγρια κυρίως ζώα. Ντυμένη με λιτό ελαφρύ ρούχο και εφοδιασμένη με τον κατάλληλο για την περίπτωση εξοπλισμό ριχνόταν με ενθουσιασμό και μανία σ' αυτό που κυρίως την ενδιέφερε. Αδάμαστη, σκληρή κι αγέρωχη, δεινή γνώστρια της τοξευτικής τέχνης και πολύ ικανή δρομέας και κυνηγός, επιδίδονταν με πάθος στο κυνήγι. Τα σύμβολα της Άρτεμης ήταν πολλά και ποικίλα. Ξεκινούσαν από ζώα και φυτά και κατέληγαν σε όπλα: κατσίκια, τράγος, ελάφι, αρκούδα, σκύλος, φίδι, δάφνη, φοίνικας, κυπαρίσσι, σπαθί, φαρέτρα, ακόντιο και άλλα. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Αθηνά- Θεά της Σοφίας, των τεχνών και του σώφρονος πολέμου

Η Αθηνά κατά την Ελληνική μυθολογία ήταν η θεά της σοφίας, της στρατηγικής και του πολέμου. Συμβολίζεται από μια κουκουβάγια, έφερε μια ασπίδα από δέρμα κατσίκας, ονομαζόμενη Αιγίς που της είχε δοθεί από τον πατέρα της και συνοδεύεται από τη θεά Νίκη. Η Αθηνά συχνά βοήθησε ήρωες. Είναι οπλισμένη, ποτέ ως παιδί, πάντα παρθένας. Ο Παρθενώνας στην Αθήνα είναι ο πιο διάσημος ναός αφιερωμένος σ' αυτήν. Ποτέ δεν είχε σύντροφο ή εραστή. (<http://el.wikipedia.org/>)

Άλλες θεότητες της ελληνικής μυθολογίας

- Γαία -Θεά της Γης

Η Γαία Θεά της Γης προϋπήρχε με το Χάος και τον Έρωτα-Φάνη στη δημιουργία του Κόσμου. Η Γαία, στο επίπεδο της Κοσμογονίας, συμβολίζει την υλική πλευρά του Κόσμου και όχι τη Γη. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Εκάτη- Θεά της μαγείας

Κατά την Ελληνική Μυθολογία η Εκάτη Θεά της μαγείας φέρεται ως δευτερεύουσα υποχθόνια θεότητα. Η Εκάτη, θεά της μαγικής τέχνης στον κάτω κόσμο, ήταν το μοναδικό παιδί των Τιτάνων Πέρση και Αστερίας. Από τους γονείς της κληρονόμησε δυνάμεις πάνω στη γη, τη θάλασσα και τον ουρανό. Η Εκάτη συνήθως απεικονιζόταν σε σχέδια πάνω σε αγγεία κρατώντας 2 πυρσούς. Η Εκάτη βοηθά τους πολεμιστές στον πόλεμο και τους βασιλείς στην απονομή της δικαιοσύνης. Φέρνει τιμές στους

αθλητικούς αγώνες, παραστέκει τους κυνηγούς και τους ψαράδες και μαζί με τον Ερμή, προστατεύει τα κοπάδια. Τέλος, αποκαλείται κουροτρόφος. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Ήβη- θεά της νεότητας και της ζωντανίας.

Η Ήβη στην ελληνική μυθολογία παρουσιάζεται ως (δευτερεύουσα) θεά της νεότητας και της ζωντανίας. Ήταν κόρη του Δία και της Ήρας. Σύμφωνα με έναν μύθο η Ήρα έμεινε έγκυος στην Ήβη, όταν την είχε καλέσει ο Απόλλωνας σε γεύμα και είχε φαι άγρια μαρούλια. Η Ήβη είχε αναλάβει να προμηθεύει τους Θεούς με νέκταρ και αμβροσία. Η αμβροσία ήταν η τροφή που τους διατηρούσε πάντα νέους. Η Ήβη παντρεύτηκε τον Ηρακλή όταν ο τελευταίος ανέβηκε στον Όλυμπο ως ημίθεος. Έτσι ο Ηρακλής έμεινε για πάντα νέος. Μαζί απέκτησαν δύο παιδιά: τον Αλεξιάρη και τον Ανίκητο. (<http://el.wikipedia.org/>)

- Περσεφόνη- Θεά του Κάτω Κόσμου

Η Περσεφόνη Θεά του Κάτω Κόσμου. ήταν κόρη της θεάς Δήμητρας. Πατέρας της ήταν ο Δίας. Μαζί του γέννησε τον Ζαγρέα, τον Ευβουλέα και τον Σαβάζιο. Ο Πλούτωνας την πήρε στον κάτω κόσμο για την ομορφιά της. Η Θεά Δήμητρα όμως τη ζήτησε πίσω. Ο Πλούτωνας συμφώνησε να ανεβαίνει η Περσεφόνη έξι μήνες στον πάνω κόσμο και να κατεβαίνει τους επόμενους έξι στον κάτω. Έτσι τους μήνες που η Περσεφόνη είναι στον πάνω κόσμο η Θεά Δήμητρα χαιρόταν. και υπήρχε καλοκαιρία, ενώ τους άλλους κακοκαιρία. (<http://el.wikipedia.org/>)

2.1.1.B Γυναίκες αρχόντισσες

Στην αρχαία Βαβυλώνα και στην Αίγυπτο οι γυναίκες είχαν σημαντική ανεξαρτησία και υψηλή θέση στην κοινωνία. Στην Αίγυπτο τα πράγματα ήταν ακόμη καλύτερα και οι γυναίκες έγιναν συχνά άρχοντες του κράτους. Σε αρκετές περιπτώσεις, λοιπόν, τη θέση και τα δικαιώματα της αρχαίας γυναίκας θα τα ζήλευαν πολλές κοινωνίες του ευρωπαϊκού μεσαίωνα. στην ιστορία αναφέρονται σημαντικές γυναικείες μορφές, όπως η Φαραώ Χατσεπσούτ (18η δυναστεία), η Βαβυλωνία Σεμίραμις, η Ελληνίδα Κλυταιμνήστρα, η Ιουδαία Εσθήρ, η Κλεοπάτρα στην Αίγυπτο και πολλές

άλλες, που όχι μόνο ανέβηκαν στα ύψιστα αξιώματα της εποχής τους, αλλά και έπαιξαν κύριο ρόλο στη διαμόρφωση της ιστορίας των τόπων και των λαών τους. Στα Ομηρικά Έπη, στη Μινωική και στη Μυκηναϊκή εποχή, οι γυναίκες είναι σε πολύ καλή μοίρα. αγαπούν την οικογένειά τους, συζητούν ελεύθερα μαζί με τους άντρες, επικρατεί η μονογαμία, ο γάμος είναι ιερός και αδιάλυτος, η γυναίκα μπορεί να διαλέξει τον άντρα της, οι συζυγικές σχέσεις βασίζονται σε αμοιβαία αγάπη και εκτίμηση και οι τρόποι συμπεριφοράς των συζύγων παρουσιάζονται απλοί, ευγενικοί και εγκάρδιοι. Η πολυτεκνία θεωρείται μεγάλο αγαθό και ευτυχία, ενώ η ατεκνία μεγάλη συμφορά και εκδήλωση θεϊκής τιμωρίας. Το ίδιο και στην αρχαία Σπάρτη οι γυναίκες ήταν σχεδόν ίσες με τους άντρες, συγχρωτίζονταν ελεύθερα στο δημόσιο βίο και στους αθλητικούς αγώνες, παντρεύονταν τον άντρα που θα αγαπούσαν, και είχαν γνώμη στα πολιτικά και δημόσια πράγματα. (<http://www.tyxikos.gr/983-15.html>, Τεύχος Μάρτιος-Απρίλιος 1998)

2.1.1.Γ Πορνεία

Η φύση της γυναίκας μελετήθηκε από πολλούς σοφούς άνδρες, παιδευμένους στο δεδομένο της κατωτερότητας της ως φύλου, απολογητικά, αναζητώντας μια απλή τεκμηρίωση ενός «αναμφισβήτητου φαινομένου». Η γυναίκα, βγήκε ή δε βγήκε από την αφαίρεση ενός πλευρού του άνδρα, θεωρήθηκε επίσημα, τόσο από την εξουσία όσο και από την επιστήμη, άτομο υποδεέστερο όσο και ύπουλο, κακεντρεχές, εκδικητικό και επικίνδυνο που του έπρεπε, προς χάριν ενός είδους προφύλαξης, η τιμωρία των περιορισμών αν όχι ο εγκλεισμός ή ο θάνατος. Σύμφωνα με τον Φρόνιτ θεωρούσε τις γυναίκες υστερικές, υπερβάλλοντες σε μια γενικότερη άποψη που τις χαρακτήριζε νευρωτικές άρρωστες, παθιασμένες, καταθλιπτικές. Έτσι εύκολα ερμήνευε μια φαινομενική κατάσταση της εποχής του, κατά την οποία πολλές γυναίκες είχαν αρχίσει να συνειδητοποιούν την καταπίεση, με αποτέλεσμα να υποφέρουν συχνά από άγχη, ανασφάλειες και σύνδρομα ανικανοποίητων επιθυμιών. Ως σύζυγος, η γυναίκα κλεισμένη μέσα στο σπίτι και στερημένη από κάθε δυνατότητα ανανέωσης και ανάπτυξης της προσωπικότητάς της, γινόταν γρήγορα άχαρη και πληκτική. Έτσι, η τάση του άνδρα να αναζητήσει απολαύσεις έξω από το σπίτι, παράλληλα με τις άλλες, πολυποίκιλες καταπιέσεις της γυναίκας, άλλοτε

οικονομικές και άλλοτε ψυχολογικές, ευνοούσε την ανάπτυξη της πορνείας. Η γυναίκα φτωχή παλλακίδα ή πλούσια, ωραία και μορφομένη εταίρα, ξέφευγε από τον κανονικό ρυθμό της κοινωνικής ζωής και έβρισκε ένα είδος ελευθερίας που τις έλειπε. Φυσικά υπήρχαν και οι πολύ φτωχές πόρνες κυρίως σκλάβες οι οποίες με την πορνεία δεν ξέφευγαν από την εξαθλίωση και ως εκ τούτου δεν απολάμβαναν έστω και μέσω αυτής καμιά ελευθερία. Ο Δημοσθένης λει ότι «Έχουμε τις εταίρες για την ευχαρίστηση του πνεύματος, τις παλλακίδες για την ευχαρίστηση των αισθήσεων και τη σύζυγο για να μας χαρίζει παιδιά». (Κακλαμανάκη, 2007). Στην ελληνική αρχαιότητα, το φαινόμενο της πορνείας σε ορισμένες πόλεις ήταν ενίοτε περιστασιακό και χωρίς ανταλλάγματα, αλλά σε άλλες αποτελούσε πηγή εισοδήματος. Η πορνεία λειτουργούσε σε μεγάλο βαθμό, ως ρυθμιστής των ανικανοποίητων και επιθετικών σεξουαλικών ορμών, προς προστασία της κοινωνικής τάξης, διότι κρατούσε π.χ. τους ακόμη άγαμους μακριά από τις θυγατέρες και τις συζύγους των αστών. Επιπλέον, οι Ελληνίδες πόρνες, οι εταίρες, ως οι μόνες γυναίκες, που είχαν εισέλθει στη δημόσια ζωή, έπαιζαν σπουδαίο ρόλο στις ανδρικές συντροφιάς, και καλλιεργούνταν ως σημαντική διασκέδαση για τους άνδρες. Οι πόρνες, πολύ συχνά ήταν δούλες (υπηρέτριες, αυλητρίδες, χορεύτριες), απαραίτητη συντροφιά στα συμπόσια, όπου ενδεχομένως να προέκυπτε η προώθησή από τον κύριο τους στην αγκαλιά κάποιων από τους συμμετέχοντες. Σε οικονομικό επίπεδο, ήταν δυνατό να αγοράσει κάποιος δούλες με αποκλειστικό σκοπό να τις προωθήσει στην πορνεία και να κερδίζει τη ζωή του με τον τρόπο αυτό. Εκτός όμως από την αγορά δούλων, πηγή προμήθειας κοριτσιών προορισμένων για την πορνεία ήταν και ο θεσμός της έκθεσης. Η έκθεση των νεογέννητων είναι συχνά μια ανάγκη για τις οικογένειες με πολύ ταπεινά έσοδα. Για τους φτωχότερους, τα κορίτσια είναι συχνά επιβαρυντικά μέλη για την οικογένεια, λόγω του φόβου για τα έξοδα της προίκας, και έτσι τα απειλούσε η έκθεση συχνότερα από τα αγόρια. Αυτό σήμαινε συνηθέστερα ότι τα περίμενε η τύχη της πορνείας, αφού πολλά από αυτά τα κοριτσάκια μαζεύονταν από τους δουλεμπόρους στους δρόμους όπου οι γονείς τους τα εγκατέλειπαν μόλις γεννηθούν.

Η Παλλακεία, ήταν θεσμός που ίσχυε παράλληλα με τον γάμο, και που σήμαινε τη χωρίς γάμο συμβίωση άνδρα και γυναίκας. τις ελεύθερες

γυναίκες, αντίθετα από τους άνδρες, η σεξουαλική επικοινωνία επιτρεπόταν αποκλειστικά μόνο μέσα στο γάμο. Νομικά, μόνο η σύζυγος έπαιρνε την κοινωνική θέση του άνδρα, αλλά η παλλακίδα είχε από τον νόμο την ίδια προστασία με τη σύζυγο σε περιπτώσεις προσβλητικής συμπεριφοράς προς το πρόσωπό της. Είναι όμως αλήθεια πως η σχέση της παλλακίδας αντιμετωπιζόταν ως κατώτερου βαθμού συγκριτικά με τον κύριο γάμο, και τα παιδιά της είχαν ανάλογη αντιμετώπιση, με λιγότερα δικαιώματα από τα παιδιά της νόμιμης συζύγου. Σίγουρα αυτό σχετιζόταν και με την καταγωγή των γυναικών, καθώς το στοιχείο που θα όριζε αν μια κοπέλα είχε περισσότερες πιθανότητες να γίνει νόμιμη σύζυγος ή παλλακίδα, ήταν η προίκα, καθώς στην Αθήνα, σπάνια μια κοπέλα γινόταν νόμιμη σύζυγος χωρίς αυτήν. Η παλλακίδα, ήταν αυτή που συνήθως περιποιόταν τον άνδρα, κάτι ανάμεσα σε σύζυγο και εταίρα. Ο σύζυγος μπορούσε να επιμένει στο προνόμιο του για εξωσυζυγικό έρωτα, χωρίς να αναμένει συνέπειες, καθώς η σεξουαλικότητα των γυναικών δεν ήταν στο ίδιο μέτρο αυτόνομη με του άνδρα. Από την άλλη όμως, αυτό δεν σήμαινε πως οι γυναίκες έβλεπαν ως αυτονόητη την παλλακεία, ώστε η νόμιμη σύζυγος να την αντιμετωπίζει με κατανόηση ή και να την έχει αποδεχθεί. (<http://el.wikipedia.org/wiki>)

Οι εταίρες, μία ιδιαίτερη κατηγορία ιδιωτικών πόρνων. Λόγω των φυσικών και πνευματικών χαρισμάτων που διέθεταν και λόγω των δεσμών τους με επιφανείς άνδρες της εποχής τους, από τον κόσμο του πνεύματος, της τέχνης και της πολιτικής, κατέχουν μία εντελώς ξεχωριστή θέση στην ιστορία της πορνείας στην αρχαία Ελλάδα. Διάσημες εταίρες που έπαιξαν ξεχωριστό ρόλο στην τέχνη, τόσο στην πλαστική όσο και στη ζωγραφική, όπως η Φρύνη, και κυρίως εταίρες οι οποίες άσκησαν σημαντική επιρροή στην πολιτική ζωή της εποχής εκείνης, είναι η Ασπασία, η Μιλτώ που έγινε σύζυγος του Κύρου και του Αρταξέρξη, η Θαΐς που ακολούθησε τον Αλέξανδρο στην εκστρατεία του, οι εταίρες του Πτολεμαίου του Φιλάδελφου, η Αγαθόκλεια, η αρχομανής εταίρα του Πτολεμαίου του Φιλοπάτορος, οι εταίρες του Δημητρίου του Πολιορκητού, οι εταίρες του Αρπάλου, η ηρωίδα εταίρα Λέαινα και η διαβόητη Νέαιρα. (Λεντάκης Α, 1999)

2.1.1.Δ Η γυναίκα ως σύζυγος

Πολλά και διάφορα έχουν γραφτεί για τις γυναίκες στη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας, άλλα από τα οποία εκθειάζουν το γυναικείο φύλλο και άλλα που μιλούν με τρόπο ταπεινωτικό και ανεπίτρεπτο. Γράφτηκαν ύμνοι συγκινητικοί αλλά και στίχοι προσβλητικοί και βλάσφημοι. Υπήρξαν περίοδοι δόξας, όμως και φαινόμενα καταπίεσης και εκμετάλλευσης. (<http://www.tyxikos.gr/983-15.html>, Τεύχος Μάρτιος-Απρίλιος 1998) Ο ρόλος της μητέρας και της συζύγου ήταν η μόνη αποκλειστική απασχόληση της. Από αυτή και μόνο καθοριζόταν η θέση της μέσα στην οικογένεια, μια θέση κατώτερη, υποκειμενική στη εξουσία του άνδρα-συζύγου ή του πρωτότοκου γιου μετά το θάνατο του συζύγου, και στην ανάγκη, κάποιου από τους συγγενείς. Οι περιορισμοί της μονογαμίας, επίσημα ή ανεπίσημα, αφορούσαν μόνο τη γυναίκα. Η γυναίκα περιορίστηκε στο να προσφέρει συναίσθημα και ηδονή, χωρίς να παίρνει μέρος στην κοινωνική δραστηριότητα, παρά μόνο έμμεσα, δεχόμενη την αντανάκλαση των κατακτήσεων του άντρα. Ως σύζυγος, η γυναίκα κλεισμένη μέσα στο σπίτι και στερημένη από κάθε δυνατότητα ανανέωσης και ανάπτυξης της προσωπικότητάς της, γινόταν γρήγορα άχαρη και πληκτική. (Κακλαμανάκη,2007)

Η γυναίκα ζει μέσα στο γυναικωνίτη ο οποίος είναι το ιδιαίτερο μέρος του οίκου που προορίζεται για την κατοικία των γυναικών. Γενικό γνώρισμα του γυναικωνίτη σε όλες τις εποχές είναι ότι βρίσκεται πάντοτε στο βάθος του οίκου. Αυτό γίνεται για δύο λόγους, για την φύλαξη των γυναικών και για την ασφαλή αποθήκευση σε αυτόν κάθε πολύτιμου θησαυρού, τροφίμων κ.λ.π., διότι πλην της παραμονής των γυναικών, ο γυναικωνίτης χρησιμοποιούνταν και ως θησαυροφυλάκιο. (http://www.apologitis.com/gr/ancient/aginaika.htm#APXAIIA_GYNAIKA) Με τον γάμο της η Αθηναία αφήνει τον γυναικωνίτη του πατρικού σπιτιού και εγκαθίσταται για την υπόλοιπη ζωή της στον γυναικωνίτη του συζυγικού της σπιτιού. Παντρεύεται πολύ νέα από τα 15 ή 14 και δεν προλαβαίνει να εγκαταλείψει τις «κούκλες της» και πρέπει να μάθει να ανατρέφει παιδιά. Για τον Αριστοτέλη ιδανική ηλικία γάμου είναι: για τους άνδρες το 37^ο έτος και για τις γυναίκες το 18^ο. Περιορισμένες στον γυναικωνίτη οι γυναίκες δεν έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τους

μέλλοντες συζύγους τους. Την φυσική έλξη μεταξύ των μελλόντων συζύγων αντικαθιστά η συμφωνία του πατέρα της νύφης με τον υποψήφιο γαμπρό ενώ δεν λείπουν οι περιπτώσεις όπου ο πατέρας διαλέγει την σύζυγο του υιού του. Οι περισσότεροι γάμοι γίνονταν κατά τον 7^ο μήνα του Αττικού ημερολόγιου, τον αφιερωμένο στην προστάτιδα του γάμου Ήρα, τον Γαμηλιώνα (Φεβρουάριο) και κατά την πανσέληνο παντρεύονταν τα περισσότερα αθηναϊκά ζευγάρια. Οι γαμήλιες τελετές διαρκούσαν 3 ημέρες. Τις πρώτες ημέρες κατελάμβαναν οι προετοιμασίες του γάμου, τα προαύλια, την δεύτερη μέρα γίνονταν ο γάμος και ακολουθούσαν την τρίτη μέρα τα επαύλια. (http://www.apologitis.com/gr/ancient/aginaika.htm#APXAIA_GYNAIKA) Στην δουλοκτητική κοινωνία ο πατέρας έδινε προίκα στο σύζυγο για αντάλλαγμα στα βάρη του γάμου, που και αυτός ως αρχηγός της οικογένειας είχε. Ο πατέρας που δεν είχε να δώσει προίκα μπορούσε να πουλήσει την κόρη του. Η προίκα τότε, ήταν η μόνη εξασφάλιση της γυναίκας γιατί ο σύζυγος αν ήθελε να τη διώξει, έπρεπε απαραίτητως να της την επιστρέψει. Η γυναίκα έπρεπε να ζητήσει την άδεια από τον άρχοντα για να διαλύσει το γάμο της ενώ ο άνδρας μια απλή δήλωση ενώπιον μαρτύρων ότι χωρίζει την γυναίκα του και αναλαμβάνει την υποχρέωση να επιστρέψει την προίκα της. Αν συμφωνούσε ο άνδρας δεν υπήρχε πρόβλημα αν όμως αρνιόταν, ο άρχοντας έπρεπε να δικαιολογήσει την απόφαση της γυναίκας διαφορετικά την υποχρέωνε να γυρίσει πίσω ή να αποζημιώσει τον άνδρα. Τα παιδιά τα κρατούσε πάντα ο πατέρας (Κακλαμανάκη, 2007, http://www.apologitis.com/gr/ancient/aginaika.htm#APXAIA_GYNAIKA)

Η γυναίκα είναι καταρχήν το αντικείμενο χρήσης, που υποκειμενοποιείται χαριστικά, όπου προβλέπεται για εκείνη κάποια άμεση εξουσία ή της παρέχεται κάποιο ατομικό ή κοινωνικό δικαίωμα. (Κακλαμανάκη, 2007) Οι ίδιες οι γυναίκες ανέχονται την κατάσταση τους, τη θεωρούν ως τη φυσική τους κατάσταση, είτε γιατί δεν σκέπτονται καθόλου αυτό που είναι είτε γιατί καθώς γεννιούνται και μεγαλώνουν μέσα στην εξάρτηση , τη βλέπουν με τον ίδιο τρόπο που το κάνουν οι άνδρες. Και οι άνδρες και οι γυναίκες αναγκάζονται να πιστέψουν πως το πνεύμα τους είναι τόσο διαφορετικό όσο και το σώμα τους και πως ανάμεσα στα δυο

φύλα πρέπει να υπάρχει τόση διαφορά, σε όλες τις λειτουργίες της ζωής, όση και ανάμεσα σε εκείνες που τα χαρακτηρίζουν. (Francois Poulain De La Bire, 1998). Η αντίληψη για τη θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα στηρίχτηκε περισσότερο στο καθεστώς της κλασικής Αθήνας, που οπωσδήποτε ήταν δυσμενέστερο για τη γυναίκα, αφού πολλά από τα ήθη είχαν διαφθαρεί, ιδιαίτερα μάλιστα σε ό,τι αφορούσε την ανώτερη κοινωνική τάξη. Επηρεασμένοι κυρίως από την εικόνα της ζωής στην Αθήνα της κλασικής περιόδου, οι περισσότεροι συγγραφείς γενίκευαν τα πράγματα και μιλούσαν για μια κατάσταση περίπου τραγική, όπου οι γυναίκες ήταν φυλακισμένες στα απομονωμένα γυναικεία διαμερίσματα των οικιών, ενώ οι άντρες περνούσαν τον καιρό τους αργόσχολοι, στην αγορά, τα γυμναστήρια και τα λουτρά. Έχοντας, λοιπόν, την αρχαία Αθήνα ως υπόδειγμα, ως φαίνεται ήταν δύσκολο σε πολλούς να πιστέψουν πως τα πράγματα μπορούσαν να είναι καλύτερα σε άλλες κοινωνίες, και μάλιστα παλαιότερες από αυτήν. (<http://www.tyxikos.gr/983-15.html>, Τεύχος Μάρτιος-Απρίλιος 1998)

2.1.1.Ε Γυναίκα ως μητέρα

Η μητρότητα έχει θεωρηθεί από χιλιετηρίδες σαν το νόημα και το σύμβολο της γυναικείας ζωής. Όταν η γυναίκα αποκτούσε ένα παιδί, σήμαινε πως είχε εκπληρώσει το σκοπό της ζωής της. Οι γλώσσες όλων των λαών εξυμνούν την μητρότητα σαν κάτι ωραίο και μεγάλο. Έτσι χαραχτηκε στους ανθρώπους η εντύπωση ότι γυναίκα και μητέρα πρέπει να είναι ταυτόσημο. Οι ίδιες οι γυναίκες οδηγούνται συχνά από το αίσθημα ότι μόνο με την απόκτηση παιδιών δικαιολογούν απόλυτα την ύπαρξή τους. (Ρατνερ Γιόζεφ, 1989) Τα περισσότερα κορίτσια πρόκειται να θελήσουν να έχουν τα μωρά, τουλάχιστον για το εγγύς μέλλον. Με αυτόν τον κεντρικό και ενσωματωμένο στόχο στο μυαλό από την παιδική ηλικία επάνω, είναι σχεδόν αδύνατο για τα κορίτσια και τις νέες γυναίκες να επενδυθούν σοβαρά στην αναζήτηση οποιουδήποτε άλλουδήποτε στόχου.(Bernard Jessie 1975, 2008)

Ο κύριος ρόλος τους είναι πλην της εγκυμοσύνης, γέννας και θηλασμού, να καταγίνονται μετά του οίκου, να αναθρέφουν τα παιδιά, να φροντίζουν τους γέροντες, να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες και να παράγουν, μέσα

στο σπίτι πάντα, ποίκιλα αγαθά και υπηρεσίες. (Κραβαρίτου Γ, 1996). Όταν αποκτούσε παιδί η γυναίκα τότε η στάση της οικογένειας άλλαζε ριζικά. Μετά τη γέννηση η μητέρα γινόταν το επίκεντρο της προσοχής και της φροντίδας των υπολοίπων μελών της οικογένειας, επιπλέον η σχέση της με τον άνδρα της επιτρεπόταν να είναι πιο οικεία και τρυφερή αφού προηγουμένως ήταν τυπική μπροστά στα υπόλοιπα μέλη με σκοπό το περιορισμό της σεξουαλικής σχέσης των συζύγων. Στην ουσία με την μητρότητα η γυναίκα αποκτούσε σημασία, μια και ο ρόλος της ως μητέρα ήταν ζωτικός για την επιβίωση της οικογένειας. Όταν το παιδί γινόταν 4-6 χρόνων ο πατέρας έπρεπε να φύγει από το πατρικό του σπίτι και να γίνει ο αρχηγός της δικής του οικογένειας, μιας και οι συζυγικές και πατρικές του υποχρεώσεις αποκτούσαν προτεραιότητα απέναντι προς την αρχική του οικογένεια.

Η σχέση της παραδοσιακής μητέρας με το παιδί της χαρακτηρίζονταν από την τάξη και το μέτρο. Το παιδί από τη στιγμή της γέννησης του ως την ηλικία που ήταν ικανό να κινείται με ασφάλεια, βρισκόταν κάτω από την άγρυπνη επιτήρηση της μητέρας του, η οποία εξέφραζε την έγνοια της για αυτό, κυρίως με το βλέμμα της. Γύρω από τη μητέρα υπήρχε ένας κύκλος γυναικών, ο οποίος από τη μια μεριά την προστάτευε από ενδεχόμενες ακρότητες σε περίπτωση αρνητικής συμπεριφοράς προς το παιδί της, ενώ από την άλλη ο κύκλος αυτός της επέβαλλε περιορισμούς σε θέματα υπέρμετρης φροντίδας και τρυφερότητας προς αυτό. Από τη συμπεριφορά της μητέρας δεν έλειπαν η κούραση, ο θυμός, το άγχος, ο εκνευρισμός, συναισθήματα τα οποία αποτελούν και αυτά μέρος της «φυσιολογικής» μητρικής συμπεριφοράς. Καθοριστικό ρόλο στη σχέση μητέρας και παιδιού έπαιζε η συμπεριφορά της μητέρας τα πρώτα δυο χρόνια της ζωής του παιδιού της, της οποίας κύριο στοιχείο ήταν η συνεχής παρατήρηση και επαγρύπνηση της. Με αποτέλεσμα η μητέρα να διστάσει τις ανάγκες του, προτού το ίδιο ζητήσει πειστικά την ικανοποίησή τους. Η ζωή του κοριτσιού στο παραδοσιακό περιβάλλον πριν το γάμο ήταν περιορισμένη και το ίδιο όφειλε υπακοή και σεβασμό στους γονείς του. (Δουμάνη, 1989) Στην κλασική εποχή είχαν θεσπιστεί από το Σόλωνα αυστηρότεροι νόμοι για τις γυναίκες, μη δίνοντας δικαιώματα, αλλά μόνο απαγορεύσεις και περιορισμούς, θεωρώντας την γενικώς «κατώτερο όν». Μερικές από τις

υποτιμήσεις αυτές είναι ότι στη γέννηση του αγοριού τοποθετούσαν στην εξώθυρα στεφάνι ελιάς (σύμβολο της νίκης), ενώ για τα κορίτσια κρεμούσαν μαλλιά για γνέσιμο. Η οικογένεια δεν ανέτρεφε πάντα τα παιδιά που γεννούσε. Μερικά αφήνονταν έκθετα με συντριπτική πλειοψηφία των κοριτσιών, γιατί αν η κόρη μεγάλωνε υπήρχε το πρόβλημα ότι έπρεπε να προικιστεί ενώ η αποστολή του γιου ήταν να κληρονομήσει την οικογενειακή περιουσία. (Γιαννικόπουλος Α., 1998).

2.1.1.Z Γυναίκα και εργασία

Στην αρχή του κόσμου, η επίπτωση για τις γυναίκες δεν ήταν σημαντική, οι άνδρες και οι γυναίκες που ήταν τότε απλοί και αθώοι, καταγίνονταν εξίσου με την καλλιέργεια της γης ή το κυνήγι, όπως κάνουν ακόμα οι άγριοι. Ο άντρας πήγαινε από την πλευρά του και η γυναίκα από τη δική της όποιος έφερνε το περισσότερο ήταν επίσης αυτός που εκτιμούσαν το πιο πολύ. Καθώς οι δυσκολίες και οι συνέπειες της εγκυμοσύνης ελάττωναν τις δυνάμεις της γυναίκας για κάποιο διάστημα, και τις εμπόδιζαν να εργαστούν όπως πρωτύτερα, η βοήθεια των συζύγων τους γινόταν για αυτές απολύτως αναγκαία και ακόμη περισσότερο όταν αποκτούσαν παιδιά. (Francois Poulain De La Brre, 1998). Έτσι ο άνδρας ανέλαβε το ρόλο του δραστήριου μέλους της ομάδας που ονομάστηκε οικογένεια, ευρύτερη στην αρχή και στενότερη αργότερα. Ξεκινώντας από τη συλλογή των καρπών, το κυνήγι και το ψάρεμα για την επιβίωση της οικογένειας, ανέπτυξε μια δραστηριότητα που τον έβγαζε έξω από το σπίτι ή τον πήγαινε μακριά από τον τόπο διαμονής του. Τον οδηγούσε στο να καταστεί κύριος ιδιοκτησίας και να επεκτείνει την κυριότητα του στο έμψυχο υλικό που είχε κάτω από την προστασία και τις διαταγές του.

Η γυναίκα από τη βιολογική της λειτουργία, δεσμεύτηκε στο πλέγμα της εγκυμοσύνης και του τοκετού, αλλά και συνακόλουθα στο μέγλωμα των παιδιών και στο νοικοκυριό. (Κακλαμανάκη, 2007) Το σώμα των γυναικών δεν συνιστά μια κεντρική αναφορά των δομών και της συλλογικότητας του εργασιακού δικαίου γιατί θεωρείται ότι «χρησιμοποιείται» ή λειτουργεί διαφορετικά, έχει άλλους προορισμούς από το σώμα του μισθωτού εργαζόμενου είναι τοποθετημένο σε άλλη περιοχή στην ιδιωτική σφαίρα και τις αναπαραγωγικές λειτουργίες. (Κραβαρίτου Γ, 1996).

2.1.2 Πρότυπο της γυναικείας μορφής

Το πρότυπο της γυναικείας μορφής που συναντάμε στην τέχνη, από τον Όμηρο μέχρι τις μέρες μας είναι η μητέρα και νοικοκυρά, η σύζυγος και ερωμένη, η θλιμμένη και θλιβερή γεροντοκόρη, η πίστη και η άπιστη, η καλή και η κακιά, σε σχέση πάντα με τον άνδρα και την οικογένεια, ως εξαρτώμενο και υποκειμενικό στην ανδρική βούληση άτομο. Η ωραία και θαυμαστή ή η άσχημη και περιφρονημένη, συνήθως φτωχή γυναίκα, αλλά και κυρά, η δέσποινα, η πριγκίπισσα της ανώτερης τάξης, όπως και η μάγισσα του Σατανά, ή η μοναχή του Θεού, παίρνουν πάντα την κατεύθυνση, τον προσδιορισμό και την καταξίωση τους από τον κυρίαρχο άνδρα. Τον πατέρα ή κυρίως τον σύζυγο. (Κακλαμανάκη, 2007). Οι γυναίκες διακρίνονται για την απλότητα των ηθών, των τρόπων συμπεριφοράς, το σεβασμό και την ευγένεια τους. Είναι άξιες, χωρίς περηφάνια, πρόκληση και επίδειξη, μετριόφρονες, σεμνές, δέχονται χωρίς γογγυσμό τη θέση που τους όρισε η κοινωνία, προσηλωμένες στα καθήκοντα της συζύγου, μητέρας και κόρης. (Mosse, 2002). Μα και η εξαίρεση πάντα παρούσα. Υπήρξε σε όλες τις εποχές η σπουδαία, η γενναία, η προνομιούχος, που συνήθως το πληρώνει ακριβά με τη ζωή της ή με το καλό της τέλος, αλλά και το κερδίζει κάποτε, όσο μπορεί να κερδίζεται, μέσω μιας καλής τύχης και διάφορων κατά περίπτωση όρων, μια απόλυτη αξία ύπαρξης.

Γενικά οι αρχαίοι κλασικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν τη γυναίκα από τη φύση της κατώτερη και δικαιολογούσαν το καθεστώς των διακρίσεων. Ο Σωκράτης υποστήριζε ότι δεν έχει τις ίδιες ιδιότητες με τον άντρα και πρέπει να υποτάσσεται σε αυτόν. Ο Πλάτωνας υποστήριζε τη δυνατότητα εξίσωσης της γυναίκας με τη μόρφωση όπως και οι Πυθαγόρειοι, τις αριστοκράτισσες. Αργότερα αλλάζει γνώμη και δέχεται την κατωτερότητα της γυναίκας. Τη θεωρεί «αδύνατο» φύλο που, εξαιτίας αυτής της αδυναμίας έχει αναπτύξει την υποκρισία και την πονηριά. Με την ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους, το 1832, η γυναίκα βρέθηκε πιο ώριμη και πιο απελευθερωμένη αλλά διόλου ισότιμη με τον άνδρα. Ουσιαστικά έμεινε πάντα η ίδια γυναίκα στην υπηρεσία του νοικοκυριού, των παιδιών και του συζύγου, ο οποίος ήταν ο μόνος αρμόδιος για κοινωνική και πολιτική

δραστηριότητα και ο κύριος μοχλός στη διαδικασία της ανάπτυξης των Θεσμών και των αξιών του νέου κράτους. (Κακλαμανάκη, 2007)

2.1.3 Τα πρώτα βήματα του γυναικείου κινήματος

Το Φεμινιστικό Κίνημα είναι ένα κίνημα που έχει σαν στόχο να καταργήσει την εξάρτηση και καταπίεση των γυναικών μέσα και από το σπίτι. Είναι ένα κίνημα που αποβλέπει στην κατάκτηση των γυναικείων δικαιωμάτων για χειραφέτηση, απελευθέρωση, και «ίση μεταχείριση» ανδρών και γυναικών τόσο στην οικογενειακή τους ζωή, όσο και στην επαγγελματική τους. Επιδιώκει να καταργήσει την παραδοσιακή εικόνα της γυναίκας που εμφανίζεται σαν αντικείμενο, χωρίς τη δική της οντότητα, της γυναίκας που εμφανίζεται σαν είδωλο ομορφιάς και σεξ.(Τσολακίδου, 1992) Σημαντικό γεγονός στην ιστορία της γυναίκας αποτελεί η Γαλλική επανάσταση(1789). Οι κυριότεροι στόχοι της επανάστασης είναι να διακηρυχθούν οι αρχές της ελευθερίας, η επίτευξη της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ισότητας, ο αλληλοσεβασμός όλων των πολιτών, η ελευθερία του τύπου και της σκέψης, η αποδοχή της ανεξιθρησκείας και στην ίση διανομή των θεσμών. Τα δημοκρατικά φιλελεύθερα ιδανικά της εποχής ευνοούσαν τη γυναίκα. Οι γυναίκες της αστικής όπως η Μαντάμ Ρολάν, Μαντάμ ντε Σταέλ, η Λουσίλ Ντιμουλέν αγωνίζονται για την ιδέα της ελευθερίας. Αντίθετα οι εργάτριες από την πλευρά τους συνεχίζουν να δουλεύουν κάτω όμως από βάνανυσσες συνθήκες. Έτσι ξεσηκώνονται, αγωνίζονται στις Βερσαλλίες και ζητούν αυτά που δικαιωματικά τους ανήκουν.

Οι γυναίκες για πολλά χρόνια, εξακολουθούσαν να είναι καταπιεσμένα άτομα, αμφισβητούσαν την κοινωνική δικαιοσύνη που επικρατούσε, και που καθιέρωνε την ιδεολογία της ανδροκρατίας. Ήταν σφιχτοδεμένες και ταυτισμένες, με την έννοια της οικογένειας, η οποία είχε μετατραπεί σε πεπρωμένο, σε προορισμό, σε «φυσική» κατάληξη της πορείας της ζωής της. Έτσι, η καταπίεση αυτή των γυναικών, τις οδήγησε στην δημιουργία του φεμινιστικού κινήματος. (Τάκαρη Ν, 1984).

Η πρώτη κινητοποίηση των γυναικών για την κοινωνική τους ισότητα έγινε στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, με λίγες μορφωμένες και μαχητικές γυναίκες.(Δαράκη, 1995) Στην Ελλάδα το 1831 ιδρύθηκε το πρώτο σχολείο

στην Αθήνα ως Παρθεναγωγείο από τους Τζόν και Φρανσις Χιλ. Σιγά σιγά άρχισαν να δημιουργούνται σε όλες τις πόλεις και οι πιο μορφωμένες γυναίκες άρχισαν να ρίχνονται στον αγώνα της πνευματικής απελευθέρωσης του λαού με τη διδασκαλία. Από τότε χρονολογούνται και πρώτοι γυναικείοι σύλλογοι με σκοπούς τη δημιουργία σχολείων, την ενίσχυση τους και την προστασία των κοριτσιών. Μέχρι το 1917, η γυναίκα δεν μπορούσε να αναλάβει άλλο δημόσιο λειτούργημα πλην της δασκάλας και μόλις το 1930 αποκτά το περιορισμένο δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές, όταν είναι πάνω από 30 ετών και γνωρίζει ανάγνωση και γραφή και το 1952 αποκτά πλήρη εκλογικά δικαιώματα. Στις εκλογές του Νοεμβρίου 1952 το κόμμα των Φιλελευθέρων είχε υποψήφια την Βιργινία Ζάννα και το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού την Ελένη Σκούρα η οποία και εκλέχθηκε και γράφτηκε στην ιστορία της πολιτικής ως η πρώτη γυναίκα βουλευτής. Στις εκλογές του 1956 έχουμε και την πρώτη γυναίκα υπουργό την Λίνα Τσαλδάρη. Στις δημοτικές εκλογές του 1964 εκλέχθηκαν 135 γυναίκες δημοτικοί σύμβουλοι. Έτσι η γυναίκα προχώρησε, η κοινωνία εξελικτική και η Ελληνίδα κατέκτησε σε μεγάλο βαθμό την ισοτιμία και τη χειραφέτηση της. Άρχισε και συνεχίζει να εισβάλλει σε όλα τα υπεύθυνα επαγγέλματα, να μπαίνει στο στίβο της κοινωνικής και της δημόσιας ζωής. (Κακλαμανάκη, 2007)

Μέχρι την Βιομηχανική επανάσταση η εργασία της γυναίκας περιοριζόταν στο σπίτι ,στην επιβίωση της οικογένειας της και κατ' επέκταση της κοινότητας. Μαγείρευε, έφτιαχνε το ψωμί, ύφαινε λινάρι για να ντύσει την οικογένεια της σκάλιζε και φύτευε τον λαχανόκηπο περιποιόταν τα ζώα και κάποιες φορές αν χρειαζόταν πήγαινε να δουλέψει στο δάσος ή στο χωράφι. Όμως η Βιομηχανική Επανάσταση συμβάλλει στην μετατροπή της γυναίκας από άβουλο ανεπάγγελτο πλάσμα σε γυναίκα εργαζομένη-αμειβόμενη. Η γυναικεία εργασία αντιπροσώπευε τους κλάδους της υφαντουργίας και του κλωστηρίου, γιατί τα γυναικεία χέρια είναι αποδοτικότερα. Βέβαια το μεροκάματο ήταν μικρό και η δουλειά εξαντλητική. Η γυναίκα γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης με πολύωρη εργασία. Επιπλέον οι κοινωνικοί θεσμοί κρατούν ακόμα την γυναίκα δέσμια στην οικογένεια αφού αυτός ορίζεται ως ο σκοπός της γυναικείας ύπαρξης. Έτσι η γυναίκα επαναστατεί θέλοντας να ελευθερωθεί από την φυλακή που

βρίσκεται μέσα χιλιάδες χρόνια τώρα. Σταθμός για την αλλαγή της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία ήταν ο αγώνας του Φεμινιστικού και του Γυναικείου Κινήματος. (Καρζή Θ ,1993).

Η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας, οι περισσότερες ευκαιρίες για μόρφωση, οι προσπάθειες για αλλαγές στο δίκαιο με το κράτος πρόνοιας και το δικαίωμα ψήφου και εκλογιμότητας, υποστηρίχθηκαν από κινήματα διαμαρτυρίας των ίδιων των γυναικών, τα οποία ονομάστηκαν «φεμινιστικά» και διατρέχουν όλον τον αιώνα με διαφορετικούς κάθε φορά στόχους, αιτήματα και ιδεολογικό περιεχόμενο. (Τάκαρη Ν, 1984). Οι κοινωνικές συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί με τα νέα δεδομένα και την παράλληλη επιβίωση σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό της διαφοροποίησης των ρόλων ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα, έχουν προσδώσει σε πολλά ζητήματα το χαρακτήρα του γυναικείου προβλήματος. Προβλήματα της οικογένειας, των παιδιών, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ειρήνης και της δημοκρατίας. Για τα ζητήματα αυτά πολλές γυναικείες οργανώσεις αγωνίζονται ως ένα βαθμό με ιδιαίτερο ζήλο, θάρρος και αυταπάρνηση. Στην Ελλάδα λειτούργησαν και εξακολουθούν κατά κάποιο τρόπο να λειτουργούν με επιτυχία τα μαζικά γυναικεία σωματεία γενικότερου ενδιαφέροντος. Αυτά είναι η Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας που ιδρύθηκε το 1976, η Κίνηση των Δημοκρατικών Γυναικών που ιδρύθηκε το 1975 και η Ένωση Γυναικών Ελλάδας που ιδρύθηκε το 1976 με σκοπό την προώθηση της ισότητας των φύλων και την αντιμετώπιση πολλών ειδικών προβλημάτων της γυναίκας καθώς επίσης και για τη δημοκρατία, την ειρήνη, την εθνική ανεξαρτησία, κοινωνική απελευθέρωση και τα προβλήματα σχετικά με το παιδί. Παράλληλα έχουν ιδρυθεί και σωματεία που επιδιώκουν καθαρά φεμινιστικούς σκοπούς. Οι σκοποί αυτοί είναι:

- A) Μια ισότιμη κοινωνία στην οποία γυναίκες και άνδρες θα έχουν ίσα δικαιώματα, ίσες ευκαιρίες και ίσες ευθύνες.
- B) Διαφώτιση και εκπαίδευση των γυναικών για την επίτευξη του πρωταρχικού αυτού στόχου με τελικό αποτέλεσμα τη συνειδητοποίηση των πραγματικών αιτιών της καταπίεσής τους.
- Γ) Η ανάπτυξη της αλληλεγγύης, αλληλοβοήθειας και αλληλοεκτίμησης ανάμεσα στις γυναίκες ώστε να πετύχει ο αγώνας τους για ίση συμμετοχή

στον οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα της κοινότητας όπου ανήκουν.

Δ) Η θέσπιση κοινωνικών μέτρων εκ μέρους της πολιτείας για την προστασία της μητέρας και του παιδιού. Η αναγνώριση της αποστολής της μητρότητας για το παρόν και το μέλλον της φυλής.

Ε) Ο αγώνας για ίση συμμετοχή με τους άνδρες στον οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα της κοινωνίας μας.

Στ) Η αντίκρουση της εκμετάλλευσης που γίνεται από την ακρίβεια, την κακή πληροφόρηση και την κακή ποιότητα προϊόντων και υπηρεσιών.

Ζ) Ο προσδιορισμός και η έκταση της αλλοτρίωσης και η συνειδητοποίηση της λαϊκής παράδοσης και πολιτιστικής μας κληρονομιάς, μέσα στα πλαίσια της εθνικής ανεξαρτησίας, της δημοκρατίας και της κοινωνικής απελευθέρωσης.

Η) Η δραστηριοποίηση για τη βελτίωση του τοπικού περιβάλλοντος, σχολείο, υγεία, ψυχαγωγία, κ.λ.π

Θ) Η προώθηση της κατανόησης και της φιλίας μεταξύ των γυναικών όλου του κόσμου.

Τα πιο σημαντικά θέματα που απασχόλησαν τα γυναικεία κινήματα την τελευταία δεκαετία πριν τις μεταρρυθμίσεις του οικογενειακού δικαίου, ήταν η νομική ισότητα και τα προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας, ιδιαίτερα της εργαζόμενης μητέρας. Όμως υπήρξαν και πιο ειδικά θέματα όπως η νομιμοποίηση των αμβλώσεων, ο οικογενειακός προγραμματισμός και η στράτευση των γυναικών. Επίσης το γυναικείο κίνημα ασχολήθηκε με το ζήτημα της βαθύτερης προσέγγισης των σχέσεων των δυο φύλων και με τα πρακτικά ζητήματα που προκύπτουν σε σχέση με τη διαδικασία της δίωξης και της τιμωρίας του βιασμού και άλλων αδικημάτων κατά της γυναίκας, ζητήματα που άπτονται, άλλα και συντηρούν μια ειδική ψυχολογία των παραδοσιακών προτύπων. (Κακλαμανάκη, 2007)

Σύμφωνα με τον Τσάρλς Τίλι τα κοινωνικά κινήματα εμφανίζονται όταν οι άνθρωποι δεν έχουν τη δυνατότητα να ακουστούν ή όταν δεν έχουν διεξόδους για να πραγματοποιήσουν τις προσδοκίες τους. Στην πρώτη φάση ανάπτυξης των φεμινιστικών κινημάτων η ηγεσία του επιδίωκε πάνω από όλα να εξασφαλίσει τον λόγο των γυναικών στην πολιτική διαδικασία. Στη δεύτερη φάση τα γυναικεία κινήματα επιδίωξαν την επέκταση των κερδών

που είχαν εξασφαλίσει, αγωνιζόμενα για την οικονομική όσο και την πολιτική ισότητα των γυναικών. Και στις δυο φάσεις των γυναικείων κινημάτων ήταν σε θέση να κινητοποιήσει συλλογικούς πόρους για να ασκήσει αποτελεσματική πίεση στις κυβερνητικές αρχές. Κατά την αρχική περίοδο, ο κυριότερος πόρος ήταν οι πορείες και τα συλλαλητήρια. Αργότερα, οι οργανώσεις ήταν σε θέση να αγωνιστούν για τα δικαιώματα των γυναικών με περισσότερο σταθερούς και οργανωμένους τρόπους. Τα κοινά συμφέροντα προς τα οποία απευθύνονταν οι αρχηγοί των γυναικείων ομάδων περιελάμβαναν την επιδίωξη της συμμετοχής των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, της δυνατότητας να αναλαμβάνουν αμειβόμενη εργασία αν το επιθυμούν και να έχουν ίσα δικαιώματα στις διαδικασίες του διαζυγίου.(Giddens A,2002).

Το Φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα εγκαινιάστηκε το 1920, όταν η Αύρα Θεοδοροπούλου προέβη στην ίδρυση του συνδέσμου για τα δικαιώματα της γυναίκας, στη βάση της γυναικείας οργάνωσης «Διεθνής Ένωση Γυναικών, ίσα δικαιώματα , ίσες υποχρεώσεις», που λειτούργησε από τις αρχές του αιώνα. Πρόκειται για μια σοβαρή γυναικεία οργάνωση με συνεχή ζωντανή παρουσία και εξαιρετική προσφορά μέχρι σήμερα. Από την άποψη της διεθνούς σύνδεσης, ο σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας ανήκει στην Διεθνή Ένωση Γυναικείων Οργανώσεων, που ιδρύθηκε το 1902 και αποτελεί ήδη επίσημο συμβουλευτικό όργανο του ΟΗΕ, για θέματα ισότητας των φύλων.

Η δεκαετία του 1920 ήταν εκείνη κατά την οποία άρχισε να εμφανίζεται το πρόβλημα της πολιτικής ισοτιμίας, με το αίτημα για «δικαίωμα της ψήφου στις γυναίκες», το οποίο για πρώτη φορά υποσχέθηκε ο Πρωθυπουργός Γούναρης , υποστηρίζοντας και σχετική πρόταση το 1921 στην Τρίτη Εθνοσυνέλευση, οποία προκάλεσε βίαιες συζητήσεις και απορρίφθηκε. Το 1924 επανήλθε η πρόταση οπότε και παραχωρήθηκε το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές. Όλες αυτές οι οργανώσεις διαλύθηκαν στη διάρκεια του Εμφύλιου (1947-49), αλλά οι γυναίκες συνέχισαν τον αγώνα τους, είτε ως εργαζόμενες στο πεδίο της εργασιακής τους δραστηριότητας, είτε μεμονωμένα σε διάφορους τομείς, προετοιμάζοντας το έδαφος για τη μετέπειτα οργανωμένη δράση τους. Το 1963 μια ομάδα γυναικών συγκρότησε πλατιά επιτροπή για την επιλογή

αντιπροσώπων στο Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών στη Μόσχα, όπου είχαν προσκληθεί και Ελληνίδες. Στο Διεθνές αυτό συνέδριο με 35μελή αντιπροσωπεία οι Ελληνίδες, αντάλλαξαν απόψεις με όλες τις γυναίκες του κόσμου, σε διάφορες εκδηλώσεις ενημέρωσης και καλλιέργειας αγωνιστικής συνείδησης. Μετά τη μεταπολίτευση του 1974 η γυναίκα στην Ελλάδα έχει ήδη βγει για τα καλά από τους τέσσερις τοίχους του σπιτιού, προσπαθεί να γνωρίσει τον εαυτό της και τους άλλους, προβληματίζεται και συζητάει για πολλά πράγματα, συνεισφέροντας σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και ατομικής ζωής τη δική της άποψη, τη δική της κρίση, τη δική της βούληση. Απαιτεί να τη σέβονται ως άτομο, επιβάλλεται ως παρουσία. Αγωνίζεται για την ισότητα, επιδιώκοντας την αλλαγή του τρόπου ζωής και τη ριζική εξαφάνιση των στοιχείων που συντηρούν την άνιση μεταχείριση και την κοινωνική υποτίμηση της, την αλλαγή της κατάστασης που έχει διαμορφώσει την ανάλογη νοοτροπία, με επίμονες συνειδητές προσπάθειες στον καθημερινό τρόπο ζωής και στον τρόπο διαπαιδαγώγησης των ατόμων, από τη νηπιακή ηλικία. (Κακλαμανάκη, 2007)

Η «φεμινιστική» νομική σκέψη εξ αρχής εξέφρασε συγκεκριμένες νομικές διεκδικήσεις και μέχρι πριν λίγα χρόνια η βασική διάκριση και μοναδική ήταν αυτή που ξεχώριζε τους άνδρες από τις γυναίκες. Στη διάρκεια των δυο τελευταίων αιώνων, το ρεύμα της «φεμινιστικής» νομικής σκέψης διεκδικούσε την ισότητα και τη ευθυγράμμιση του νομικού καθεστώτος της γυναίκας με εκείνο του άνδρα. Ο άνδρας στο δικαίκο φαντασιακό ήταν ήδη το ελεύθερο και αυτόνομο άτομο το οποίο απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα που το δίκαιο μπορεί να απονείμει στο ανθρώπινο ον. Αυτά τα δικαιώματα τα ζητούν και οι γυναίκες οι οποίες είναι φτιαγμένες από την ίδια ανθρώπινη ύλη, το νομικό καθεστώς των δυο φύλων δεν πρέπει να είναι διαφορετικό. Οφείλει αντιθέτως να είναι ενιαίο, ταυτόσημο. Πράγμα που σημαίνει ότι το νομικό καθεστώς της γυναίκας ενόψει της ισότητας πρέπει να ευθυγραμμιστεί προς το νομικό καθεστώς του άνδρα και όχι το αντίθετο.

Το άλλο ρεύμα της «φεμινιστικής» νομικής σκέψης παίρνοντας υπόψη την εγκυμοσύνη και τη μητρότητα, ανέπτυξε τη θέση της αναγνώρισης ειδικών, ιδιαίτερων δικαιωμάτων υπέρ των γυναικών. Μελέτες έδειξαν τους

δεσμούς και τις αλληλεξαρτήσεις που υπάρχουν μεταξύ πατριαρχίας, δικαίου και κουλτούρας και υποστήριξαν τη θέση σύμφωνα με την οποία το δίκαιο δεν είναι παρά μια ιδεολογία στην υπηρεσία των συμφερόντων των ανδρών που δικαιολογεί την καταπίεση των γυναικών. Η καταπίεση των γυναικών θεμελιώνεται στην οργανωμένη από το δίκαιο εκμετάλλευσή τους μέσα από τους νομικούς κανόνες που αφορούν τη σεξουαλικότητα τους σύμφωνα προς την ανδρική προοπτική. Όλες οι γυναίκες υφίστανται σεξουαλικούς καταναγκασμούς και βρίσκονται πάντα παρά τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στη τελευταία γραμμή. (Κραβαρίτου Γ, 1996).

2.1.4 Από το 1950 μέχρι σήμερα

Μετά το 1950, όταν άρχισε για τις εκβιομηχανισμένες χώρες μια περίοδος οικονομικής ευρωστίας και ανόδου του επιπέδου ζωής, η ανάγκη για πρόσθετα εργατικά χέρια έφερε στην αγορά εργασίας μεγάλο αριθμό γυναικών.

Καθώς περνούν τα χρόνια, οι γυναίκες συνεχίζουν όλο ένα και περισσότερο να μπαίνουν στην αγορά εργασίας. Εν μέρει γιατί θεωρούν πλέον φυσικό πρότυπο ζωής το να είναι εργαζόμενες παράλληλα με τα οικογενειακά τους καθήκοντα, αλλά επίσης ως ένα βαθμό εξαιτίας οικονομικών αναγκών. (Σύνδεσμος για τα δικαιώματα της γυναίκας, 1998)

Το δικαίωμα κάθε προσώπου, άνδρα ή γυναίκα να εργάζεται και να συμμετέχει στην οικονομική ζωή της Χώρας, προκύπτει από το ίδιο το Σύνταγμα και συγκεκριμένα από το άρθρο 5 § 1 όπου ορίζεται ότι «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη». Η οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στο Παρίσι το έτος 1948, ορίζει στο άρθρο 23 § 1 ότι «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εργάζεται με όρους δίκαιους και ικανοποιητικούς, να εκλέγει ελεύθερα την εργασία του και να προστατεύεται από την ανεργία». (Εκδόσεις Ελλην-Παρισκός & Σία Ε.Ε, 2004)

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Η

ΟΙ ΡΟΛΟΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

2.2.1 Τα στερεότυπα των δυο φύλων μέσα στην οικογένεια

Η οικογένεια είναι το πρωταρχικό πεδίο παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής και ο κοινωνικός θεσμός που οργανώνει τη βιολογική αναπαραγωγή και την κοινωνική μητρότητα. Τα έμφυλα στερεότυπα και οι ρόλοι των δυο φύλων μέσα στην οικογένεια επηρεάζουν και επηρεάζονται από τις δημόσιες κοινωνικές παρεμβάσεις που απευθύνονται στην οικογένεια. (Στρατηγάκη Μ.,2006) Τα στερεότυπα είναι γενικά οικονομικοί και εύκολοι τρόποι κωδικοποίησης των γνώσεων και των εμπειριών των ατόμων για γεγονότα, θεσμούς, έθνη, ανθρώπους. Τα στερεότυπα για τους ανθρώπους είναι ένας τρόπος κατηγοριοποίησης και ένταξης των μελών μιας κοινωνίας σε διάφορες υποομάδες με βάση κάποιο ιδιαίτερο και κοινό χαρακτηριστικό τους π.χ φύλο, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη, κ.τ.λ. Με αυτά έχουμε την τάση να αποδίδουμε με τρόπο γενικό και υπεραπλουστευτικό συμπεριφορές, ικανότητες, στάσεις, ενδιαφέροντα κ.τ.λ.(Μαραγκουδάκη Ε.,1993). Τα στερεότυπα των φύλων θα μπορούσαν να οριστούν ως το σύνολο των προσχηματισμένων και υπεραπλουστευμένων κοινωνικών αντιλήψεων αναφορικά με τους τρόπους συμπεριφοράς, τις ικανότητες, τους ρόλους, τα επαγγέλματα των ατόμων απλώς και μόνο με βάση το φύλο τους. (Μαραγκουδάκη Ε, 2005) Μπορεί να πάρουν τη μορφή στάσεων, συναισθημάτων δραστηριοτήτων. Καθορίζουν πως θα έπρεπε να είναι οι άνθρωποι με βάση το φύλο τους και για αυτό περιορίζουν και κατευθύνουν τα παιδιά σε προδιαγεγραμμένους ρόλους, οι οποίοι επηρεάζουν την ταυτότητα του φύλου τους. Με την έννοια του στερεότυπου η κοινωνία εννοεί ότι για κάθε φύλο και κάθε δραστηριότητα του υπάρχει ένα πρότυπο που «πρέπει να ακολουθηθεί» ο καθένας, πολλές φορές χωρίς αιτιολογία, άλλες φορές με την αιτιολογία ότι έτσι είναι «φυσικό». Η επανάληψη των ίδιων στερεότυπων σε διαδοχικές γενεές δημιουργεί την αίσθηση ότι αυτό είναι «φυσικό» και κάθε αντίθετη άποψη ή συμπεριφορά είναι είτε «αφύσικη» είτε ενάντια στις πολιτισμικές συνήθειες της κοινωνίας.(Κανταρτζή Ε, 2003) Τα στερεότυπα μαθαίνονται στην διάρκεια της κοινωνικής ζωής και μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

Εξελίσσονται με πολύ πιο αργούς ρυθμούς από ότι οι πραγματικοί ρόλοι, οι οποίοι προσαρμόζονται αναγκαστικά στους οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς.(Κανατσούλη Μ,2002) Η αναπαραγωγή των στερεότυπων και η συνέχιση των διακρίσεων στις περισσότερες περιπτώσεις επιτελείται, χωρίς να γίνεται αντιληπτή, μέσα στις δραστηριότητες της καθημερινότητας, μέσα στο σπίτι, στο σχολείο, στην εργασία, στο παιχνίδι, στη διασκέδαση, και μάλιστα ακούσια ή από άγνοια γίνεται και από τις ίδιες τις γυναίκες, που έτσι αναπαράγουν την ανδρική κυριαρχία. Η επικρατούσα κοινωνία μέσα από τη διαδικασία των στερεοτύπων αναπαράγει και συντηρεί αυτές τις αντιλήψεις για τη διαφορετικότητα των φύλων, τη διαφορετικότητα και την κατανομή των αντίστοιχων ρόλων.

Τα χαρακτηριστικά των στερεοτύπων είναι :

- Είναι απλοποιητικά. Οι εικόνες και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αποδίδονται σε μια κατάσταση του εξωτερικού κόσμου μέσα από τα στερεότυπα είναι φτωχές σε περιεχόμενο, υπεραπλουστετικές και επομένως παραμορφωτικές της πραγματικότητας.
- Είναι γενικευτικά
- Είναι αφομοιωτικά

Λόγω των χαρακτηριστικών αυτών το στερεότυπο σχηματοποιείται, συγκρατείται, αφομοιώνεται και εσωτερικεύεται εύκολα.(Κανταρτζή Ε, 2003).

2.2.1.Α Οι Παράγοντες που θεωρούνται υπεύθυνοι για τα στερεότυπα και πως επηρεάζει σε αυτό η οικογένεια.

Σύμφωνα με την Ε. Παπαδάκη- Μιχαηλίδη οι παράγοντες που θεωρούνται υπεύθυνοι για την αποδοχή της στερεότυπης διαφοροποίησης στη μη λεκτική συμπεριφορά των δυο φύλων, κατατάσσει μεταξύ αυτών αρχικά τους γενετικούς παράγοντες. Δηλαδή πρόκειται για τη διαφορετική σωματική κατασκευή των δυο φύλων που αναπόφευκτα σε κάποιον βαθμό πρόκειται για τη διαφορετική σωματική κατασκευή των δυο φύλων, που αναπόφευκτα σε κάποιον βαθμό προκαλεί άλλου είδους μη λεκτική συμπεριφορά στον άνδρα και άλλον στη γυναίκα. Ακολούθως επισημαίνεται η μίμηση των κοινωνικών προτύπων μίμηση που συντελείται

κατά την περίοδο της παιδικής ηλικίας και αναπαράγει πρωτίστως τα οικογενειακά και κατά δεύτερο τα κοινωνικά μοντέλα.(Παπαδάκη-Μιχαηλίδη Ε,1996)

Το μεγαλύτερο οχυρό των διακρίσεων υπήρξε η οικογένεια. (Κακαλαμανάκη, 2007). Η οικογένεια συμβάλλει ουσιαστικά στην εκμάθηση ρόλων και τρόπων συμπεριφοράς σε σχέση με το φύλο. Κατ' επέκταση η οικογένεια αποτελεί τον σημαντικότερο φορέα στην κοινωνικοποίηση των ανθρώπων. (Καραθανάση-Κατσαούνου, 1995) Σύμφωνα με τον Δ. Γ. Τσαούσης η κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο ενσωματώνεται σε ένα κοινωνικό σύνολο και αποκτά μια θέση μέσα σε αυτό, ενώ ακολούθως υπογραμμίζει πως κατά τα πρώτα χρόνια ζωής του ατόμου η οικογένεια αποτελεί τον αποκλειστικό φορέα της κοινωνικοποίησης του. Οι σκοποί που επιδιώκονται με τον θεσμό της οικογένειας είναι : η βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, η ανατροφή των απογόνων, η εκπαίδευση και η αγωγή τους και η αμοιβαία προστασία τους. (Τσαούσης Δ.Γ, 1993) Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη ομάδα στην οποία εισέρχεται το παιδί και από την οποία κατά συνέπεια δέχεται τα ισχυρά μηνύματα των πρώτων χρόνων της ζωής του. Το παιδί περνά όλο το χρόνο της ανάπτυξης του, συναντιέται για πρώτη φορά με το άλλο φύλο, αναπτύσσει σχέσεις με αυτό και υλοποιεί τις πρώτες σημαντικές κινήσεις στην κατοπινή διαμόρφωση των διαφυλικών σχέσεων. Οι πληροφορίες που παίρνει από τον πατέρα και τη μητέρα του, τον βοηθούν να αναπτύξει αντίστοιχους τρόπους συμπεριφοράς και να διαμορφώσει εν τέλει την ταυτότητα ρόλου του δικού του φύλου. (Καραθανάση-Κατσαούνου, 1995)

Οι διαφορές μεταξύ των γυναικών και των ανδρών εμφανίζονται ήδη από τις πολύ μικρές ηλικίες. Οι γονείς και άλλα σημαντικά πρόσωπα ενισχύουν συγκεκριμένες συμπεριφορές και αποθαρρύνουν ή αποδοκιμάζουν άλλες. Επιπλέον, τα παιδιά μιμούνται παρατηρώντας τη συμπεριφορά άλλων. (Προπτυχιακά προγράμματα σπουδών για θέματα φύλου και ισότητας Τει Πάτρας, 2008) Τα κοριτσάκια ενδιαφέρονται περισσότερο να επικοινωνήσουν με τους ανθρώπους, ενώ τα αγοράκια ενδιαφέρονται περισσότερο για τα αντικείμενα. Τα κορίτσια ανέχονται λιγότερο το θόρυβο, τον πόνο και τις ενοχλήσεις και είναι πιο ευαίσθητες

στο άγγιγμα από τα αγόρια. Οι διαφορές αυτές έχουν «καλωδιωθεί» στον εγκέφαλο τους πριν από τη γέννηση τους. Οι διαφορές είναι επίσης εμφανείς από πολύ νωρίς στον τρόπο που παίζουν τα αγόρια και τα κορίτσια. Οι γονείς ενισχύουν δραστηριότητες και επιλογές παιχνιδιού που αρμόζουν στο φύλο του παιδιού. Από πολύ νωρίς οι γονείς δίνουν στα μικρά παιδιά, αγόρια και κορίτσια, διαφορετικά παιχνίδια. Κούκλες και οικιακά παιχνίδια για τα κορίτσια, αυτοκίνητα και αθλητικά παιχνίδια για τα αγόρια. (Προπτυχιακά προγράμματα σπουδών για θέματα φύλου και ισότητας Τει Πάτρας, 2008). Τα αγόρια στα τέσσερα τους χρόνια, παίζουν συνήθως σε ομάδες που αποτελούνται από άτομα του ίδιου φύλου. Τα κορίτσια επιλέγουν συμπαίκτριες τους με βάση τη φιλία και τη συμπάθεια, ασχολούνται περισσότερο η μια την άλλη, συμμετέχουν στο παιχνίδι με τη σειρά και ενδιαφέρονται περισσότερο για τη διαδικασία παρά για το αποτέλεσμα. Οι τυπικές δραστηριότητες των κοριτσιών περιλαμβάνουν το κουτσό, το σχοινάκι και παιχνίδια όπως η οικογένεια και το σχολείο, όλα έχουν σχέση με διαδικασίες και δεν έχουν σαφές αποτέλεσμα και νικητή. Τα αγόρια συνήθως επιλέγουν τους συμπαίκτες τους με κριτήριο τις ικανότητες τους να χρησιμοποιούν μεγαλύτερο χώρο για τις δραστηριότητες τους απ' ότι τα κορίτσια και τα παιχνίδια τους χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από σκληρότητα, αντιπαλότητα και σωματική επαφή. Συνήθως το αποτέλεσμα των παιχνιδιών τους είναι σαφώς καθορισμένο και υπάρχουν νικητές και ηττημένοι, έτσι επικεντρώνουν την προσοχή τους στο αποτέλεσμα και τη νίκη. (Chater K . Gaster R, 1997). Τα αγόρια ανάμεσα στα 3-5 χρόνια προτιμούν φυσικές δραστηριότητες, παιχνίδι στην άμμο και λάσπη, αναρρίχηση, παιχνίδια με αυτοκίνητα, χρησιμοποιούν περισσότερο χώρο και παίζουν έξω συχνότερα. Τα κορίτσια παίζουν με οικιακά αντικείμενα, προτιμούν να τραγουδούν, να ράβουν, να χορεύουν. Η κούκλα θεωρείται πάντα κοριτσίστικο παιχνίδι. Τα αγόρια παίζουν με αυτοκίνητα, αεροπλάνα, πολεμικά παιχνίδια και αθλητικά.

Τα παιδικά δωμάτια είναι γεμάτα με παιχνίδια θεωρούμενα κατάλληλα για το φύλο του παιδιού. (Κανταρτζή Ε,2003). Η διαφοροποίηση στη συμπεριφορά των γονέων εκφράζεται με το διαφορετικό χρώμα των ρούχων. Ροζ για τα κορίτσια, γαλάζιο για τα αγόρια. Η διακόσμηση του δωματίου των παιδιών ακολουθεί τους ίδιους γενικούς κανόνες. Ο τρόπος

ντυσίματος διαφοροποιεί τα φύλα, παντελόνια για τα αγόρια, φουστάνια για τα κορίτσια. Στο περιεχόμενο και το είδος της γλώσσας είναι περισσότερο ευγενικοί στα κορίτσια και επιπλήττουν τα αγόρια συχνότερα. Τα παρατσούκλια των αγοριών, από τους γονείς, συνδυάζονται με τη δύναμη, τη σκληρότητα, την αγριότητα, ενώ των κοριτσιών με την ομορφιά, την ευγένεια, την καλοσύνη. Τα αγόρια τιμωρούνται περισσότερο συχνά, ενώ τα κορίτσια υποφέρουν περισσότερο από την άρνηση της γονεϊκής αγάπης και στοργής. Και οι δύο γονείς δίνουν έμφαση στην επιτυχία και στο συναγωνισμό για τα αγόρια. Τα αγόρια προστατεύουν τις αδελφές τους. Οι ρόλοι των συζύγων είναι ιδιαίτερα σημαντικοί μέσα στην οικογένεια στο να προσφέρουν μοντέλα ρόλων, επειδή τα παιδιά μαθαίνουν όχι μόνο από τις προσπάθειες των γονέων, αλλά και από την έμμεση επιρροή που ασκούν αυτοί ως μοντέλα. (Κανταρτζή Ε, 2003)

Είναι γνωστό πως κάθε οικογένεια αναπτύσσει τη δική της θεωρία στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών της. Οι γονείς έχουν κατά νου ένα συγκεκριμένο στερεότυπο αναφορικά με τη συμπεριφορά των παιδιών τους για το φύλο, το οποίο εκδηλώνουν με δικές τους συμπεριφορές με αποτέλεσμα το παιδί να εξελίσσεται σύμφωνα με τη δική τους θεωρία. Το αποτέλεσμα στις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών είναι οι γονείς να αναπτύσσουν άλλη συμπεριφορά απέναντι στα αγόρια και άλλη απέναντι στα κορίτσια ανάλογα με το δικό τους φύλο. (Παναγόπουλος Σ, 1995) Στην ίδια κατεύθυνση η E.S. Stern σημειώνει πως οι προσδοκίες και οι φιλοδοξίες των γονέων για τα παιδιά τους, οι οποίες είναι φορτισμένες με μηνύματα διαφορετικά για το αγόρι και το κορίτσι, καθορίζουν αποφασιστικά την κατοπινή εξέλιξη του παιδιού, διότι ενσταλάζονται κατά την παιδική ηλικία, τότε που η ικανότητα κριτικής και διαχωρισμού δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί στο παιδί. (Stern E.S., 1993) Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την στάση των παιδιών απέναντι στο φύλο τους και την σχέση που θα αναπτύξουν με το άλλο φύλο, είναι και η ομάδα των αδερφών στην οποία είναι ενταγμένα. Όταν αυτή η ομάδα είναι ετερόφυλη αποτελεί την πρώτη ευκαιρία που δίνεται στο παιδί να πειραματιστεί στις σχέσεις του με το άλλο φύλο και να πάρει σημαντικές πληροφορίες για αυτό, μέσα από την άμεση αλληλεπίδραση με τα αδέρφια του. (Παναγόπουλος Σ, 1995)

Σύμφωνα με την Δραγάση Ε. η υιοθέτηση και η στερέωση των στερεοτύπων, που είναι το αποτέλεσμα όλων εκείνων των διεργασιών που ήδη έχουν πραγματοποιηθεί και των μηνυμάτων που έχουν περάσει στο παιδί γίνεται από το σχολείο που είναι το δεύτερο σημείο του φαύλου κύκλου που είναι υπεύθυνος για την αναπαραγωγή και διαίωνη των στερεοτύπων.(Παναγόπουλος Σ, 1995)

Τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που αποδίδονται και θεωρούνται κατάλληλα και αποδεκτά για τους άνδρες είναι εντελώς αντίθετα απ' ότι για τις γυναίκες. Το ανδρικό στερεότυπο εμπεριέχει χαρακτηριστικά προσωπικότητας όπως επιθετικότητα, ανταγωνιστικότητα, ανεξαρτησία, αποφασιστικότητα, τόλμη, γενναιότητα ψυχραιμία, εξυπνάδα, εφευρετικότητα. Αντίθετα το γυναικείο στερεότυπο παραπέμπει σε χαρακτηριστικό όπως παθητικότητα, υποχωρητικότητα, εξάρτηση, στοργικότητα, δειλία, ευγένεια, φιλαρέσκεια. Κάθε κοινωνία έχει τα δικά της στερεότυπα που άπτονται στα κοινωνικό- πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Οι αντιλήψεις, οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα χρησιμοποιούνται σε σχέση με διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και επαγγελματικές ομάδες σε σχέση με το φύλο. Τα στερεότυπα ειδικότερα από αυτή την άποψη είναι συνδεδεμένα με ρόλους που έχει ένα άτομο στην οικογένεια, στην εργασία, στο σχολείο, στις σχέσεις με το άλλο φύλο κ.τ.λ σύμφωνα με τις κοινωνικές προσδοκίες στις οποίες τα άτομα είναι υποχρεωμένα να ανταποκριθούν. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις αλλάζουν κάτω από διαφορετικά κοινωνικά συστήματα. Διαχωρίζονται από την προκατάληψη επειδή το στερεότυπο είναι μια κατηγορία αντιλήψεων ενώ ο όρος προκατάληψη αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη θέση η οποία ορίζεται και ελέγχεται από τα στερεότυπα. Τα στερεότυπα συχνά αντανakλούν τις κοινωνικές προκαταλήψεις, μεταφέρουν απόψεις μόνο σχετικά με τις διαφορές μεταξύ ομάδων και δεν συνοδεύονται απαραίτητα από θετικές ή αρνητικές κρίσεις. (Κανταρτζή Ε., 2003)

2.2.2 Οι ρόλοι της γυναίκας και πως επηρεάζουν την ένταξη της στην αγορά εργασίας

Η γυναίκα σήμερα επιτελεί επάξια πολλαπλούς ρόλους (μητέρα, σύζυγος, νοικοκυρά). Ωστόσο έχει διατυπωθεί ότι οι παραπάνω ρόλοι έχουν για τη γυναίκα θετικές αλλά και αρνητικές ταυτόχρονα επιδράσεις.

Από την θετική πλευρά η ενασχόληση με τις ευθύνες που συνεπάγεται η οικογενειακή στέγη αποτελεί τον πρωταρχικό σκοπό της γυναικείας μορφής και της προσδίδει μια ανεξάντλητη ικανοποίηση που ανατροφοδοτείται μέσα από την αναγνώριση και επιβεβαίωση της σημαντικής συμβολής της στο οικογενειακό πλαίσιο.

Από την άλλη πλευρά όμως η υπερβολική αφοσίωση σε αυτούς τους ρόλους καθυστερεί την γυναίκα από την δική της προσωπική ανάπτυξη. Η απουσία ελεύθερου χρόνου (για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και πραγματοποίηση δραστηριοτήτων μη συνδεδεμένων με την οικογένεια), η επιφόρτιση με πολλά καθήκοντα για την καλύτερη λειτουργία της οικογένεια και το ανεκμετάλλευτο πολλές φορές δικαίωμα στην καλλιέργεια ικανοτήτων για την ισότιμη συμμετοχή στον εργασιακό χώρο αποτελούν αποτρεπτικό παράγοντα στην επαγγελματική αποκατάσταση της γυναίκας. Το γεγονός αυτό όπως θα δούμε στη συνέχεια έχει αρνητικό αντίκτυπο και στον ψυχολογικό κόσμο της γυναίκας αφού της στερεί τη χαρά της δημιουργίας και κατ' επέκταση της ατομικής ανέλιξης. (Σκοδρα Ε, 1998)

Σήμερα οι γυναίκες καταλαμβάνουν θέσεις και στην επίσημη αγορά εργασίας. Τόσο οι προσωπικές ανάγκες όσο και οι οικονομικές έχουν οδηγήσει στην αύξηση της συμμετοχής τους σε όλους τους χώρους εργασίας. Η πορεία της κοινωνίας δείχνει ότι η θέση της γυναίκας είναι παντού όπου υπάρχει χρέος, δημιουργία, εργασία. Οι πολλαπλοί ρόλοι της γυναίκας τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια ζωή, δημιουργούν γυναίκες ευαίσθητες και ευάλωτες ψυχολογικά λόγω των ρόλων που καλείται να ανταποκριθεί.

Η Pieltre, προσδίδει τον εξής τριπλό ρόλο στη γυναίκα:

- α. της μητέρας, που ανάγεται στις πιο απομακρυσμένες εποχές,
- β. της συζύγου, όπου υπήρχε ανέκαθεν,

γ. της γυναίκας σαν αυτόνομης προσωπικότητας, χειραφετημένης σιγά σιγά από τέλος του Μεσαίωνα. (Βούτυρας Σ. 1981, Σκόδρα 1998)

2.2.2.A Ο ρόλος της μητέρας

Οι γυναίκες από την στιγμή που θα γεννηθούν, προετοιμάζονται για το ρόλο της «μητέρας». Η μητρότητα είναι το πιο σημαντικό στοιχείο στο γυναικείο ρόλο. Η στάση της οικογένειας και της κοινωνίας αλλάζει απέναντι στη γυναίκα από τη στιγμή που θα γίνει μητέρα. Θεωρείται ότι θα φθάσει η στιγμή της ολοκλήρωσης της. Οι γυναίκες θεωρούνται ότι έχουν «φυσικά» το χάρισμα της γλυκύτητας, της υπομονής, της επιείκειας, της ηρεμίας και για αυτό είναι πιο κατάλληλες να ασχοληθούν με τα παιδιά. (Σκοδρά, 1998, Καντάρζη Ε, 1991)

Ανεξάρτητα από την εποχή, από την κουλτούρα και από τον πολιτισμό των διαφόρων κοινωνιών ευρέως αποδεκτή είναι η αντίληψη ότι ο πρώτος και κυρίαρχος ρόλος που καθιστά την γυναίκα ως ένα πρόσωπο ιερό και σεβαστό μέσα στην κοινωνία και την οικογένεια είναι αναμφισβήτητα αυτός της μητέρας.

Από τις αρχαιότερες κοινωνίες οι γυναίκες είχαν υπό την πλήρη ευθύνη τους την ανατροφή, την περιποίηση και την προφύλαξη των παιδιών στις καθημερινές τους δραστηριότητες καθώς επίσης και την εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση του παιδιού ώστε αρχικά να ενταχθεί και έπειτα να προσφέρει ενεργά στο κοινωνικό σύνολο. (Βουτυρά Σ, 1981)

Η μητέρα είναι το μόνο πρόσωπο που αφοσιώνεται, αγαπά, θυσιάζεται για το παιδί της χωρίς να ζητά τίποτα ως αντάλλαγμα. Δεν αγανακτεί ούτε κουράζεται σωματικά ή ψυχικά αλλά αντίθετα στέκεται «άγρυπνος φρουρός» κάθε φορά που το παιδί της είναι προβληματισμένο, στεναχωρημένο, απογοητευμένο.

Η γυναίκα ως «μητρική μορφή» χαρακτηρίζεται από υπερβολική συναισθηματικότητα, υπέρμετρη τρυφερότητα και στοργή, αυξημένο ενδιαφέρον και υποστήριξη σε βάρος ακόμα και των ατομικών της αναγκών. Φτάνουμε στο συμπέρασμα λοιπόν ότι κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει την ζωτικής σημασίας θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία.

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η γυναίκα – μητέρα έχει τις δικές της ατομικές ανάγκες. Μέσα σε αυτές συγκαταλέγεται το δικαίωμα

της αυτοπραγμάτωσης, της δημιουργικής ενασχόλησης με κάτι που θα ξεφεύγει από τη σφαίρα της ανατροφής των παιδιών. Αγανακτισμένες κάποιες φορές από την κοπιαστική προσπάθεια που περιλαμβάνει ο ρόλος της μητέρας φθάνουν να σκεφτούν ότι δεν μπορούν πια να προσφέρουν τους εαυτούς τους για τους άλλους. Πολλές γυναίκες ανατρέφουν τα παιδιά τους μέχρι να πάνε σχολείο και μετά αναζητούν μια εργασία για μισή μέρα για να αλλάξουν ενδιαφέροντα και περιβάλλον. Επίσης η συνείδηση ότι κερδίζουν κάτι μπορεί να αποτελέσει για μερικές στήριγμα της προσωπικότητάς τους. (Γιόζεφ Ράτνερ)

Ιδιαίτερα μετά το μέγαλωμα των παιδιών πολλές γυναίκες νιώθουν να βυθίζονται σε ένα είδος τέλματος και γι' αυτό ακριβώς το λόγο επιζητούν να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Πέρα όμως από αυτό όταν τα παιδιά μεγαλώνουν τότε η οικογένεια έχει ανάγκη από περισσότερα χρήματα προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες αυξημένες ανάγκες των παιδιών και λιγότερο από τη μητρική φροντίδα.

Η γυναίκα λοιπόν παλεύει ανάμεσα στα δύο αυτά συναισθήματα:

Της φιλοδοξίας και ανεξαρτησίας που προσφέρει η εργασία από τη μια και της εκπλήρωσής της αποστολής της σαν μητέρα από την άλλη. Αυτό οδηγεί, κατά την Loo, είτε σε αποθάρρυνση, είτε σε εξέγερση, είτε σε ψυχώσεις. (Βουτυρά Σ, 1981)

Ένας μεγάλος αριθμός γυναικών, αμφιβάλλει για τη θέση αυτή και πολλές φορές αρνιούνται συνειδητά να αναλάβουν έναν τέτοιο ρόλο. Μετά την αποδοκιμασία όμως της κοινωνίας, η οποία επιμένει σε μεγάλο βαθμό να θεωρεί ότι η βιολογία των γυναικών είναι καθοριστική, αναλαμβάνουν αναγκαστικά το ρόλο της «μητέρας».

Όταν η γυναίκα αποτύχει στο ρόλο της «μητέρας» δηλαδή, να προσφέρει τις υπηρεσίες της στα παιδιά και στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, κατηγορείται για μια σειρά από δυσκολίες ή προβλήματα, τα οποία βιώνει συναισθήματα ενοχής, άγχους, καθώς και συμπτώματα κατάθλιψης. (Σκοδρά Ε, 1998)

Ο ρόλος της «μητέρας», σύμφωνα με την Μούσουρου, είναι ένας ρόλος, που έχει άμεση επίδραση στην γυναικεία απασχόληση.

2.2.2.B Ο ρόλος της συζύγου

Η γυναίκα έναν άλλο ρόλο που έχει, που συνήθως συνδυάζεται και με τον πρώτο ρόλο, δηλαδή της «μητέρας», που είναι ρόλος της «συζύγου». Στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες η σύζυγος, όταν γίνεται μητέρα, χάνει την εξουσία της, και την ξανά αποκτά όταν έχουν ήδη μεγαλώσει τα παιδιά και πάνε στο σχολείο. Επίσης, αποκτά την εξουσία της, όταν επιστρέφει στην εργασία της, αν φυσικά εργάζεται.

Δεν είναι μόνο η ανατροφή των παιδιών που εμποδίζει την γυναίκα να νοιώσει την ανεξαρτησία και να ικανοποιήσει τη φιλοδοξία της αλλά και οποιαδήποτε μορφή άμεσου ή έμμεσου περιορισμού από το οικογενειακό της περιβάλλον. Στις παραδοσιακές κοινωνίες του ελλαδικού χώρου η θέση της παντρεμένης γυναίκας ήταν υποβιβασμένη, παρόλο που θεωρείτο ο εσωτερικός αρχηγός της οικογένειας, καθώς ήταν υποχρεωμένη σύμφωνα με τα πρότυπα της κοινωνίας εκείνης της εποχής να υπακούει στις υποδείξεις, στις απαιτήσεις και στις εντολές του συζύγου της. Γενικότερα επικρατούσε η αντίληψη ότι η γυναίκα είναι λιγότερο σημαντική από τον άνδρα.

Ακόμα και σήμερα ειδικά σε κάποιες επαρχίες και αγροτικές περιοχές ο γάμος διατηρεί αυτή την πατροπαράδοτη μορφή. Η γυναίκα υποτάσσεται αδιαμαρτύρητα στην μοίρα της κατεβάζοντας το κεφάλι ως δείγμα σεβασμού και κατωτερότητας καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο τον άνδρα κυρίαρχο επάνω της. Υπάρχουν ακόμα κοινωνικά στρώματα όπου δεν υπάρχει άλλη προοπτική για τη γυναίκα από το γάμο. Στο χωριό η ανύπαντρη καταντά απόκληρη. Σε μερικά αστικά σπίτια αφήνουν και σήμερα το κορίτσι χωρίς εφόδια για να κερδίσει η ζωή δουλεύοντας. Έτσι αναγκάζεται να προτιμήσει το γάμο σαν βιοποριστικό «επάγγελμα». Ο γάμος υποδουλώνει στον άνδρα, της προσφέρει όμως την κυριαρχία στο νοικοκυριό. Η γυναίκα αναλαμβάνει την καθαριότητα του σπιτιού, το φαγητό, το πλύσιμο και γενικά όλες τις καθημερινές οικιακές εργασίες παράλληλα με την ανατροφή των παιδιών.

Επιφορτισμένη με όλες αυτές τις δραστηριότητες η γυναίκα περιμένει από τον άνδρα της αναγνώριση και επιβράβευση για τους κόπους της. Οι άνδρες τονίζουν συχνά εντελώς άδικα ότι αυτοί φέρνουν τα χρήματα στο σπίτι και υποβιβάζουν την εργασία στο σπίτι σε «λιγότερο πολύτιμη». Σαν

αποτέλεσμα η γυναίκα δεν είναι ευχαριστημένη με τη ζωή της και την εργασία της στο σπίτι, δε βρίσκει σε αυτό καμία ικανοποίηση και θεωρεί τελικά τη ζωή της μονότονη και χωρίς περιεχόμενο. (Γιόζεφ Ράτνερ)

Κατά την Σιμόν ντε Μπωβουάρ το δράμα στο γάμο δεν είναι πως δεν εξασφαλίζει στη γυναίκα την ευτυχία που της έταξε – δεν υπάρχει ασφάλεια ευτυχίας – μα ότι την ακρωτηριάζει. Την περιορίζει στην επανάληψη και στη ρουτίνα. Οι δικές της απασχολήσεις είναι πολλές φορές εξουθενωτικές μα δε γεμίζουν την ψυχή της. (Σιμόν ντε Μπωβουάρ, 1979)

Η σύγχρονη γυναίκα δε θέλει να είναι πλέον αυτή η υπηρέτρια. Επιθυμεί την αναγνώριση της σαν αυθύπαρκτη προσωπικότητα με την παραχώρηση όλων των προνομίων που δικαιούται η ανθρώπινη ύπαρξή της. Θέλει να δημιουργήσει την δική της οικονομία μέσω της εργασίας η οποία θα την βοηθήσει να ορθώσει το ανάστημά της και θα της προσφέρει αυτονομία και ανεξαρτησία και θα την καθιερώσει ως ομότιμο μέλος στην κοινωνία και στην οικογένεια. Η σύγχρονη γυναίκα δουλεύει για να ξεφύγει από το ρόλο μόνο της συζύγου και της μητέρας. Με άλλα λόγια βγαίνει από την παθητικότητα που επιχειρεί να της επιβάλει ο άνδρα και κάνει ενεργητική ζωή.

Η γυναίκα-σύζυγος, θεωρείται περισσότερο ισότιμη με τον σύζυγο της, όταν εργάζεται και από την στιγμή που εξακολουθεί να είναι υπεύθυνη για την φροντίδα των παιδιών και του νοικοκυριού. (Μουσούρου Λ, 2000)

Εκτός από τον τριπλό ρόλο της γυναίκας, δηλαδή μητέρας-συζύγου-αυτόνομης προσωπικότητας, που παρουσιάζει η Pieltre υπάρχει ακόμη ένας ρόλος της γυναίκας, στον οποίο αναφέρεται η Ammer, το ρόλο της «νοικοκυράς». Η νοικοκυρά στην Ελλάδα επιτελεί απαιτητικότητα, ένα είδος λειτουργίας, υποκαθιστώντας στην ουσία το κράτος πρόνοιας. Οι εργασίες της «νοικοκυράς» έχουν μια ιδιομορφία: *δεν τη δεσμεύουν μόνο πρακτικά αλλά και συναισθηματικά και ηθικά*. Είναι εργασίες που αφορούν ανθρώπους (παιδιά, σύζυγος, ηλικιωμένους) και όχι μόνο αντικείμενα (σπίτι, νοικοκυριό). Η γυναίκα δεσμεύεται ν' αγαπά και όχι απλώς να υπηρετεί. Αυτή η ηθικά δέσμευση εμποδίζει την ανεξαρτησία και τη χειραφέτηση της. Η ιδεολογία της «επιστροφής στο σπίτι», δεν φαίνεται να βρίσκει πρόσφορο έδαφος, καθώς οι δαπάνες του κράτους για κοινωνική

πρόνοια περικόπτονται, ιδιαίτερα από συντηρητικές κυβερνήσεις. (Λεοντίδου-Ammer 1992)

«Η διάκριση των ρόλων και η διαφοροποίηση των φύλων που ενισχύθηκε με τη βιομηχανική επανάσταση ιστορικά έχουν τοποθετήσει τις γυναίκες σε ρόλους που τις θέλουν μέσα στο σπίτι να εκτελούν εργασίες που δεν αμείβονται οικονομικά ενώ τους άνδρες σε ρόλους μέσα στην επίσημη αγορά εργασίας όπου η οικονομική αμοιβή είναι δεδομένη». (Σκόδρα Ε, 1998)

Αν θα θέλαμε να κάνουμε μια σύντομη περιγραφή της γυναίκας – νοικοκυράς θα αναφέραμε ότι είναι μια εργαζόμενη σε δεκατετράωρη βάση μη αμειβόμενη, κοινωνικά περιθωριοποιημένη και χωρίς καμία προοπτική για ατομική εξέλιξη. Ουσιαστικά η νοικοκυρά επωμίζεται όλο το βάρος των καθημερινών δραστηριοτήτων του σπιτιού.

Η γυναίκα λοιπόν έχει υπό την πλήρη ευθύνη της την συντήρηση της οικογενειακής στέγης που περιλαμβάνει όλο εκείνο τον εφιαλτικό κύκλο της επανάληψης των ιδίων βαρετών οικιακών εργασιών μέσα σε ένα απομονωμένο και ακίνητο κόσμο παράλληλα φυσικά με την φροντίδα και την εποπτεία των παιδιών.

Αν παρατηρήσουμε έστω και για μικρό χρονικό διάστημα μια τυπική Ελληνίδα νοικοκυρά θα διαπιστώναμε ότι παρά το γεγονός ότι είναι στον υπέρτατο βαθμό ενεργητική παρόλα αυτά εξαιτίας της επανάληψης των υποχρεώσεων της, η ζωή της κατακλύζεται από μονοτονία και ρουτίνα μέσα στο σπίτι το οποίο αποτελεί τον δικό της μικροσκοπικό κόσμο.

Ο αποκλειστικός ρόλος της γυναίκας μέσα στο κλειστό σπιτικό χώρο με τα οικιακά είναι ένας ρόλος φορτισμένος με καθήκοντα, χωρίς δικαιώματα και ανενεργό για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς της. Σύμφωνα με την Σιμόν ντε Μπωβουάρ η εργασία που προσφέρει η γυναίκα στο νοικοκυριό δεν της προσφέρει ούτε ίχνος αυτονομίας. Η γυναίκα είναι τόσο απασχολημένη που ξεχνά την ύπαρξη της. Στην πραγματικότητα το σπιτικό με τα σχολαστικά και ανεξάντλητα καθήκοντα προσφέρει στην γυναίκα μια σαδομαζοχιστική φυγή από τον εαυτό της. Τοποθετεί δηλαδή τη νοικοκυρά στην εξάρτηση του συζύγου και των παιδιών. (Σιμόν ντε Μπωβουάρ, 1979)

Χωρίς αμφιβολία η σημασία της γυναικείας οικιακής εργασίας είναι πολύ σημαντική. Αυτό όμως που πρέπει να αποτελέσει το επίκεντρο της

προσοχής μας είναι η συναισθηματική κατάσταση της γυναίκας νοικοκυράς η οποία νιώθει εγκλωβισμένη στους τοίχους του σπιτιού και παραδομένη στην ανούσια μοίρα της. Με τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας μέσα στους αιώνες η γυναίκα επιθυμεί πλέον να πάρει τη ζωή στα δικά της χέρια, αγωνίζεται για την ανεξαρτησία της με την εκπλήρωση όχι μόνο των υποχρεώσεων αλλά και των δικαιωμάτων της. Η σημερινή γυναίκα ονειρεύεται να καθορίσει το ρόλο της στην κοινωνία, να αναδειχθεί εισέρχοντας στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα ως ισότιμο μέλος.

«όταν η εργασία του ατόμου είναι παραγωγική, δημιουργική ενσωματώνεται στην ύπαρξη όπως ακριβώς και οι οργανικές λειτουργίες του κόσμου». (Σιμόν ντε Μπωβουάρ, 1979)

2.2.2.Γ Ο ρόλος της αυτόνομης προσωπικότητας

Η γυναίκα μετά από μεγάλες προσπάθειες, απόκτησε το ρόλο της «αυτόνομης προσωπικότητας», υιοθέτησε την ανάγκη της προσωπικής προσφοράς της στην παραγωγική διαδικασία, ακολουθώντας παράλληλα και τον οικογενειακό της ρόλο, δηλαδή της «μητέρας» και της «σύζυγου».

Η γυναίκα πρέπει να αναπτύξει πρωτοβουλία, για κάθε τι που την ενδιαφέρει επαγγελματικά αλλά και κοινωνικά. Με αυτό τον τρόπο, θα αποκτήσει το αίσθημα ότι προσφέρει κοινωνικά χρήσιμο έργο, τονίζοντας συγχρόνως την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση της. Έτσι θα καταρρίψει το μύθο για την ανάγκη της προστασίας της από τον σύζυγο, κατανοώντας την επίκτητη λειτουργία της αντρικής κυριαρχίας.

(Τσολακίδου Ε, 1992)

Ένας επιπλέον σημαντικός παράγοντας που ωθεί την γυναίκα στην αναζήτηση εργασίας είναι αυτός της αυτοπραγμάτωσης. Το δικαίωμα της γυναικείας αυτοπραγμάτωσης υποστηρίχθηκε σθεναρά από το φεμινιστικό κίνημα και αποτέλεσε βασικό στόχο πολλών ιδεολογικών αγώνων.

Κάθε φυσιολογικό άτομο επιδιώκει καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του να αναπτύξει την αυτονομία του και να φθάσει στο στάδιο της αυτοολοκλήρωσης μέσω της εργασίας του. Πιο συγκεκριμένα, στη γυναικεία ύπαρξη παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό αυτή η επιθυμία καθώς προσπαθεί να αποδεσμευτεί από τον «προδιαγεγραμμένο» προορισμό που της έχει

επιβάλλει με έμμεσο τρόπο η κοινωνία για αποκλειστική πίστη και αφοσίωση στην οικιακή εργασία.

Η πιο κρίσιμη ηλικία για την εκπλήρωση αυτής της ανάγκης είναι το διάστημα μεταξύ 40-50 ετών. Σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson η γυναίκα άνω των 45 ετών βρίσκεται στο στάδιο της μέσης ώριμης ηλικίας που χαρακτηρίζεται από το «πανανθρώπινο ενδιαφέρον ή την αυτοαπορρόφηση». Η γυναίκα δηλαδή νιώθει έντονα την ανάγκη της δημιουργικότητας και της παραγωγικότητας και αντιμετωπίζει προκλήσεις που αφορούν την ικανοποίηση των αναγκών της ως ανθρώπινη ύπαρξη. Ένας τρόπος για να καλυφθούν αυτές οι ανάγκες είναι μέσω της εργασίας η οποία αποτελεί μια διέξοδο από τον εγκλωβισμό και την μονοτονία του νοικοκυριού, τον κοινωνικό παραγκωνισμό, την ανατροφή των παιδιών, την πιθανή φροντίδα των ηλικιωμένων γονέων.

Η σημασία της αυτοπραγμάτωσης μέσω της επαγγελματικής απασχόλησης βοηθάει επίσης την γυναίκα που βρίσκεται στην ηλικία των 45-50 ετών να αντιμετωπίσει με πιο ομαλό τρόπο τις σωματικές και βιολογικές αλλαγές που επέρχονται κατά την περίοδο αυτή.

Ακόμα ένας παράγοντας που αξίζει να αναφερθεί είναι το μέγεθος της ικανοποίησης που λαμβάνει η γυναίκα από την εργασία της. Ο δρ.P.Specter(1997) ορίζει την επαγγελματική ικανοποίηση ως: «μια συναισθηματική αντίδραση στην εργασία ή σε διάφορες όψεις της εργασίας».

«Μια μελέτη του κέντρου ερευνών για θέματα ισότητας (ΚΕΘΙ) αναφέρει ότι ειδικά οι γυναίκες αντιμετωπίζουν την εργασία τους ως μια απαραίτητη και αναγκαία προϋπόθεση για την προσωπική τους αυτονομία και αξιοπρέπεια και αυτό φαίνεται να συνδέεται άμεσα με τον χαρακτηρισμό της εργασίας ως την κατεξοχήν ανθρώπινη δραστηριότητα που διαμορφώνει την ατομική και κοινωνική ταυτότητα, το κοινωνικό γίνεσθαι» που όπως και έγραφε ο Freud δένει τον άνθρωπο με την πραγματικότητα. (<http://www.istoselides.gr/istoselides/article.php?sid=2390>)

Οι πηγές ικανοποίησης της γυναίκας από την εργασία είναι κατά κύριο λόγο η ευθύνη των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνει, η αναγνώριση των προσπαθειών της να φέρει εις πέρας το έργο της και η επιτυχία αυτών των προσπαθειών. Ο εργασιακός χώρος επίσης συνιστά και ένα πεδίο

διαπροσωπικών σχέσεων γεγονός που δίνει την ευκαιρία στην γυναίκα να αναπτύξει κοινωνικές συναναστροφές, να εκφράσει τις σκέψεις και απόψεις της και να δημιουργήσει αξιόλογες γι' αυτήν φιλίες. Στις περιπτώσεις όπου η οικονομική κατάσταση της γυναίκας και της οικογένειας της είναι άσχημη τότε ο μισθός της αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο που καθορίζει τον βαθμό της επαγγελματικής της ικανοποίησης.

Σύμφωνα με μια έκθεση της Eurostat οι εργαζόμενες γυναίκες έχουν διπλάσιες πιθανότητες από τις νοικοκυρές να είναι ευτυχισμένες. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι το 16% των νοικοκυρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι δυσαρεστημένες σε σύγκριση με ποσοστό 7% των γυναικών που εργάζονται τουλάχιστον 30 ώρες την εβδομάδα. Στην Ελλάδα ποσοστό άνω του 1/3 των νοικοκυρών δηλώνουν ότι είναι δυσαρεστημένες με την κατάστασή τους. (<http://evia.net/wol/article04.htm>)

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η επαγγελματική ικανοποίηση είναι σημαντικός παράγοντας της γυναικείας αυτοπραγμάτωσης αφού η εργασία συνδέεται άμεσα με την ευημερία της στον οικονομικό τομέα αλλά περισσότερο με την ψυχική της υγεία.

2.2.3 Γυναίκα και Εκπαίδευση

Με τον όρο Εκπαίδευση εννοούμε την παροχή γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων, αλλά και την άσκηση των αγωγής νέων, που προάγει τις εσωτερικές δυνάμεις του άτομου και αποβλέπει στο να τελειοποιήσει την πνευματική του μορφή. (Κωστάκου,1983). Η εκπαίδευση σήμερα συνιστά θεμελιώδη συνταγματική υποχρέωση λόγω της πρωταρχικής της σημασίας στην εξέλιξη και ολοκλήρωση της ανάπτυξης και ταυτότητας του ατόμου και κατά προέκταση της ευρύτερης κοινωνίας εφόσον το επίπεδο εκπαίδευσης ενός πληθυσμού ασκεί αξιοσημείωτη επίδραση στη συνολική κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και είναι δικαίωμα κάθε ανθρώπου. (<http://www.kethi.gr/greek/ekpaidefsi/index.htm>)

Η σύγχρονη γυναίκα χρειάζεται περισσότερη μόρφωση και επαγγελματική κατάρτιση για να μπορέσει να παίξει ένα ευρύτερο ρόλο τόσο στον οικονομικό και πολιτικό όσο και στον εργασιακό τομέα.

Σύμφωνα με το Σύνδεσμο για τα δικαιώματα της γυναίκας η «επαγγελματική κατάρτιση» είναι «η μετάδοση επαγγελματικών δεξιοτήτων και γνώσεων στους ενδιαφερόμενους ώστε να μπορούν να σταδιοδρομήσουν σε ορισμένη ειδικότητα». (Σύνδεσμος για τα δικαιώματα της γυναίκας, 1998)

Μέσα από την επαγγελματική κατάρτιση, οι γυναίκες βοηθούνται ώστε να κατευθύνονται προς ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο τρόπο εργασίας και κυρίως να παίρνουν τις βασικές γνώσεις, που θα τις εξασφαλίσουν για προσαρμογή στα όποια επαγγέλματα αναγκαστούν να ασχοληθούν μελλοντικά. Θα τις προφυλάσσουν από την περίπτωση να βρεθούν έξω από την αγορά εργασίας με όλα τα μειονεκτήματα μιας ανεργίας.

Μέσα από την επαγγελματική εξειδίκευση θα μπορέσουν να ακολουθήσουν τις απαιτήσεις της σύγχρονης τεχνολογίας. Άλλωστε οι προβλέψεις της τεχνολογίας ευνοούν τις γυναίκες. (Τάκαρη Ν, 1984) Ένας μεγάλος αριθμός των εργαζόμενων γυναικών έχουν πολύ μικρή ή σχεδόν καμία εξειδίκευση. Η συμμετοχή τους στην τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση είναι πολύ περιορισμένη. Το αποτέλεσμα είναι να στερούνται και της στοιχειωδέστερης επαγγελματικής κατάρτισης, εκτός ίσως εκείνης της ανειδίκευτης. Το γεγονός αυτό φαίνεται να αποτελεί ιδιαίτερα ευνοϊκό παράγοντα για την αύξηση της απασχόλησης. Όσο περισσότερη εκπαίδευση έχει μια γυναίκα τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να εργασθεί και επομένως να αποκτήσει γόητρο και κοινωνική θέση. Θα αναφερθούμε και στο γεγονός ότι τα επαγγέλματα που απαιτούν τεχνικές γνώσεις και εξειδίκευση παρουσιάζουν καλύτερες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης καθώς και υψηλότερους μισθούς. Πιστεύεται μάλιστα, ότι η επαγγελματική πρόοδος των γυναικών συνδέεται με την εκπαίδευση περισσότερο απ' ότι των ανδρών.

Μεταξύ των ανδρών και των γυναικών δεν τίθεται τόσο θέμα διαφοράς «ποσότητας» εκπαίδευσης όσο «είδους». Ιδιαίτερα στην δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ο υπολογισμός για το μέσο όρο σπουδών δίνει 6,6 χρόνια για τους άνδρες και 5,9 για τις γυναίκες. Ως προς το είδος όμως της εκπαίδευσης, οι γυναίκες υποεκπροσωπούν στο Πολυτεχνείο (ποσοστό 5,6% το 1985), ενώ υπερεκπροσωπούνται στις φιλοσοφικές σχολές (ποσοστό 23,5%). (Σύνδεσμος για τα δικαιώματα της γυναίκας, 1998)

Γεγονός είναι ότι και μόνο από την ανασκόπηση της βασικής βιβλιογραφίας σε θέματα ιστορικά, κοινωνιολογικά ακόμη και ψυχολογικά, είναι κανείς σε θέση να κατανοήσει πάρα πολύ εύκολα την έλλειψη ή τη μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Σύμφωνα με τη Στατιστική υπηρεσία της Ελλάδος, αλλά και άλλων κρατών της Δύσης, η μειωμένη συμμετοχή των κοριτσιών και γυναικών στην εκπαίδευση αρχίζει από το δημοτικό και φθάνει μέχρι το μεταπτυχιακό επίπεδο.

Το γεγονός αυτό οφείλεται τόσο στην έλλειψη γυναικείου διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού όσο και στη νομοθεσία, η οποία μέχρι και πριν από μερικές δεκαετίες δεν επέτρεπε σε κοπέλες-γυναίκες να εισαχθούν στα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η απουσία γυναικείου διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού από τα πρωτοβάθμια έως και τα τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι πιο εμφανής και πιο έντονη, ειδικά στο χώρο της ψυχολογίας (Squire, 1989). Εκεί οι λίγες γυναίκες που είχαν κάποια θέση στα εκπαιδευτικά ή νοσοκομειακά ιδρύματα ανήκαν στο χώρο της κλινικής ψυχολογίας δηλαδή, της πρακτικής άσκησης. Αυτό τους απέκλειε από τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη δημιουργία καινούργιων κατευθύνσεων στη ψυχολογία ή να παρουσιάσουν νέες ριζοσπαστικές ιδέες. Με μεγάλη ευκολία λοιπόν ένα σημαντικό μεγάλο τμήμα γυναικών έμενε στα χαμηλότερα στάδια της ιεραρχίας και έτσι ο χώρος της ψυχολογίας παρέμενε μονόπλευρος, στατικός και συντηρητικός (Squire, 1989· Benston, 1982). (Σκοδρά Ε, 1998)

Είναι γεγονός πως τις δυο τελευταίες δεκαετίες έχουν σημειωθεί κάποιες αλλαγές-βελτιώσεις προς την κατεύθυνση της ισότητας των φύλων στο χώρο της εκπαίδευσης. Ωστόσο, οι αλλαγές και οι βελτιώσεις είναι κυρίως ποσοτικές και αφορούν την αύξηση πρόσβασης και συμμετοχής του γυναικείου φύλου στις διάφορες βαθμίδες αλλά και ελάχιστα την κατεύθυνση σπουδών. (Μαραγκουδάκη Ε, 1993)

Οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμα να γίνονται δεκτές επί «ίσοις όροις» με τους άνδρες στις δημόσιες υπηρεσίες μόλις το 1955, με το νόμο 3192, αφού προηγήθηκε η κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης των Η.Ε του 1953 για τα πολιτικά δικαιώματα της γυναίκας, με το ν. δ. 2620 του 1953 Μάνεσης, 1983: 14). Πριν το 1955 η είσοδος των γυναικών στις δημόσιες υπηρεσίες

χαρακτηριζόταν από αλληπάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, που κατά καιρούς την επέτρεπαν ή την απαγόρευαν. Ο διδασκαλικός κλάδος, που θεωρείται ως ο κατεξοχήν γυναικοκρατούμενος χώρος των δημόσιων υπαλλήλων, ως το 1928 (οπότε αρχίζει να μισθοδοτείται από το Δημόσιο Ταμείο) στις απογραφές του πληθυσμού δεν περιλαμβανόταν στην επαγγελματική κατηγορία των «δημόσιων υπηρεσιών», αλλά στη ομάδα «παιδεία» της κατηγορίας «ελευθέρια επαγγέλματα». (Ελληνικά Γράμματα, 2006)

Συνέπεια και αποτέλεσμα της αυξημένης συμμετοχής των γυναικών στη στοιχειώδη εκπαίδευση ήταν να μειωθεί ο αναλφαβητισμός, στα νεότερης βέβαια ηλικίας άτομα, που έπληττε κυρίως το γυναικείο φύλο. Αν και οι νομοθετικές ρυθμίσεις για υποχρεωτική φοίτηση στο δημοτικό χρονολογούνται ήδη από το 1834, όμως μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 τα ποσοστά των αναλφάβητων γυναικών παρουσιάζονταν κατά πολύ υψηλότερα σε σχέση με των αντρών. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι κατά το 1971 τα ποσοστά των αναλφάβητων στις αστικές περιοχές ήταν 4,8% για τους άντρες ενώ 15,5% για τις γυναίκες και στις αγροτικές 9,1% και 33,3% αντίστοιχα.

Στην τεράστια αυτή διαφοροποίηση των ποσοστών συνέβαλε αποφασιστικά η τάση που επικρατούσε μέχρι τις αρχές του αιώνα να δίδεται προτεραιότητα στην εκπαίδευση των αγοριών όταν τα οικονομικά της οικογένειας ή του κράτους δεν επέτρεπαν να καλυφθούν οι εκπαιδευτικές ανάγκες και των δυο φύλων. Τη διαφοροποίηση αυτή ευνοούσε και η τάση-τακτική των γονέων να διακόπτουν τη φοίτηση των κοριτσιών τους στο δημοτικό, είτε για να συνδράμουν στις δουλειές του νοικοκυριού και στο μέγαλωμα των μικρότερων παιδιών, είτε για να ενισχύουν τα οικονομικά της οικογένειας εργαζόμενες ως υπηρέτριες ή γιατί είχαν πρόωρη ανάπτυξη. (Μαραγκουδάκη Ε, 1993)

Πολλές επιστημονικές έρευνες επιχείρησαν να αποδείξουν ότι εξαιτίας βιολογικών αιτιών, οι γυναίκες δεν ήταν σε θέση να συμμετέχουν στη λεγόμενη «τυπική εκπαίδευση». Δυστυχώς για τους ερευνητές αυτούς, ουδέποτε υπήρξαν δεδομένα που τεκμηρίωναν την άποψη τους αυτή. Αυτή η έλλειψη δεδομένων από την άλλη μεριά, αποτελούσε ένδειξη – αν όχι σαφή απόδειξη – ότι πράγματι οι γυναίκες υστερούσαν στα στοιχεία εκείνα

που δημιουργούν στους άνδρες τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση στα εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και να διαπρέψουν σ' αυτούς τους χώρους.

Ευχάριστο είναι το γεγονός ότι έχει γίνει κάποια σημαντική αρχή, ειδικά στην Ελλάδα, όπου οι γυναίκες είναι από τους πρώτους που εισάγονται σε σχολές και με υψηλή βαθμολογία. Σημαντικό λοιπόν είναι, πέρα από μεμονωμένες περιπτώσεις και χώρες, ότι τα στερεότυπα που κρατούσαν τις γυναίκες μακριά από την επίσημη εκπαίδευση διαλύονται με βραδείς ρυθμούς.

Οι πρώτοι οι οποίοι πρέπει να μεταβάλουν τα στερεότυπα σε σχέση με το αν τα κορίτσια μπορούν να τα βγάλουν πέρα σε μια σχολική τάξη είναι οι γονείς. Ακολουθούν τα ίδια τα παιδιά και στη συνέχεια, έχουμε τους δασκάλους και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία κατά ένα μέρος είναι υπεύθυνα για τη δημιουργία των διαφορετικών ρόλων και στερεοτύπων ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια.

Η αλλαγή που θα οδηγήσει στο να αποφοιτεί ο ίδιος αριθμός αγοριών και κοριτσιών από τις ίδιες σχολές θα αργήσει να γίνει, δεν πρόκειται να συμβεί από τη μια μέρα στην άλλη. Η αρχή που έχει, ωστόσο, γίνει βάζει τα θεμέλια ώστε οι νέες γενιές να προχωρήσουν ακόμη περισσότερο και να προσεγγίσουν την «ισοτιμία στην εκπαίδευση». (Ελληνικά Γράμματα, 1998)

Η πνευματική καλλιέργεια, είναι εκείνη που θα δημιουργήσει την υποδομή για να βρει η γυναίκα τον αληθινό της εαυτό και να τον εκφράσει δημιουργικά. Αυτό θα είναι όχι μόνο όφελος δικό της αλλά και του ευρύτερου περιβάλλοντος της. (Δαράκη Π, 1995)

Η εκπαίδευση λοιπόν, φαίνεται ότι ασκεί θετική επίδραση στην απασχόληση. Παράλληλα όμως, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γυναικών, το οποίο τείνει να γίνει όλο και υψηλότερο στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, συνδέεται με την παρατηρούμενη μείωση της γονιμότητας των οικονομικά ενεργών γυναικών και τον μειωμένο βαθμό γαμηλιότητας. Η σχέση μεταξύ επαγγελματικής απασχόλησης και γαμηλιότητας, είναι σαφώς αρνητική. (Κετσετζοπούλου-Μπούζας 1999, Συμεωνίδου Χ, 1993, Μούσουρου 1993, Κογκίδου 1995)

2.2.3.A Η Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα διαρθρώνεται σε τρεις επάλληλες βαθμίδες: την Πρωτοβάθμια, τη Δευτεροβάθμια και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Η Πρωτοβάθμια διακρίνεται στην Προσχολική Εκπαίδευση που προσφέρεται από το Νηπιαγωγείο και στην Υποχρεωτική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση που προσφέρεται από το Δημοτικό. Η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση παρέχεται σε δύο κύκλους: της Υποχρεωτικής Κατώτερης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που προσφέρεται από το Γυμνάσιο και της Μεταυποχρεωτικής Ανώτερης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που προσφέρεται από το Ενιαίο Λύκειο και τα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.). Η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση διακρίνεται στην Πανεπιστημιακή που προσφέρεται από τα Ιδρύματα Ανώτατης Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης και τη μη πανεπιστημιακή που προσφέρεται από τα Ιδρύματα Ανώτατης Τεχνολογικής Εκπαίδευσης και Ανώτερης Εκπαίδευσης. Στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση επίσης υλοποιούνται προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Το 1997 έγινε μία προσπάθεια διεθνούς ταξινόμησης των εκπαιδευτικών συστημάτων από την UNESCO βάσει 7 επιπέδων εκπαίδευσης, όπως αυτά περιγράφηκαν από το International Standard Classification of Education - ISCED 1997.

2.2.4 Η γυναίκα στην αγορά εργασίας

Μέχρι πρόσφατα στις δυτικές χώρες η αμειβόμενη εργασία ήταν κατά κύριο λόγο μια ανδρική σφαίρα. Στις τελευταίες δεκαετίες η κατάσταση αυτή μεταβλήθηκε ριζικά: ολοένα και περισσότερες γυναίκες εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό. (Giddens , 2002)

Μετά το 1950, όταν άρχισε για τις εκβιομηχανισμένες χώρες μια περίοδος οικονομικής ευρωστίας και ανόδου του επιπέδου ζωής, η ανάγκη για πρόσθετα εργατικά χέρια έφερε στην αγορά εργασίας μεγάλο αριθμό γυναικών, ακόμη και παντρεμένων. Καθώς περνούν τα χρόνια, οι γυναίκες συνεχίζουν να μπαίνουν στην αγορά εργασίας σε όλο και μεγαλύτερους αριθμούς, εν μέρει γιατί θεωρούν πλέον φυσικό πρότυπο ζωής το να είναι εργαζόμενες παράλληλα με τα οικογενειακά τους καθήκοντα, αλλά επίσης, ως ένα βαθμό, εξαιτίας οικονομικών αναγκών (ανεργία ανδρών,

αυξανόμενα ποσοστά ανύπαντρων η διαζευγμένων μητέρων με παιδιά). Στη δεκαετία 1975-85, 100 εκατομμύρια γυναίκες σε όλο τον κόσμο μπήκαν στην αγορά εργασίας. Το 1985 υπήρχαν 675 εκατομμύρια γυναίκες σε θέσεις αμειβόμενης εργασίας, ενώ κάθε χρόνο προστίθενται περίπου 13 εκατομμύρια

Από το 1983 μέχρι σήμερα, ο αριθμός των θέσεων εργασίας αυξήθηκε γεγονός που είναι ευνοϊκό για τις γυναίκες. Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, γνώρισε μια εντυπωσιακή αύξηση. Βρέθηκε ότι ο αριθμός των ενεργών γυναικών στις ανώτερες και πιο εξασφαλιστικές κατηγορίες των επιστημόνων και υπαλλήλων πλησιάζει ή και ξεπερνούσε τον αντίστοιχο αριθμό των ανδρών, αν και ανάμεσα πάλι ξεχωρίζουν ή υπερτερούν θα λέγαμε γυναίκες σε μεσαία και κατώτερα τμήματα εργασίας. Υπάρχουν γυναίκες με ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση που εισάγουν νέα ήθη στην κοινωνική ζωή, στρέφονται προς τη δημόσια ζωή, καλλιεργούν το γυναικείο κίνημα. Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ 4 στις 10 θέσεις εργασίας κατέχονται σήμερα από γυναίκες. Μια εξήγηση αυτού του γεγονότος είναι η εξάπλωση του τομέα των υπηρεσιών, όπου απασχολούνται 75% γυναίκες! Πολλοί έλληνες ερευνητές μιλούν για μία « νέα γυναικεία ελίτ μεσαίας τάξης» (Λεοντίδου-Ammer 1992, Κογκίδου 1995)

Η προσδοκία, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι ότι αυτή η τάση αύξησης του γυναικείου εργατικού δυναμικού, και μάλιστα των παντρεμένων γυναικών, θα συνεχιστεί. Κι αυτό είναι φυσικό, αν ληφθεί υπόψη μια σειρά δημογραφικών παραγόντων της εποχής μας, που είναι ο γάμος σε μεγαλύτερη ηλικία, η μείωση των γεννήσεων και ο οικογενειακός προγραμματισμός. Οι παράγοντες αυτοί συνδέονται άμεσα με το επίπεδο εκπαίδευσης της εργαζόμενης γυναίκας, διότι έχει παρατηρηθεί πως όσο περισσότερο μορφωμένη είναι μια γυναίκα, τόσο αργότερα παντρεύεται και τόσο λιγότερα παιδιά κάνει (Μουσούρου Λ., 1985, σελ. 112., Weitzman, L.J., 1984, σελ. 209, εφημερίδα Τα Νέα, 13.4.1992).

Ωστόσο, παρά την αυξανόμενη είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, όταν πρόκειται να εξετάσουμε θέματα όπως η ανεργία ή οι αμοιβές, διαπιστώνουμε ότι οι γυναίκες πλήττονται από την ανεργία περισσότερο από τους άνδρες, ενώ οι αμοιβές τους για εργασία ίσης αξίας είναι χαμηλότερες από αυτές των ανδρών.

Το 1988, 16 εκατομμύρια άτομα ήταν άνεργα στα κράτη μέλη της κοινότητας. Οι γυναίκες υποφέρουν από ανεργία περισσότερο από τους άνδρες. Επιπλέον, είναι αυταπόδεικτο ότι οι στατιστικές ανεργίας, οι οποίες προκύπτουν από τους αριθμούς των ατόμων που είναι επίσημα καταγεγραμμένα (γραφεία εύρεσης εργασίας, ταμεία ανεργίας), δεν δίνουν πλήρη εικόνα της πραγματικής κατάστασης για τις γυναίκες. Και τούτο, γιατί πολλές γυναίκες δεν καταφεύγουν σε γραφεία εύρεσης εργασίας, επειδή αισθάνονται ότι δε θα έχουν την ευκαιρία να βρουν δουλειά.

Οι έρευνες αποκαλύπτουν ότι ο βασικότερος παράγοντας που δημιουργεί το φαινόμενο της ανεργίας των γυναικών είναι η συγκέντρωσή τους σε περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων, τα οποία, συνήθως, απαιτούν ανειδίκευτο ή ελάχιστα ειδικευμένο προσωπικό. Σύμφωνα με έκθεση της ΕΟΚ, το ότι σε όλες τις χώρες της κοινότητας οι νέες γυναίκες αντιμετωπίζουν περισσότερο έντονα το πρόβλημα της ανεργίας από ό,τι οι νέοι άνδρες οφείλεται, μεταξύ άλλων, και στο γεγονός πως όλο και περισσότερες νέες γυναίκες μπαίνουν στην αγορά εργασίας, αφού τελειώνουν το σχολείο ή το πανεπιστήμιο, και κατευθύνονται προς ένα περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων, τα οποία θεωρούνται κατάλληλα για γυναίκες και στα οποία οι ευκαιρίες απασχόλησης μειώνονται. (Μαγγανάρα Ι, 1998)

Τα γυναικεία επαγγέλματα συνδέονται με τους παραδοσιακούς επαγγελματικούς ρόλους των γυναικών, που επεκτάθηκαν και απέκτησαν νέα μορφή της σύγχρονης τεχνολογίας. Έτσι, συναντούμε σε παγκόσμιο επίπεδο πολύ μεγάλο αριθμό γυναικών που εργάζονται ως εκπαιδευτικοί, νοσοκόμες, βιβλιοθηκάριοι, κοινωνικοί λειτουργοί, γραμματείς και δακτυλογράφοι, τηλεφωνήτριες, εργάτριες υφαντουργίας και βιομηχανιών τροφίμων, οικιακοί βοηθοί, καθαρίστριες κ.λ.π.

Οι δυνατότητες εργασίας των γυναικών μειώνονται από την περιορισμένη εκπαίδευση και εξειδίκευσή τους. Όσο περισσότερη εκπαίδευση έχει μια γυναίκα, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να εργασθεί και, επομένως, να αποκτήσει γόητρο και κοινωνική θέση. Πιστεύεται μάλιστα ότι η επαγγελματική πρόοδος των γυναικών συνδέεται με την εκπαίδευση τους περισσότερο απ' ό,τι των ανδρών.

Ως προς το θέμα των αμοιβών των γυναικών, η νομοθεσία για ίση με τους άνδρες αμοιβή δεν εφαρμόζεται στην πράξη, τουλάχιστον στο επίπεδο των ευρωπαϊκών χωρών και των ΗΠΑ. Αυτό οφείλεται, εν μέρει, στο διαχωρισμό των επαγγελμάτων λόγω φύλου, ώστε να υπάρχουν πολύ λίγες περιοχές δραστηριότητας, όπου η γυναικεία εργασία θα μπορούσε να συγκριθεί με την ανδρική. Άλλωστε, η συγκέντρωση των γυναικών σε περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων σημαίνει πολύ μεγάλη προσφορά σε σχέση με τη ζήτηση και, συνεπώς, χαμηλές αμοιβές. Σημαντικός, επίσης, λόγος της διαφοράς αμοιβών θεωρείται η χαμηλή παραγωγικότητα των γυναικών λόγω των λιγότερων προσόντων τους σε σχέση με τους άνδρες σε θέματα εκπαίδευσης και εξειδίκευσης.

Οι Ελληνίδες εργαζόμενες δεν αποτελούν εξαίρεση σε σχέση με τις συναδέλφους τους των υπολοίπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεντρώνονται, στην πλειονότητά τους, σε επαγγέλματα «γυναικεία» με υψηλά ποσοστά ανεργίας, χαμηλούς μισθούς και μικρές προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης.

Η διαφορά αμοιβών οφείλεται, όπως προαναφέραμε, κυρίως στην υπερεκπροσώπηση των γυναικών σε ορισμένα επαγγέλματα καθώς και στο διαφορετικό είδος εκπαίδευσης. Πράγματι, μεταξύ ανδρών και γυναικών δεν τίθεται τόσο θέμα διαφοράς «ποσότητας» εκπαίδευσης, όσο «είδους». Ιδιαίτερα στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, ο υπολογισμός για το μέσο όρο σπουδών δείχνει 6,6 χρόνια για τους άνδρες και 5,9 για τις γυναίκες υποεκπροσωπούνται στο Πολυτεχνείο (ποσοστό 1,6% το 1981 και 5,9% το 1985), ενώ υπερεκπροσωπούνται στις Φιλοσοφικές σχολές (24,4% το 1981 και 23,5% το 1985 ήταν τα ποσοστά στο σύνολο των γυναικών φοιτητριών, ΕΣΥΕ). Παρόμοιες διαφορές υπάρχουν, όπως θα δούμε αναλυτικά στη συνέχεια, και σε επίπεδο δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης καθώς και ειδικοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης.

Το πρόβλημα της ανεργίας των γυναικών φέρνει στο προσκήνιο το ερώτημα, που ισχύει άλλωστε γενικά για το πρόβλημα της ανεργίας, ιδιαίτερα των νέων, αν και κατά πόσο το εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι εναρμονισμένο με τις ανάγκες της οικονομίας.

Είναι γεγονός ότι σε καμιά χώρα, ανεξάρτητα από το πολιτικό της σύστημα, δεν είναι δυνατόν να απορροφώνται απεριόριστα οι απόφοιτοι

πανεπιστημίου. Έτσι και στη χώρα μας, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί, όταν από τη μια μεριά υπάρχει υπερπροσφορά επιστημόνων και από την άλλη έλλειψη αποφοίτων άλλων εκπαιδευτικών βαθμίδων. Σε πρόσφατο άρθρο της εφημερίδας ΒΗΜΑ τα πτυχία χαρακτηρίζονται «τρύπια», αφού «δεν μπορούν πλέον να εξασφαλίσουν ούτε αυτό που κάποτε εθεωρείτο δεδομένο: μια θέση στο δημόσιο».

Τα στοιχεία δείχνουν ότι το 60% των ανέργων είναι άτομα με σπουδές λυκείου έως και μεταπτυχιακές, ενώ το υπόλοιπο 39,2% αποτελούν αυτοί που έχουν τελειώσει, το πολύ, γυμνάσιο. Πιο αναλυτικά, το 10,7% των ανέργων έχει πτυχίο ΑΕΙ, το 8,3% ΤΕΙ, το 3% φοίτησε σε κάποια ανώτατη σχολή και το 0,2% έχει μεταπτυχιακές σπουδές. Το υψηλότερο ποσοστό κατέχουν οι απόφοιτοι λυκείου που δεν έχουν επαγγελματική κατάρτιση (38,6% του συνόλου).

Στο σύνολο των ανέργων το 57,4% είναι γυναίκες και το 42,6% άνδρες. Ειδικότερα, στο σύνολο των ανέργων γυναικών το 10,2% είναι πτυχιούχοι ΑΕΙ, ενώ το 41,9% απόφοιτοι λυκείου, χωρίς επαγγελματική κατάρτιση. Έτσι, το πρόβλημα για τις πτυχιούχους, κυρίως όμως για τις ανειδίκευτες απόφοιτους λυκείου, είναι ιδιαίτερα οξύ.

Οι γυναίκες εργαζόμενες έχουν πολύ μικρή ή σχεδόν καμία εξειδίκευση. Η συμμετοχή τους στην τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση είναι πολύ περιορισμένη, ενώ στη γενική εκπαίδευση αποτελούν το μισό σχολικό πληθυσμό της χώρας. Το αποτέλεσμα είναι να στερούνται και της στοιχειωδέστερης επαγγελματικής κατάρτισης, εκτός ίσως εκείνης του ανειδίκευτου υπαλλήλου γραφείου, επαγγέλματος έτσι κι αλλιώς υπερκορεσμένου.

Το γεγονός αυτό δεν φαίνεται να αποτελεί ιδιαίτερα ευνοϊκό παράγοντα για την αύξηση της απασχόλησης τους, δεδομένου ότι πρώτον η ελληνική γενική εκπαίδευση, μέχρι σήμερα, δεν πέτυχε να δώσει επαγγελματικά αξιοποιήσιμη γνώση και να συνδέσει το σχολείο με την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, και δεύτερον τα επαγγέλματα που απαιτούν τεχνικές γνώσεις και εξειδίκευση φαίνεται ότι παρουσιάζουν καλύτερες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης καθώς και υψηλότερους μισθούς. (Μαγγανάρα Ι, 1998) Χρόνο με το χρόνο, η γυναίκα καταβάλλει

προσπάθειες μέσα από διαδικασίες διάκρισης και οικονομικής ανισότητας να καλυτερέψει τις συνθήκες εργασίας της, διεκδικώντας περισσότερες παροχές. Να κερδίσει τέτοιους τρόπους αντιμετώπισης της οι οποίες θα της επιτρέψουν να έχει τις ίδιες πιθανότητες πρόσληψης με τον άνδρα στη δουλειά που επιθυμεί. Να έχει τις ίδιες πιθανότητες παραγωγής και να λαμβάνει ίση αμοιβή με τον άνδρα για ίση δουλειά. (Τσολακίδου Ε,1992)

2.2.4.A Η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα

Οι γυναίκες στην Ελλάδα έχουν χαμηλότερο συντελεστή συμμετοχής στην αγορά εργασίας σε σχέση με γυναίκες στις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Το 1989 ο συντελεστής αυτός ήταν γύρω στο 35,1% για όλη τη χώρα και στο 32,3% για τις αστικές περιοχές, ενώ ο μέσος όρος πλησίαζε για τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης το 50% και για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 45%. Κατά το ίδιο έτος, παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των απασχολούμενων γυναικών ήταν σχεδόν ο μισός από εκείνον των ανδρών, ο αριθμός των ανέργων γυναικών ξεπερνούσε τον αριθμό των ανέργων ανδρών κατά 66.700 άτομα. Με άλλα λόγια, ενώ οι γυναίκες αποτελούσαν μόνο το 35% του συνολικού απασχολούμενου πληθυσμού, οι άνεργες γυναίκες αποτελούσαν το 61% του άνεργου εργατικού δυναμικού. Ο συντελεστής ανεργίας των γυναικών το 1989 ήταν 12,4% για όλη τη χώρα και περίπου 20% για τις αστικές περιοχές, ενώ για τους άνδρες τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 4,6% και 5,8%. Δηλαδή, ο συντελεστής ανεργίας των γυναικών ήταν περίπου 2,7 φορές υψηλότερος από το συντελεστή ανεργίας των ανδρών για ολόκληρη την Ελλάδα και 3,5 φορές υψηλότερος για τις αστικές περιοχές. Αν παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του συντελεστή ανεργίας, βλέπουμε ότι μεταξύ του 1986 και του 1989 ο συντελεστής ανεργίας των ανδρών μειώθηκε, ενώ των γυναικών αυξήθηκε.

Πέρα από τον υψηλό συντελεστή ανεργίας των γυναικών, είναι και το είδος της ανεργίας που δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα. Κατά το έτος 1989, πάνω από τις μισές άνεργες γυναίκες (58%) ήταν άνεργες περισσότερο από 12 μήνες, ενώ το ποσοστό αυτό για τους άνδρες ήταν πολύ χαμηλότερο (41%). Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι το 58,5% των ανέργων γυναικών αποτελείται από νεοεισερχόμενες στην αγορά εργασίας οι οποίες δεν είχαν

προηγούμενη εμπειρία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες ήταν μόνο 42,9%.

Το μεγαλύτερο μέρος των γυναικών απασχολείται στον τριτογενή τομέα και στο πρωτογενή τομέα, που συνήθως αποφέρουν και χαμηλότερα εισοδήματα, και μόνο 17%, που είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών (33%), απασχολείται στο δευτερογενή τομέα, δηλαδή στη βιομηχανία. Πέρα όμως από αυτή τη δυσμενή τομεακή διάρθρωση της γυναικείας απασχόλησης, είναι σε όλους γνωστό ότι υπάρχει υπερβολικά μεγάλη συγκέντρωση των γυναικών σε κλάδους και επαγγέλματα με χαμηλά εισοδήματα και περιορισμένες προοπτικές για εξέλιξη. Ως ένδειξη αναφέρεται ότι το 1989 λιγότερο από το 1% των απασχολούμενων γυναικών ήταν διευθυντές και ανώτερα στελέχη, ενώ για τους άνδρες το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 2,5%. Επίσης, το ποσοστό των γυναικών που κατά το ίδιο έτος ήταν εργοδότες ήταν περίπου πέντε φορές μικρότερο και το ποσοστό γυναικών που εργαζόταν για δικό τους λογαριασμό ήταν 2,1 φορές μικρότερο από τα αντίστοιχα ποσοστά των ανδρών. Αντίθετα, το ποσοστό των γυναικών που απασχολούνταν ως συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας ήταν 6,3 φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών.

Άλλα σημαντικά στοιχεία που δείχνουν τις ανισότητες που υπάρχουν μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι εκείνα που αναφέρονται στις αμοιβές. Το 1991 οι μέσες αποδοχές των γυναικών στη μεταποίηση ήταν 69% για τις υπαλλήλους και 76% για τις εργάτριες των αντίστοιχων αποδοχών των ανδρών. Οι μέσες αποδοχές ήταν περίπου το 81,6% των αποδοχών των ανδρών.

Θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει κανείς και πολλά άλλα στοιχεία, για να δείξει τη μειονεκτική θέση της εργαζόμενης γυναίκας στην Ελλάδα, αλλά θα ήθελα να σας κουράσω περισσότερο με στατιστικά δεδομένα. Άλλωστε, ένα μεγάλο μέρος των δυσμενών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών. Από τις χαμηλότερες μέχρι τις υψηλότερες βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας, δεν μπορεί να αποτυπωθεί σε αριθμούς. Ιδιαίτερα, για γυναίκες που βρίσκονται σε σχετικά υψηλές θέσεις, οι περισσότερες διακρίσεις που γίνονται σε βάρος τους δεν είναι δυνατόν να παρουσιαστούν με αριθμούς.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, παρά τα όποια θετικά μέτρα, νομοθετικά και άλλα, που έχουν παρθεί κατά τα τελευταία χρόνια, οι γυναίκες στη χώρα μας αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην αγορά εργασίας. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παρατηρήσω ότι, γενικά, είναι πολύ ενθαρρυντικό ότι, ολοένα και περισσότερο, οι γυναίκες στη χώρα μας έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν το δικαίωμα τους για ίση συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή και προσπαθούν για την πραγμάτωσή του. Παρά το γεγονός όμως αυτό, παρατηρούμε ότι το ποσοστό συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό στις αστικές περιοχές εξακολουθεί να παραμένει αρκετά χαμηλό. Για να εξηγηθεί η φαινομενική αυτή αντίφαση, είναι χρήσιμο να διευκρινιστεί μια σημαντική σχέση που υπάρχει μεταξύ του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και της γενικής κατάστασης της οικονομίας η οποία έχει παρατηρηθεί εμπειρικά και αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία ως «φαινόμενο του αποθαρρημένου εργάτη».

Όταν υπάρχει σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας σε μια οικονομία και οι δυνατότητες απασχόλησης είναι περιορισμένες, γυναίκες που επιθυμούν να απασχοληθούν, αλλά λόγω της οικονομικής ύφεσης δεν μπορούν να βρουν εργασία, μετά από ορισμένες ανεπιτυχείς προσπάθειες αναζήτησης αποθαρρύνονται και σταματούν τις προσπάθειες αυτές. Στη συνέχεια, όταν οι γυναίκες αυτές ερωτηθούν από τον υπάλληλο της στατιστικής υπηρεσίας αν έκαναν συγκεκριμένες ενέργειες για ανεύρεση εργασίας κατά την «περίοδο αναφοράς», απαντούν αρνητικά, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζονται άνεργες, αλλά ως μη ενδιαφερόμενες να εργαστούν. Ως συνέπεια του φαινομένου αυτού, όταν υπάρχει οικονομική ύφεση, γίνεται μεγάλη υποεκτίμηση της ανεργίας των γυναικών και συγχρόνως παρουσιάζεται μειωμένος ο συντελεστής συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό. Για το λόγο αυτό, θεωρώ ότι ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας είναι η μείωση της ανεργίας, γενικά, και η τόνωση της οικονομίας. Αν υπάρχει οικονομική ύφεση, όπως υπάρχει σήμερα στη χώρα μας, γίνεται ιδιαίτερα δύσκολο για τις γυναίκες να βρουν απασχόληση, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνονται και να μένουν έξω από την αγορά εργασίας.

Θα πρέπει να τονίσω ιδιαίτερα το μεγάλο πρόβλημα που υπάρχει στη χώρα μας για τις γυναίκες που, αφού μείνουν μερικά χρόνια έξω από την αγορά εργασίας, για να εκπληρώσουν τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, βρίσκουν, όταν πια μπορούν να εργαστούν, αλλά έχουν ξεπεράσει κάποιο όριο ηλικίας, ότι είναι πολύ δύσκολη ή αδύνατη η επανένταξη τους στο εργατικό δυναμικό. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι, γενικά σε όλες τις χώρες, η απασχόληση των γυναικών παρουσιάζει ιδιαίτερη ευαισθησία στις τεχνολογικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές. (Μαγγανάρα Ι, 1998)

2.2.4.B Αίτια συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας

Τα πιο σημαντικά αίτια που επιβάλλουν τη συμμετοχή των γυναικών στους χώρους εργασίας είναι συνήθως οι παρακάτω:·

1. Η οικονομική ανάγκη που έχει δημιουργηθεί από τη σχετικά ανεπαρκή αμοιβή των συζύγων ή και άλλων μελών της οικογένειας που προσφέρουν οικονομική βοήθεια.
2. Η αύξηση του αριθμού «ελεύθερων» ή «ανύπαντρων» γυναικών.
3. Η επιθυμία της γυναίκας για αυτό-ολοκλήρωση. Κατάσταση που έχει υποστηριχθεί από το γυναικείο κίνημα
4. Η αύξηση των διαζυγίων. Οι γυναίκες που μένουν μόνες τους αισθάνονται ιδιαίτερα ευάλωτες. Υφίστανται την οικονομική ανασφάλεια, τις επακόλουθες κοινωνικές συναισθηματικές, οικογενειακές δυσκολίες και στρέφονται προς την εργασία και απασχόληση.
5. Η επιθυμία της γυναίκας για διάκριση και κοινωνική καθιέρωση, κάτι που θα επέλθει μέσα από την ένταξη της στην αγορά εργασίας. (Σκόδρα Ε,1998)

ΕΝΟΤΗΤΑ 3^Η

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

2.3 Η Απασχόληση των νέων γυναικών

2.3.A Πλήρης και μερική απασχόληση

Η απασχόληση συνολικά των γυναικών χαρακτηρίζεται από μεγάλα ποσοστά μερικής απασχόλησης, καθώς συμμετέχουν σε αυτήν την μορφή

εργασίας με ποσοστό πολύ μεγαλύτερο (68,0%) έναντι της μέσης συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση (38,4%). Παρόλο που το ποσοστό της μερικής απασχόλησης στις νέες γυναίκες είναι μεγαλύτερο του μέσου των γυναικών (9,0% έναντι 7,5%), εντούτοις συμμετέχουν με ποσοστό μικρότερο σε αυτήν την μορφή εργασίας (62,4%), καθώς και οι νέοι άνδρες έχουν αυξημένο ποσοστό συμμετοχής.

Οι νέες γυναίκες που απασχολούνται με μερική αποτελούν το 1/4 του συνόλου των γυναικών που απασχολούνται με αυτή την μορφή απασχόλησης, ενώ το ποσοστό στους νέους άνδρες πλησιάζει το 1/3 των ανδρών που απασχολούνται με αυτή την μορφή απασχόλησης (32,1%) .

Οι λόγοι που ωθούν την απασχόληση των γυναικών σε αυτήν την μορφή εργασίας, (στοιχεία Έρευνας Εργατικού Δυναμικού 2002 β' τριμήνου), έχουν σχέση κυρίως με την αποδοχή της προσφερόμενης θέσης μερικής απασχόλησης, καθώς το 1/3 των γυναικών επιλέγει να εργαστεί με αυτή την μορφή εργασίας, ενώ το 43,0% την αποδέχεται επειδή δεν εύρισκε θέση με πλήρη απασχόληση.

Οι νέες γυναίκες που εργάζονται με μερική απασχόληση, περίπου το 1/5 αυτών (21,6%) επέλεξε αυτήν την θέση εργασίας ενώ πάνω από το ήμισυ (52,5%) επειδή δεν εύρισκε θέση με πλήρη απασχόληση. Επιπρόσθετα και σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΕΔ 2002, τα 3/4 περίπου των ατόμων που επιλέγουν αυτή την μορφή απασχόλησης (73,2%) και τα 2/3 περίπου όσων εργάζονται σε θέση μερικής απασχόλησης επειδή δεν εύρισκαν θέση πλήρους απασχόλησης (66,1%), είναι γυναίκες.

Όσον αφορά τις νέες γυναίκες, παραπλήσιο είναι το ποσοστό όσων επιλέγουν αυτήν την μορφή εργασίας (72,2%), ενώ είναι μικρότερο στην κατηγορία όσων δεν εύρισκαν θέση πλήρους απασχόλησης (60,6%). Όσον αφορά την μεταβολή της απασχόλησης των νέων γυναικών την περίοδο 1993-2003, μειώνεται κυρίως η πλήρης απασχόληση κατά 18.800 περίπου ενώ η μείωση της μερικής απασχόλησης μόλις ξεπερνά τα 250 άτομα.

Η μείωση της απασχόλησης συνολικά των νέων ανέρχεται σε 46.000 άτομα περίπου από τα οποία τα 41.600 αντιστοιχούν σε μείωση της πλήρους απασχόλησης και τα 4.400 άτομα σε μείωση της μερικής απασχόλησης. Αποτέλεσμα των παραπάνω μεταβολών είναι η συμμετοχή των νέων γυναικών στις μειώσεις της απασχόλησης των νέων, να είναι πολύ

μικρή στη μεταβολή της μερικής έναντι της πλήρους απασχόλησης (6,0% έναντι 45,0%). (www.inegsee.gr/Νέα%20Γυναίκα%20και%20απασχόληση_ενημέρωση.doc - Παρόμοιες)

2.3.B Μισθωτή, μόνιμη και προσωρινή απασχόληση

Οι νέες γυναίκες απασχολούνται κυρίως ως μισθωτές, καθώς πάνω από τα 4/5 αυτών βρίσκεται στη μισθωτή εργασία (82,3%, περίπου 264.700 στις 321.500). Μεγάλο είναι και το ποσοστό όμως της μισθωτής απασχόλησης στο σύνολο των γυναικών που εργάζονται (62,1%), με αποτέλεσμα η συμμετοχή της μισθωτής απασχόλησης των νέων γυναικών στην μισθωτή απασχόληση των γυναικών να πλησιάζει το 28,0%. Η συμμετοχή των νέων γυναικών με μισθωτή εργασία στο σύνολο των νέων με μισθωτή απασχόληση είναι μεγαλύτερη από το μέσο των νέων γυναικών και ανέρχεται στο 43,4%.

Αποτέλεσμα της μεγάλης συμμετοχής της μισθωτής εργασίας στην απασχόληση των νέων γυναικών είναι το ποσοστό των νέων γυναικών που εργάζονται με προσωρινές ή με συμβάσεις ορισμένου έργου να πλησιάζει το 1/5 των νέων μισθωτών γυναικών (περίπου 51.850 γυναίκες), οι οποίες αναλογούν στο 41,0% του συνόλου των γυναικών και στο 46,0% των νέων με την αυτή μορφή εργασίας.

Η μισθωτή απασχόληση των νέων την περίοδο 1993-2003 αυξάνεται σε αντίθεση με τη μείωση της συνολικής απασχόλησης αυτών, τόσο στη μόνιμη όσο και στη προσωρινή απασχόληση. Η συμμετοχή της μεταβολής της μισθωτής απασχόλησης των νέων γυναικών στη μεταβολή των μισθωτών γυναικών είναι μικρή (7,7%), καθώς αυξάνονται με εντονότερους ρυθμούς η μισθωτή απασχόληση των γυναικών και ιδίως της ηλικιακής ομάδας άνω των 30 ετών, ενώ συμμετέχει κατά 42,3% στη μεταβολή της μισθωτής απασχόλησης των νέων.

Τόσο η μόνιμη όσο και η προσωρινή απασχόληση αυξάνεται στις νέες γυναίκες, με το ρυθμό της μεταβολής της προσωρινής απασχόλησης είναι πολύ μεγαλύτερος έναντι της μόνιμης (18,5% έναντι 5,1%). Η συμβολή της μεταβολής της προσωρινής απασχόλησης των νέων γυναικών πλησιάζει το 44% στην αύξηση της μισθωτής

απασχόλησης αυτών και το 82% στην αύξηση της προσωρινής απασχόλησης των νέων. Στην αύξηση της μόνιμης απασχόλησης των νέων η συμμετοχή των νέων γυναικών μειώνεται στο 31% περίπου. (www.inegsee.gr/Νέα%20Γυναίκα%20και%20απασχόληση_ενημέρωση.doc - Παρόμοιες)

2.3.Γ. Η απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Η απασχόληση των νέων γυναικών όσο και του συνόλου νέων συγκεντρώνεται κυρίως στους κλάδους του τριτογενή τομέα και στην βιομηχανία. Στον τριτογενή τομέα απασχολείται πάνω από το 80% των νέων γυναικών, ενώ σημαντικό μερίδιο έχει και η απασχόληση στην βιομηχανία (10,0%). Αντίστοιχα στους νέους συνολικά περίπου τα 2/3 αυτών απασχολούνται στον τριτογενή τομέα, 14,0% στην βιομηχανία και 9,4% στις κατασκευές.

Οι κλάδοι του τριτογενή τομέα που συγκεντρώνεται κυρίως η απασχόληση των νέων γυναικών είναι κυρίως το εμπόριο, όπου απασχολείται το 1/4 των νέων γυναικών, τα ξενοδοχεία - εστιατόρια και η διαχείριση της ακίνητης περιουσίας όπου απασχολείται συνολικά το 1/5 αυτών, ενώ σημαντικά μερίδια της απασχόλησης των νέων έχουμε στην εκπαίδευση και στις άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες (9% και 8% αντίστοιχα).

Η συμμετοχή των απασχολούμενων νέων γυναικών στο σύνολο των γυναικών κυμαίνεται από 30,0% μέχρι 34,0% στους κλάδους του εμπορίου, της διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας και των άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Η συμμετοχή των νέων γυναικών στο σύνολο της απασχόλησης των νέων υπερβαίνει κατά πολύ το ήμισυ αυτών, μόνο στους κλάδους της εκπαίδευσης, στις άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και της διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας (84,6%, 61,3% και 55% αντίστοιχα), στο εμπόριο και τα ξενοδοχεία - εστιατόρια η συμμετοχή κυμαίνεται περίπου στο 44%, ενώ στη βιομηχανία οι νέες γυναίκες υπερβαίνουν το 1/5 των νέων.

Στους κλάδους της εκπαίδευσης και της διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας το 95% και το 70% αντίστοιχα των νέων γυναικών έχει

τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ μεγάλη συμμετοχή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν και οι άλλοι κλάδοι, με εξαίρεση τα ξενοδοχεία - εστιατόρια, όπου κυρίως απασχολούνται οι νέες γυναίκες (άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες 50%, περίπου, το 40% στη βιομηχανία και το 1/3 περίπου στο εμπόριο). Η συμμετοχή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντίστοιχα στους κλάδους όπου κυρίως απασχολούνται οι νέες γυναίκες εντοπίζεται στα ξενοδοχεία - εστιατόρια 71%, στις άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες περίπου το 50%, στο εμπόριο πλησιάζει τα 2/3 και στη βιομηχανία το 55%. Ως προς τις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα την χρονική περίοδο 1993-2003 στην απασχόληση των νέων γυναικών, η απασχόληση μειώνεται στον πρωτογενή και τον δευτερογενή τομέα (με εξαίρεση τις κατασκευές), ενώ αυξάνεται στον τριτογενή τομέα, (με εξαίρεση τους κλάδους της υγείας, της εκπαίδευσης της δημόσιας διοίκησης και τους ετερόδικους οργανισμούς). Στον τριτογενή τομέα οι σημαντικότερες αυξήσεις είναι στους κλάδους της διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας, στα ξενοδοχεία - εστιατόρια και το εμπόριο.

Οι μεταβολές στην απασχόληση των νέων γυναικών στο πρωτογενή και τον δευτερογενή τομέα, ακολουθούν τις μεταβολές τόσο του συνόλου της απασχόλησης όσο και των νέων συνολικά, ενώ διαφοροποιούνται στον τριτογενή τομέα.

(www.inegsee.gr/Νέα%20Γυναίκα%20και%20απασχόληση_ενημέρωση.doc - Παρόμοιες)

2.3.Δ Η απασχόληση κατά επάγγελμα

Η απασχόληση των νέων γυναικών ως προς το επάγγελμα που ασκούν, εστιάζεται κυρίως στις κατηγορίες των πωλητών & παροχής υπηρεσιών και των υπαλλήλων γραφείου, σε ποσοστό που αντιστοιχεί πάνω από το ήμισυ της απασχόλησης των νέων γυναικών (30,6% και 22,4% αντίστοιχα). Πάνω δε από το 1/4 της συνολικής απασχόλησης των νέων γυναικών απορροφούν και οι κατηγορίες προσώπων που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά & άλλα επαγγέλματα, και των τεχνολόγων, τεχνικών & βοηθοί αυτών (14,7% και 13,5% αντίστοιχα). Με εξαίρεση της κατηγορίας που ασκεί επιστημονικά κλπ επαγγέλματα, στις υπόλοιπες κατηγορίες η συμμετοχή

των νέων γυναικών στις παραπάνω κατηγορίες των απασχολούμενων γυναικών κυμαίνεται από 30,0% μέχρι 33,0%.

Η συμμετοχή των νέων γυναικών στο σύνολο της απασχόλησης των νέων υπερβαίνει κατά πολύ το ήμισυ των νέων στις κατηγορίες όπου συναντάται και η μεγάλη συμμετοχή αυτών, (50,6% στους πωλητές, μέχρι 67,2% στα επιστημονικά και άλλα επαγγέλματα).

Το σύνολο των νέων γυναικών στα επιστημονικά και άλλα επαγγέλματα και το 86% των τεχνολόγων, τεχνικών & βοηθοί αυτών έχει τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ στους υπαλλήλους γραφείου και στους πωλητές τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει το 44% και το 25% αντίστοιχα. Η συμμετοχή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντίστοιχα στα επαγγέλματα όπου κυρίως απασχολούνται οι νέες γυναίκες εντοπίζεται στους πωλητές 71% και στους υπαλλήλους γραφείου 56%.

Ως προς τις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα την χρονική περίοδο 1993-2003 στην απασχόληση των νέων γυναικών, αυξάνονται μόνο οι κατηγορίες των πωλητών και των τεχνολόγων (αυξάνονται περί τα 19.300 και 14.500 αντίστοιχα), ενώ μειώνεται η απασχόληση των νέων γυναικών στις κατηγορίες κυρίως των ειδικευμένων αγροτών και των τεχνιτών (κατά 22.000 και 19.800 αντίστοιχα). Οι αυξήσεις στην απασχόληση των επαγγελματιών στις νέες γυναίκες μόλις υπερβαίνουν το 1/5 των αντίστοιχων αυξήσεων που επήλθαν στην συνολική γυναικεία απασχόληση, ενώ πλησιάζουν τα 2/3 και το 60% των μεταβολών στην απασχόληση των αντίστοιχων επαγγελματιών των νέων.

Οι μειώσεις που κυρίως συντελέστηκαν στα επαγγέλματα των νέων γυναικών συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό στις αντίστοιχες μεταβολές της γυναικείας απασχόλησης (47,4% και 44,5%) και σε σημαντικό βαθμό στις αντίστοιχες μεταβολές της απασχόλησης στους νέους (46,2% και 60%). (www.inegsee.gr/Νέα%20Γυναίκα%20και%20απασχόληση_ενημέρωση.doc - Παρόμοιες)

2.3.Ε Γυναίκα και Επάγγελμα

Ενώ θεωρητικά μια γυναίκα μπορεί να ασκήσει όλα τα επαγγέλματα, εκτός της ιεροσύνης, στην πράξη αυτό διαψεύδεται. Σύμφωνα με την Τάκαρη, παρά τις αλλαγές, η Ελληνίδα ακολουθεί τα παραδοσιακά

«γυναικεία» επαγγέλματα, καθώς από τον πατροπαράδοτο ρόλο της νοικοκυράς η γυναίκα δεν έχει πραγματοποιήσει παρά ένα μικρό βήμα προς άλλες απασχολήσεις. Παρατηρείται λοιπόν υπερεκπροσώπηση των γυναικών σε επαγγέλματα όπως της εκπαιδευτικού, νοσηλεύτριας, γραμματέως, στους κλάδους της υφαντουργίας και του ενδύματος. Επίσης διατηρούν την υπεροχή τους στους παραδοσιακά γυναικείους τομείς των υπηρεσιών, στον τριτογενή τομέα. Είναι φανερό ότι εξακολουθούν να επιλέγουν να εργάζονται με άτομα και όχι με αντικείμενα. Γι' αυτό το λόγο γυναικοκρατούνται εργασιακοί χώροι, όπως κοινωνικές υπηρεσίες, παιδικοί σταθμοί και νοσοκομεία.

Αντίθετα, ένα πολύ μικρό ποσοστό γυναικών κατέχει διευθυντικές θέσεις στον ιδιωτικό τομέα, συμμετέχει στην Κυβέρνηση, στο Κοινοβούλιο, στην Δικαιοσύνη, σε Κέντρα Ερευνών. Πολύ μικρή είναι η συμμετοχή τους στις τεχνολογικές επιστήμες και σχεδόν μηδαμινή στην τεχνική εκπαίδευση. Η πρόσβαση λοιπόν των γυναικών στα επίπεδα επαγγελματικής ιεραρχίας υψηλού κύρους είναι ακόμα περιορισμένη. Γενικά, ένας δυσανάλογα μικρός αριθμός γυναικών, συγκριτικά με τον αντίστοιχο αριθμό ανδρών, έχει πρόσβαση στις υψηλές βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας. Τα τεχνητά ή αόρατα εμπόδια που δυσκολεύουν και εμποδίζουν την επαγγελματική ανέλιξη των γυναικών έχουν οριστεί ως «γυάλινη οροφή». Βασίζονται κυρίως σε ορισμένες απόψεις και προκαταλήψεις που επιβραδύνουν ή σταματούν την ανέλιξη των γυναικών στις υψηλότερες θέσεις της επαγγελματικής ιεραρχίας. (Βιτσιλάκη&Φώκιαλη, 2007)

2.3.Z Γυναικεία εκπροσώπηση σε διοικητικά συμβούλια και διευθυντικές θέσεις μεγάλων εταιρειών

Η συμμετοχή γυναικών σε διοικητικά συμβούλια μεγάλων εταιρειών είναι ένα ζήτημα που απασχολεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Σε ένα μικρό αριθμό χωρών, π.χ. Νορβηγία, η πολιτεία επιβάλλει στις μεγάλες εταιρείες να εφαρμόσουν συστήματα ποσόστωσης ώστε να εξασφαλίζεται σημαντική εκπροσώπηση των γυναικών. Στην πλειονότητα των χωρών, ενώ αναγνωρίζεται η σημασία της αύξησης της συμμετοχής των γυναικών, δεν λαμβάνονται ουσιαστικά μέτρα πολιτικής. Το ζήτημα της αναλογικής

εκπροσώπησης δεν είναι μόνο ένα θέμα ηθικής τάξης και δικαιοσύνης, τα όργανα διακυβέρνησης των μεγάλων εταιρειών πρέπει να αντανακλούν μια ρεαλιστική εικόνα της κοινωνίας στην οποία απευθύνονται.

Στο πλαίσιο μιας πρόσφατης έρευνας σε επίπεδο Ε.Ε των 15, σχετικά με την εκπροσώπηση γυναικών σε κέντρα λήψης αποφάσεων, δημοσιεύτηκαν ορισμένα ενδιαφέροντα ευρήματα αναφορικά με τη γυναικεία εκπροσώπηση σε διοικητικά συμβούλια μεγάλων εταιρειών. Το υψηλότερο επίπεδο γυναικείας παρουσίας στα διοικητικά συμβούλια συναντάται στη Φινλανδία (11%) και τη Σουηδία (10%). Ακολουθεί μια ομάδα χωρών με ποσοστό γυναικείας συμμετοχής μεταξύ του 6% και του 9% (Ην. Βασίλειο, Λουξεμβούργο, Ιρλανδία και Ελλάδα). Τα χαμηλότερα ποσοστά εκπροσώπηση απαντώνται στη Γερμανία και την Ιταλία, όπου μόνο το 1% των μελών στα διοικητικά συμβούλια είναι γυναίκες. Η εξαιρετικά χαμηλή γυναικεία εκπροσώπηση σε θέσεις λήψης αποφάσεων στις μεγάλες εταιρείες απεικονίζεται επίσης και από την έλλειψη γυναικών στη θέση γενικών διευθυντών (CEO). Στις 50 μεγάλες εταιρείες κάθε χώρας (με εξαίρεση την Ιρλανδία, που έδωσε στοιχεία για 10), το σύνολο των γυναικών σε θέση γενικής διευθύντριας κυμαίνεται μεταξύ 0 στη Γερμανία και την Ιρλανδία και 3 στο Λουξεμβούργο. Στην Ελλάδα μόνο στο 7% του συνολικού αριθμού των εταιρειών που είναι δημόσια εισαγόμενες στο Χρηματιστήριο Αξιών υπάρχει γυναίκα γενική διευθύντρια.

Σε παρεμφερή συμπεράσματα καταλήγει και πρόσφατη έρευνα που διενήργησε το Canfield Centre for Developing Women Business Leaders στη Βρετανία και εξέτασε την παρουσία γυναικών στα διοικητικά συμβούλια των 100 μεγαλύτερων εταιρειών που απαρτίζουν το δείκτη των Financial Times. Σύμφωνα με την έρευνα οι 69 από τις επιχειρήσεις έχουν γυναικεία παρουσία στα διοικητικά συμβούλια. Πιο σημαντικά, το 17% των νέων μελών διοικητικού συμβουλίου είναι γυναίκες. Στη διάρκεια της περιόδου 2000-2004 παρατηρήθηκε μια μικρή αυξητική τάση. Η μελέτη έδειξε ότι οι εταιρείες που έχουν αναλογικά μεγαλύτερη παρουσία γυναικών στα διοικητικά συμβούλια αναβάθμισαν το επίπεδο κατάρτισης και τις δεξιότητες των μελών των διοικητικών συμβουλίων τους. Όσον αφορά την επαγγελματική τους εμπειρία και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, οι γυναίκες-μέλη διοικητικού συμβουλίου έχουν προηγούμενη επαγγελματική

εμπειρία από το δημόσιο τομέα (33%), τους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς (20%) και τον εθελοντικό και φιλανθρωπικό τομέα (20%) και είναι σημαντικά νεότερες (53,6 ετών), έναντι των ανδρών συναδέλφων τους (55,9 έτη). (Στρατηγάκη Μαρία, 2005)

2.3.Η Γυναικεία εκπροσώπηση σε συλλογικά όργανα

Η συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων αποτελεί σήμερα ένα ζητούμενο στην πολιτική για την ισότητα των φύλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση γενικότερα. Μολονότι η ισότητα των φύλων αποτελεί πλέον βασική αρχή της ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας, οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σε όλα τα κέντρα λήψης αποφάσεων, και αυτό είναι γενικό φαινόμενο σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη (εκτός των Σκανδιναβικών, όπου η εικόνα είναι καλύτερη).

Στη γεωργία η ανδροκεντρική εικόνα του γεωργικού επαγγέλματος και οι σχέσεις εξουσίας που αποτυπώνονται στο χώρο της γεωργικής εκμετάλλευσης αντανακλώνται επίσης στη δομή και λειτουργία των θεσμικών οργάνων που δραστηριοποιούνται σε ζητήματα της πρωτογενούς παραγωγής. Η αντιπροσώπευση των γυναικών στις διοικήσεις των επαγγελματικών οργανώσεων του κλάδου όπου παίρνονται αποφάσεις, διαμορφώνονται οι διεκδικήσεις του κλάδου, χαράσσονται στρατηγικές που επηρεάζουν τη διαμόρφωση πολιτικών σχετικά με τη γεωργία, αλλά και στα διοικητικά όργανα των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους τομείς των εισροών και εκροών της πρωτογενούς παραγωγής είναι ελάχιστη, και οι πρακτικές που ακολουθούνται αποθαρρύνουν τη συμμετοχή τους. Στο επίπεδο της λειτουργίας των θεσμών δύναμη έχει η ομάδα που αντιπροσωπεύει περισσότερα μέλη, επειδή μπορεί να επηρεάζει τις αποφάσεις σχετικά με τα ζητήματα που μπαίνουν στην διαπραγματευτική ατζέντα και τελικά να αφήνει έξω από το πεδίο λήψης αποφάσεων κάποια από αυτά. Μια τέτοια λειτουργία, μπορεί, ενδεχομένως να αποκρύπτει συγκρούσεις ή να διατηρεί ανισότητες μεταξύ των ομάδων, όχι επειδή οι συγκρούσεις ή οι ανισότητες δεν υπάρχουν, αλλά επειδή διατηρούνται αθέατες ή, ως μη συζητούμενες, το υπάρχον καθεστώς εκλαμβάνεται ως φυσικό. Το αν το άτομο ή η ομάδα που θίγεται έχει βήμα στα όργανα λήψης αποφάσεων και φωνή ώστε να κάνει ορατές αυτές τις διαφορές είναι κλειδί

στη βελτίωση της θέσης του/της, για την ανατροπή αδικιών σε βάρος του/της. Όπως διατυπώνει η Shortall (1992) , η γυναίκα είναι σιωπηλή στους χώρους όπου διαμορφώνονται οι πολιτικές για τη γεωργία, καθώς σ' αυτούς τους χώρους είναι σχεδόν απύσχα και δεν έχει βήμα για να εκφράσει τις απόψεις της. Όμως οι διαφορετικές εμπειρίες των γυναικών, οι οποίες προκύπτουν από το σύστημα διαδοχής, τον τρόπο εισόδου στο γεωργικό επάγγελμα, την ανάληψη των ευθυνών για τη συντήρηση/ διατροφή των μελών της οικογένειας, κάνουν τη γυναίκα να έχει μια διαφορετική προσέγγιση για τον τρόπο άσκησης της γεωργίας και για τα προβλήματα ανάπτυξης η οποία μπορεί να είναι πολύ χρήσιμη.

Τα τελευταία χρόνια η έρευνα έχει εστιάσει το ενδιαφέρον της στο ζήτημα της δημόσιας εικόνας του γεωργικού επαγγέλματος και ειδικότερα της ποσοτικής και ποιοτικής αντιπροσώπευσης των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων σχετικά με τη γεωργία.

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία σχετικά με την αντιπροσώπευση των γυναικών σε διοικήσεις συλλογικών οργάνων σχετικών με τη γεωργική παραγωγή, στον ελληνικό χώρο. Στα πλαίσια του παρόντος προγράμματος έγινε μια προσπάθεια αποτύπωσης της παρουσίας των γυναικών σε θέσεις ευθύνης σε 4 από τις σημαντικότερες τριτοβάθμιες οργανώσεις αγροτών: ΠΑΣΕΓΕΣ, ΓΕΣΑΣΕ, ΣΥΔΑΣΕ και Ένωση Νέων Αγροτών Ελλάδας.

Η σημερινή σύνθεση των διοικητικών τους συμβουλίων αποκαλύπτει την απουσία ή έστω την ισχνότατη παρουσία των γυναικών, σε βάθος χρόνου μιας δεκαετίας (κατά τις 3 προηγούμενες περιόδους).

Μια ανάλογη εικόνα προκύπτει από την απεικόνιση της εκπροσώπησης των γυναικών σε δευτεροβάθμιες οργανώσεις κλάδου:

Στα πενταμελή διοικητικά συμβούλια 22 Ενώσεων Νέων Αγροτών που δραστηριοποιούνται σε περιφερειακό επίπεδο στον ελληνικό χώρο, οι γυναίκες εκπροσωπούνται με ένα μόνο μέλος και μόνο σε 5 από τις Ενώσεις αυτές.

Επίσης, σε 45 Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών, για τις οποίες έχουμε στοιχεία αντιπροσώπων, προκύπτει ότι από τους 109 συνολικά αντιπροσώπους μόνο 2 είναι γυναίκες.

Για μια πιο αξιόπιστη ανάλυση θα ήταν χρήσιμο να γνωρίζουμε το συνολικό αριθμό των μελών αυτών των οργανώσεων κατά φύλο, προκειμένου να αξιολογηθεί επαρκέστερα η αντιπροσώπευση των γυναικών στα υψηλότερα επίπεδα. Όμως, επειδή πρόκειται για τις τριτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες οργανώσεις, το ερώτημα είναι δύσκολο να απαντηθεί.

Η ποσοτική παρουσία των γυναικών είναι η μία όψη του ζητήματος. Η άλλη όψη, ο ποιοτικός χαρακτήρας της εκπροσώπησης, όπως οι λόγοι της χαμηλής συμμετοχής, ο ρόλος της οικογένειας και η ανάγκη συμβιβασμού των υποχρεώσεων της οικογενειακής με την επαγγελματική ζωή, τα συμβολικά εμπόδια που αντιμετωπίζει μια γυναίκα να συμμετάσχει σε όργανα που κατά παράδοση θεωρούνται χώροι ανδρικής παρουσίας, είναι επίσης σημαντικά και χρειάζεται να διερευνηθούν. (Στρατηγάκη Μ, 2005)

2.3.Θ Γυναίκες ικανές για τη Φυσική και την Ιατρική

Αφού αυτές έχουν επίσης μάτια και χέρια, δε θα μπορούσαν να κάνουν μόνες τους, ή να βλέπουν άλλους να κάνουν, την ανατομία ενός ανθρώπινου σώματος, να εξετάσουν τη συμμετρία και την κατασκευή του, να παρατηρήσουν την ποικιλία, τη διαφορά και τη σχέση των μερών του, τα σχήματα, τις κινήσεις και τις λειτουργίες τους, τις αλλοιώσεις, στις οποίες υπόκεινται, και να συναγάγουν από εδώ το μέσο, για να διατηρήσουν σε καλή κατάσταση, και να τα αποκαταστήσουν σε αυτή, όταν κάποτε αλλάξει;

Γι αυτό, θα τους χρειαζόταν μόνο να γνωρίσουν τη φύση των εξωτερικών σωμάτων, που έχουν σχέση με το δικό τους, να ανακαλύψουν τις ιδιότητες τους, και όλα όσα τα καθιστούν ικανά να προκαλέσουν σ' αυτό κάποια εντύπωση, καλή ή άσχημη· αυτό διαπιστώνεται με τη συνδρομή των αισθήσεων, και με τις διάφορες εμπειρίες που αποκτούμε με τις αισθήσεις· και αφού οι γυναίκες είναι εξίσου ικανές και για τα δύο, μπορούν να μάθουν, εξίσου καλά μ' εμάς, τη Φυσική και την Ιατρική. (Μόσχου Α.Κ., 1998)

2.3.1 Γυναίκα και Πτήση

Η πρώτη επαφή των γυναικών με την πτήση έγινε το 1784, όταν η Madame Elizabeth Thible πέταξε με ένα αερόστατο πάνω από τη Lyon της Γαλλίας. Από τότε, όλο και περισσότερες γυναίκες ασχολήθηκαν με την πτήση και έγιναν πιλότοι. Στις μέρες μας, οι γυναίκες συμμετέχουν σχεδόν σε όλους τους τομείς της πτητικής δραστηριότητας. Η συμμετοχή αυτή, ωστόσο, δεν υπήρξε ποτέ μια εύκολη υπόθεση. Αναμφίβολα, υπάρχουν πολλές σωματικές/ ανατομικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα, οι οποίες δημιουργούν διάφορα προβλήματα στην κατασκευή των cockpits των αεροσκαφών, τα οποία και έχουν κατασκευασθεί με βάση τις ανδρικές σωματικές προδιαγραφές. Παρόλα αυτά, τα γυναικεία σωματικά χαρακτηριστικά δεν επηρεάζουν αρνητικά την αντοχή τους στο stress της πτήσης και πιο συγκεκριμένα στις επιταχύνσεις, στην υποξία, στους κερκάρδιους ρυθμούς στο θόρυβο και στις δονήσεις. Επίσης, συχνά έχει αμφισβητηθεί η καταλληλότητα των γυναικών ως πιλότων, εξαιτίας της αδιαθεσίας και των συχνών απουσιών που συνοδεύουν την έμμηνο ρύση, καθώς και την περίοδο της εγκυμοσύνης. Ωστόσο, και οι δύο αυτές καταστάσεις αποτελούν φυσιολογικές φάσεις στη ζωή μιας γυναίκας και βεβαίως δεν συνιστούν λόγο για να αποκλειστούν γενικά από τις πτητικές δραστηριότητες. Ένα άλλο θέμα, που επηρεάζει αρνητικά την επικοινωνία κατά τη διάρκεια της πτήσης, είναι οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στην κουλτούρα, στον τρόπο σκέψης και λήψης αποφάσεων και τελικά οι διαφορετικοί κώδικες επικοινωνίας. Αναμφίβολα, οι προκλήσεις για τις πρωτοπόρους γυναίκες πιλότους είναι πολλές, σωματικές και ψυχικές. Πρέπει να αντιμετωπίσουν βαθιά ριζωμένες κοινωνικές προκαταλήψεις, που αφορούν το ανδρικό αεροπορικό κατεστημένο και να αποδείξουν ότι είναι ικανές να τα καταφέρουν. Η στρατιωτική και αεροπορική κοινότητα θα πρέπει, αντί να αγνοεί τις διαφορές των δύο φύλων, να τις αναγνωρίσει και να δημιουργήσει στο cockpit ένα περιβάλλον με μικτά, ανδρικά και γυναικεία χαρακτηριστικά. (Παπακωνσταντίνου Α- iatrotek.org)

ΕΝΟΤΗΤΑ 4^Η

Γυναίκα και πολιτική

2.4 Κυρίαρχες αντιλήψεις

Δυο έννοιες που για μεγάλες ιστορικές περιόδους έμοιαζαν ασύμπτωτες αφού η πρώτη παρέπεμπε αποκλειστικά στον «ιδιωτικό χώρο», θεωρούμενο ως οροθετημένο πεδίο προσωπικών/ οικογενειακών σχέσεων, ενώ η δεύτερη αποτελούσε και αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση του δημοσίου και του συλλογικού. Δύο έννοιες που ακόμη και σήμερα σύμφωνα με διάχυτες αντιλήψεις, δεν σχετίζονται ουσιαστικά. (Παντελίδου- Μαλούτα, 1992) Επικρατεί η αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι λιγότερο πολιτικά όντα σε σχέση με τους άνδρες, αντίληψη η οποία όμως δεν είναι δυνατόν να γίνει αποδεκτή όταν το ίδιο το πεδίο της πολιτικής πάντα απέκλειε ιδεολογικά τις γυναίκες περιορίζοντας την πολιτική τους δραστηριοποίηση. (Δαράκη, 1995) Ο 20ος αιώνας ξεκίνησε με τη διεκδίκηση του δικαιώματος ψήφου από τις λίγες μορφωμένες γυναίκες εκείνης της εποχής και τελείωσε με το δυναμικό αίτημα για δίκαιη κατανομή ανάμεσα στα δύο φύλα όλων των ευθυνών και υποχρεώσεων του δημοσίου και ιδιωτικού βίου. Ο 21^{ος} αιώνας συνοδεύεται από την ελπίδα για ανανέωση και εξανθρωπισμό της πολιτικής και της κοινωνίας. Οι πολεμικές συγκρούσεις, η βία, η τρομοκρατία, η υποβάθμιση και καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια που μαστίζουν τον πλανήτη, είναι προβλήματα που απαιτούν επείγουσες λύσεις. Η δημιουργία ενός ειρηνικού κόσμου, η μετατροπή της κουλτούρας της βίας σε κουλτούρα ειρήνης, αλληλεγγύης και συνεργασίας, όπου όλοι οι άνθρωποι, και ιδιαίτερα τα παιδιά, θα έχουν δικαίωμα στη ζωή, στη στέγαση, στη μόρφωση και στην ιατρική περίθαλψη, ανεξάρτητα από τη φυλή, το χρώμα, την εθνικότητα, το φύλο ή τη θρησκεία τους, είναι ένα όραμα που ιδιαίτερα εμπνέει και κινητοποιεί τις γυναίκες. (Καραμάνου Α, 2001)

Η πολιτική παραπέμπει σε ένα σύστημα πρακτικών και ρόλων που σε πολλές κοινωνίες εναρμονίζεται με το πρότυπο του άνδρα μέσης ηλικίας, με σχετικά υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, αλλά και εισόδημα, όσες γυναίκες κατείχαν μια θέση στο χώρο της πολιτικής, ήταν «αναγκασμένες» να υιοθετήσουν τον ανδρικό κώδικα συμπεριφοράς γεγονός που μόνο την

ανάδειξη της διαφορετικότητας τους δεν είχε ως αποτέλεσμα. (Δαμανάκη, 1995) Παρόλα αυτά οι γυναίκες είχαν να αντιμετωπίσουν την καχυποψία, την εχθρότητα και την διαπόμπευση εκ μέρους των ανδρών οι οποίοι προϋπήρχαν στον πολιτικό χώρο, αφού η τοποθέτηση μιας γυναίκας σε μια πολιτική θέση, σήμαινε αυτόματα την εκτόπιση από την αντίστοιχη θέση ενός άνδρα. (Δαμανάκη, 1995) Οι άνδρες είναι πεπεισμένοι ότι η πολιτική αποτελεί ένα προνόμιο αποκλειστικά δικό τους και ζώντας σε ένα ανδροκρατούμενο κόσμο είναι φυσικό επακόλουθο οι γυναίκες να μην θεωρούνται ισάξιες με τους άνδρες, σε ότι αφορά την ανάληψη πολιτικών καθηκόντων. (Παντελίδου- Μαλούτα, 1992) Οι γυναίκες δεν προσπαθούν να καταργήσουν τον ανδρικό πληθυσμό για να δημιουργήσουν ένα γυναικείο. Κανένας πολιτισμός δεν μπορεί να συνεχιστεί όταν υπάρχουν διακρίσεις κάθε είδους. Ζητούν τη συνεργασία των ανδρών, το κάθε φύλο οφείλει να λειτουργεί με βάση τις ιδιαιτερότητες και τις αξίες του. (Δαμανάκη, 1995) Η γυναικεία διαφορετικότητα δεν είναι μειονέκτημα, οι γυναίκες διαθέτουν φαντασία, ευελιξία και κοινό νοῦ. Προσπαθούν να επιλύσουν οποιαδήποτε προβλήματα που παρουσιάζονται με ειρηνικές και δημοκρατικές διαδικασίες. (Τσουδερού, 1981) Παρόλο που η δημοκρατία ως θεσμός απαιτεί σε όλο το πολιτισμένο κόσμο ισόβαθμη και ισότιμη συμμετοχή αντιπροσώπων ανδρών και γυναικών σε όλους τους καίριους τομείς της διοίκησης, της πολιτικής, της οικονομικής δραστηριότητας και ανάπτυξης κανείς δεν παραξενεύεται που οι άνδρες εξακολουθούν να πλειοψηφούν συντριπτικά παντού και σε όλα τη στιγμή που η ισονομία έχει εδραιωθεί. Το ανδρικό γένος και το κοινωνικό τους κατεστημένο ελάχιστα φαίνεται να προβληματίζονται από το γεγονός ότι αποτελούν την προνομιούχα θέση μέσα στην κοινωνία, κυριαρχία που την κατακτήσανε και τη στεριώσανε γεννώντας πληθώρα προκαταλήψεων για την κατώτερότητα της γυναίκας.

Η κοινωνία έχει ανάγκη την ανθρωπιά των γυναικών, η οποία μπορεί να αντισταθεί στον κυνισμό και τη σκληρότητα της σύγχρονης κοινωνίας. Η γυναίκα εισακούγεται γιατί έχει ευχέρεια στην επικοινωνία και ξέρει να επιβάλλει τον ήπιο λόγο. (Παντελίδου- Μαλούτα, 1992) Η προσφορά μιας γυναίκας στο Εθνικοσοσιαλιστικό σύστημα είναι αναμφίβολη. Είναι

απόλυτα ικανή να αντεπεξέλθει σε κάθε έκφανση της δημόσιας ζωής. Δεν της λείπει η μαχητικότητα, διότι η ιδεολογία εμπεριέχει αυτό το χαρακτηριστικό για κάθε άτομο της κοινότητας. Είναι απόλυτα χρήσιμη, διότι οι ιδιαιτερότητες της φύσης της έχουν την ευκαιρία να ξεδιπλωθούν και να δώσουν τις λύσεις εκεί που οι άλλες πρακτικές δεν ανταποκρίνονται. Η μεθοδικότητα, η επιμονή, η ευελιξία, η επινοητικότητα και η υψηλή αίσθηση της αυτοθυσίας είναι εκείνα που η γυναίκα διαθέτει και στην ιδεατή κοινωνία του Εθνικοσοσιαλισμού δεν είναι απλά γνωρίσματα, αλλά αρετές που θα αναπτυχθούν ακόμα περισσότερο προσφέροντας στο σύνολο. Η πολιτική που μπορεί να ασκήσει η γυναίκα είναι η άμεση και τελειωτική δράση. Η ίδια της η ιδιοσυγκρασία το επιτάσσει, καθώς είναι προορισμένη να εφευρίσκει τους τρόπους που θα κάνουν το περιβάλλον της και τον κόσμο όλο, κατ' επέκτασιν, ασφαλέστερο, λειτουργικότερο και τελικά πιο ανθρώπινο. (<http://whitewomenfront.blogspot.com>, 19.10.07)

2.4.A Η θέση της Ευρώπης

Απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις, οι γυναίκες διεκδικούν την ισότιμη συμμετοχή τους στις αποφάσεις και στο σχεδιασμό του μέλλοντος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη της έχουν δηλώσει την πίστη και τη δέσμευσή τους στην επίτευξη της ισότητας των φύλων, σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και σε όλους τους τομείς. Η έμφαση όμως, από την ίδρυση της Κοινότητας, τοποθετείται στον τομέα της εργασίας, για λόγους οικονομικούς και κυρίως ανταγωνισμού. τα τελευταία χρόνια, χάρη στην Κοινοτική νομοθεσία, ενισχύθηκε σημαντικά η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας, ακόμη και σε τομείς που παραδοσιακά θεωρούνταν ανδρικοί.

Ωστόσο, η μεγαλύτερη πρόοδος σημειώθηκε στις επιδόσεις των γυναικών στην εκπαίδευση, αφού σήμερα αντιπροσωπεύουν το 55% των πτυχιούχων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε όλα τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια οι γυναίκες υπερέχουν και σε αριθμούς και σε επιδόσεις. Συνεπώς, μια ίση εκπροσώπηση γυναικών και ανδρών στους θεσμούς της δημοκρατίας θα έπρεπε να είναι το φυσικό αποτέλεσμα της εκπληκτικής προόδου των γυναικών, αλλά και των δημοκρατικών αξιών που προβάλλει η Ένωση.

(Καραμάνου Α, 2001) Η ουσιαστικότερη εξέλιξη, σηματοδοτείται με την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαΐου 1999, όπου ενισχύεται σημαντικά η νομική βάση για την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών. Για πρώτη φορά, η ισότητα ορίζεται ως βασικός στόχος της κοινότητας, ενώ όλα τα όργανα της Ένωσης και τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τους την αρχή της ισότητας σε όλες τις πολιτικές τους. Ένα νέο άρθρο, το άρθρο 13, ορίζει ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, με πρόταση της Επιτροπής και γνωμοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μπορεί να θεσπίζει μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων που οφείλονται στο φύλο, τη φυλετική ή εθνική καταγωγή, τη θρησκεία, την αναπηρία, την ηλικία, ή τις σεξουαλικές προτιμήσεις. Στις 7 Ιουνίου του 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έπειτα από πρόταση της Ελληνίδας Επιτρόπου κας Άννας Διαμαντοπούλου, ενέκρινε μια συνολική στρατηγική-πλαίσιο για την ισότητα των φύλων (2001-2005), η οποία αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη προσέγγιση, βασικό στοιχείο της οποίας είναι η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλα τα επίπεδα πολιτικής συνδέοντας έτσι, όλες τις κοινοτικές πρωτοβουλίες για την ισότητα των φύλων:

- Ισότητα στην οικονομική ζωή
- Ισότητα στα κοινωνικά δικαιώματα
- Ισότητα στη λήψη των αποφάσεων
- Ισότητα στα δικαιώματα των πολιτών και στην καθημερινή ζωή
- Ανακατανομή των ρόλων των φύλων και καταπολέμηση των στερεοτύπων (Καραμάνου, 2004)

Σήμερα στην Ευρώπη, παρά την ευνοϊκή νομική θέση των γυναικών, υπάρχει χάσμα ανάμεσα στη τυπική ισότητα και στη πραγματικότητα, όπως αυτή απεικονίζεται στα χαμηλά ποσοστά πολιτικής συμμετοχής των γυναικών. Ταυτόχρονα η βία κατά των γυναικών, η σωματεμπορία, η αυξημένη ανεργία, η ασυμβατότητα επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, η ανεπάρκεια υποδομών φροντίδας των παιδιών και της τρίτης ηλικίας, συνιστούν καυτά προβλήματα που απαιτούν λύσεις, αφού συνδέονται άμεσα, τόσο με την παραβίαση δικαιωμάτων, όσο και με τη βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Δυστυχώς πολλά

κράτη μέλη της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης βεβαίως και της Ελλάδας, παρόλο που έχουν ενσωματώσει τις κοινοτικές οδηγίες στην εθνική τους νομοθεσία δεν δείχνουν προθυμία να προωθήσουν συνοδευτικά μέτρα που θα συμβάλουν στην εξάλειψη των ανισοτήτων. Με εξαίρεση τις ευρωπαϊκές χώρες του Βορρά, η σχετικά πρόσφατη αναγνώριση του δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες δεν οδήγησε σε μία σημαντική αύξηση της εκπροσώπησής τους στα πολιτικά κέντρα εξουσίας.

Η υποεκπροσώπηση των γυναικών, πέραν της παραδοσιακής, ιστορικής ταύτισης της πολιτικής με την ανδρική εξουσία, συνδέεται στενά και με τη φύση των εκλογικών συστημάτων και των στρατηγικών, που τα κόμματα υιοθετούν απέναντι στις γυναίκες. Έχει αποδειχτεί ότι τα πιο αναλογικά και μικτά εκλογικά συστήματα (όπως σε πολλές χώρες της Β. Ευρώπης), με ψηφοδέλτια χωρίς σταυρό προτίμησης, διευκολύνουν την ανάδειξη γυναικών υποψηφίων. Σε κάθε περίπτωση ο ρόλος των πολιτικών ηγεσιών είναι καθοριστικός, αφού με μέτρα "θετικών δράσεων" μπορούν να υπερβούν τις συνέπειες του ιστορικού αποκλεισμού των γυναικών από το δημόσιο βίο και να ενισχύσουν τη συμμετοχή τους στη πολιτική. Η υποεκπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα αποφάσεων δεν οφείλεται μόνο σε θεσμικούς παράγοντες, αλλά επίσης και σε αίτια που συνδέονται με τη ποιότητα της δημοκρατίας, την πολιτική κουλτούρα, τη θρησκεία και τις κοινωνικές προσδοκίες. Συνολικά στα ευρωπαϊκά όργανα, κατά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται βελτίωση της εκπροσώπησης των γυναικών. Η συμμετοχή των γυναικών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αυξήθηκε από 16% στις πρώτες εκλογές του 1979, σε 31% στις εκλογές του 1999 και του 2004. Σύμφωνα με τις θεωρητικές αναλύσεις του Ευρωπαϊκού Δικτύου «Γυναίκες στα Κέντρα Αποφάσεων», η ισότητα των φύλων επιβάλλεται για τους παρακάτω λόγους, που συνοψίζονται στα γνωστά ως «πέντε επιχειρήματα»:

- **ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:** Η Δημοκρατία βασίζεται στη συμμετοχή όλων των πολιτών στις διαδικασίες διαμόρφωσης και λήψης των αποφάσεων. Οι γυναίκες αποτελούν το 51% του πληθυσμού, εργάζονται και μορφώνονται όπως και οι άνδρες και δικαιούνται ανάλογης πολιτικής εκπροσώπησης.

- ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ, ΩΣ ΒΑΣΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ: Αυτό το δικαίωμα θα πρέπει να μεταφράζεται σε δίκαιη κατανομή των υποχρεώσεων στην ιδιωτική και στη δημόσια σφαίρα, κατάργηση της διαίρεσης της εργασίας κατά φύλα και υπέρβαση του ιστορικού αποκλεισμού των γυναικών από την πολιτική ζωή.
- ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ, ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΞΙΩΝ: Ο ιστορικός αποκλεισμός του γυναικείου φύλου από το δημόσιο βίο είχε ως αποτέλεσμα να αποκτήσουν οι γυναίκες διαφορετικές εμπειρίες, ενδιαφέροντα και συστήματα αξιών. Σε μία δημοκρατική κοινωνία οι πολιτικές αποφάσεις θα πρέπει να αντανακλούν τα ενδιαφέροντα και τα συμφέροντα όλων των πολιτών.
- ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΟΡΩΝ: Οι γυναίκες αποτελούν το μισό της παγκόσμιας πηγής ανθρώπινου δυναμικού, ικανοτήτων και ταλέντων. Η φτώχη παρουσία των γυναικών στα κέντρα πολιτικών αποφάσεων σημαίνει φτώχεια και στέρηση από τη μη αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων.
- ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ-ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ: Οι γυναίκες, για πολιτισμικούς κυρίως λόγους, είναι φορείς διαφορετικών ιδεών, αξιών και συμπεριφορών, που εναρμονίζονται περισσότερο με τις κοινωνικές ανάγκες και μπορούν να δώσουν λύσεις στα νέα προβλήματα και τις νέες προκλήσεις του 21ου αιώνα. (Καραμάνου, 2001)

Τον 18ο αιώνα οι γυναίκες θεωρούνταν ικανές να είναι καλές σύζυγοι και μητέρες, βιολογικά, όμως, ακατάλληλες για τη δημόσια σφαίρα. Σήμερα, οι γυναίκες που μετέχουν στην πολιτική δεν θεωρούνται αυτόνομα πολιτικά δρώντα υποκείμενα και η σκοταδιστική νεοφιλελεύθερη ιδεολογία στον 21^ο αιώνα επαινεί ακόμη τις καλές συζύγους και μητέρες και κατηγορεί τις εργαζόμενες γιατί διαλύουν την οικογένεια. Περίπου έτσι αντιμετωπίζονται οι γυναίκες ως κοινωνικό φύλο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα. η πολιτική Ισότητας της ΕΕ ποτέ δεν σκόπευσε στην

κατάργηση της ανισότιμης σχέσης των φύλων παρά τις αυταπάτες μιας μερίδας φεμινιστριών. Είναι μια πολιτική διαχείρισης των προβλημάτων των γυναικών, ανάλογα με τη συγκυρία, με σκοπό οι γυναίκες να υποτάσσονται στις εκάστοτε πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες της. Η ΕΕ και οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών της είναι όλοι συνυπεύθυνοι για την ανδροκρατούμενη Ευρώπη, για το σοβαρό έλλειμμα δημοκρατίας που έχει ως συνέπεια το μισό και παραπάνω των κατοίκων της να θεωρούνται πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Είναι όλοι συνυπεύθυνοι για την αντιμετώπιση της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης με μέτρα που διευρύνουν ακόμη περισσότερο τις κοινωνικές ανισότητες, καταδικάζουν στη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και την εξαθλίωση τους λαούς της Ευρώπης και ιδιαίτερα τις γυναίκες και τους νέους. Η ΕΕ που θέλουμε πρέπει να εφαρμόσει στην πράξη την ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών σε όλους τους τομείς της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Να έχει δηλαδή την πολιτική βούληση και να διαθέσει τα οικονομικά μέσα για να γίνουν πράξη οι νόμοι για την ισότητα, που σημαίνει αλλαγές στους προϋπολογισμούς, υποστηρικτικές δομές και διαρκή διαπαιδαγώγηση ανδρών και γυναικών. (<http://entosfylou.wordpress.com/2009/06/10/>)

2.4.B Η Ελληνίδα γυναίκα στην πολιτική

Στην Ελλάδα η συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική παραμένει σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα και είναι αναντίστοιχη με την πρόοδο που έχει συντελεσθεί στους τομείς της εκπαίδευσης (περίπου 60% των φοιτητών ΑΕΙ είναι γυναίκες), της επαγγελματικής απασχόλησης και της νομοθεσίας. Η πολιτική πραγματικότητα σήμερα αποκαλύπτει ένα σοβαρό δημοκρατικό έλλειμμα, αφού η πλειοψηφία του εκλογικού σώματος υποαντιπροσωπείται στα κέντρα χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων, κατατάσσοντας την Ελλάδα μεταξύ των τελευταίων στις 25 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ελλάδα του 2005 παραμένει μία πατριαρχική, ανδροκρατούμενη χώρα, δέσμια σε μεγάλο βαθμό, αντιδημοκρατικών αντιλήψεων και αναχρονιστικών κοινωνικών στερεοτύπων, ως προς τους ρόλους των φύλων και την πολιτική λειτουργία. Ταυτόχρονα, οι δομές των κομμάτων, το

εκλογικό σύστημα, που απαιτεί μεγάλα οικονομικά μέσα και ειδικά ψηφοθηρικά προσόντα (συνήθως απεχθή στις γυναίκες), ο σκληρός και συχνά αθέμιτος ανταγωνισμός, ο άνισος καταμερισμός των οικογενειακών υποχρεώσεων ανάμεσα στα δύο φύλα και μια σειρά ακόμη πολιτισμικοί και ψυχολογικοί λόγοι, παρεμποδίζουν την υπέρβαση του ιστορικού αποκλεισμού των γυναικών από το δημόσιο βίο. (Καραμάνου, 2001)

2.4.Γ Παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή της γυναίκας στην πολιτική

Δυσκολίες που έχουν να κάνουν με τις καθημερινές υποχρεώσεις και του ρόλους που ανάγονται στο φύλο τους, ως γυναίκες, εμπόδια που σχετίζονται με το μορφωτικό τους επίπεδο, την οικονομική τους κατάσταση, τις κυρίαρχες κοινωνικές και θρησκευτικές αντιλήψεις που τη θέλουν αμφισβητούμενη, τις νομικές κατά καιρούς ανισότητες εκ μέρους της πολιτείας και με την ίδια την προσωπικότητα της. (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992).

Οι γυναίκες που απασχολούνται αποκλειστικά με τις δουλειές του σπιτιού, αποτελούν το 2/3 του ελληνικού γυναικείου πληθυσμού. Προσκολλημένες στην καθαριότητα, τη μαγειρική και τα εργόχειρα, τις περισσότερες φορές με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, εξαρτημένες από το σύζυγο και υπερβολικά συνήθως προστάτες των παιδιών τους . Δεν έχουν συνειδητοποιήσει τη μειονεκτική θέση και τον υπηρετικό ρόλο που τους όρισαν να παίζουν μια ολόκληρη ζωή. Ο ρόλος αυτός την κρατά υποανάπτυκτη πνευματικά και αχρηστεμένη κοινωνικά, λειτουργεί σαν ένα ανολοκλήρωτο και ανέκφραστο πλάσμα. (Δαράκη, 1995) Ενώ για τις γυναίκες που είναι σύζυγοι μητέρες και εργαζόμενες τα πράγματα δυσκολεύουν όσον αφορά τις δραστηριότητες οι οποίες τις αναπτύσσουν προσωπικά. Με ωράριο συνήθως ίδιο με τους άνδρες, με τη φροντίδα του σπιτιού και παράλληλα του σύζυγο και των παιδιών απομένει ελάχιστος χρόνος για τις δικές τους επιθυμίες. (Δαμανάκη, 1995)

Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες αποτελεί ένα ανασταλτικό παράγοντα για την ενασχόληση τους στην

πολιτική. Η σημαντικότητα της εκπαίδευσης είναι τεραστία για την εξέλιξη της προσωπικότητας του ατόμου. (Μπάλτας,1993) Μια αρκετά καλή οικονομική κατάσταση αποτελεί η συμμετοχή στην πολιτική, κάτι που πολλές γυναίκες δεν διαθέτουν στη σημερινή εποχή των αυξημένων αναγκών.(Δαράκη,1995) Γυναίκες με χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, ήπιων τόνων, υποτακτικές απέναντι στους άλλους, με έλλειψη θάρρους της γνώμης τους και αισθήματα ανασφάλειας και κατωτερότητας, δεν επιθυμούν να εισέλθουν στο χώρο αυτό και η πολιτική δεν αποτελεί όνειρο ή φιλοδοξία τους. Αντίθετα με τις γυναίκες που έχουν ισχυρή ιδιοσυγκρασία, δυναμισμό, πίστη στον εαυτό τους και τα πιστεύω τους, ελευθερία πνεύματος, θάρρος και τόλμη, είναι αυτές οι οποίες ασχολούνται με τον ανδροκρατούμενο αυτό χώρο. (Δαμανάκη, 1995) Οι γυναίκες σε όλο τον κόσμο, θύματα προκατάληψης δεν απολαμβάνουν τα προνόμια των ανδρών και γίνονται συχνά αντικείμενο διαφορετικής- συχνά κατώτερης μεταχείρισης, ιδιαίτερα στον τομέα της πολιτικής, των πολιτικών δικαιωμάτων και της απόκτησης εξουσίας. (Ιωαννίδου- Johnson, 1998)

Οι γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία, συγκεντρώνουν πολλαπλούς παράγοντες που σχετίζονται αρνητικά με το πολιτικό ενδιαφέρον, όπως :

- Η σαραντάχρονη κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών δεν εξαλείφει ένα μεγάλο πλέγμα αντιλήψεων που δημιούργησε ο μακροχρόνιος αποκλεισμός τους από το χώρο της πολιτικής, των οποίων η παρουσία ακόμη και σήμερα θεωρείται κατά παραχώρηση ανεκτή.
- Τα στερεότυπα ότι οι γυναίκες είναι λιγότερο πολιτικά όντα, αφού στερούνται τις ιδιότητες που απαιτεί η πολιτική ή ότι το πεδίο της πολιτικής είναι τόσο ανήθικο που οι γυναίκες ως φορείς ιδιαίτερων αρετών πρέπει να προστατευθούν.
- Το γεγονός ότι οι άνδρες θεωρούν την πολιτικότητα ως δικό τους χαρακτηριστικό και την ορίζουν με δικά τους δεδομένα, έχει σαν αποτέλεσμα η έννοια του πολιτικού και της πολιτικής να μην περιλαμβάνει τις γυναίκες ως κοινωνική κανονική κατηγορία και

τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ως κατηγορία φύλου. Η κάθε πολιτική για τις γυναίκες παρεμβαίνει μόνο στη διευκόλυνση των γυναικών στην άσκηση των παραδοσιακών τους ρόλων, τους οποίους και δεν αμφισβητεί.

- Η δυσκολία της αποδοχής της συσχέτισης γυναίκες- πολιτική, ακόμα και όταν για κάποιες γυναίκες γίνεται αποδεκτός ο πρωταγωνιστικός ρόλος στο πολιτικό προσκήνιο. Κι αυτό συνήθως, είτε αμφισβητείται η γυναικεία τους υπόσταση είτε γίνεται αποδεκτή μέσω της ανάθεσης ειδικών αρμοδιοτήτων που θεωρείται ότι αρμόζουν στο φύλο τους ή λόγω του ότι λειτουργούν ως υποκατάστατα κάποιου άνδρα.
- Για μερικές γυναίκες η σχέση γυναίκα- πολιτική φαίνεται αντιφατική ή χωρίς νόημα και γίνεται αντιληπτή ως ξένη, που δεν αφορά την καθημερινή ζωή, όχι ικανή αλλά ούτε καν αρμόδια να συμβάλλει στην επίλυση προβλημάτων που θεωρούνται, σύμφωνα με τις κυρίαρχες αντιλήψεις «ιδιωτικά».
- Οι γυναίκες λόγω του φύλου τους δηλαδή λόγω των κοινωνικών ρόλων με τους οποίους επιφορτίζονται, λόγω του γενικά χαμηλότερου επιπέδου των οικονομικών πόρων που διαθέτουν και τέλος λόγω της μεγαλύτερης μακροβιότητας τους που συμβάλλει στην υπεραντιπροσώπευση των γυναικών στην Τρίτη ηλικία, στην οποία γενικώς τα άτομα εμφανίζουν μειωμένο πολιτικό ενδιαφέρον. (Παντελίδου- Μαλούτα, 1992)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΑΝΕΡΓΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^H

ΕΙΔΗ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

3.1.1 Ανεργία

Κάθε οικονομία έχει ένα ορισμένο μέγεθος πληθυσμού. Για λόγους οικονομικής ανάλυσης ο πληθυσμός διακρίνεται σε οικονομικά ενεργός και σε μη οικονομικά ενεργό. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός περιλαμβάνει τους απασχολούμενους και τους ανέργους. Άνεργα είναι τα άτομα τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση. (Κούρκουλος Α, 2003).

3.1.2 Είδη Ανεργίας

Οι μετακινήσεις των ατόμων από, προς και εντός της αγοράς εργασίας οφείλονται σε διάφορους παράγοντες, που ανάλογα με την προέλευση τους δημιουργούν ανεργία τριβής, διαρθρωτική ανεργία, εποχική ανεργία, κυκλική ανεργία, ανεργία πραγματικού μισθού, δομική ανεργία και υπολειμματική ανεργία. Από την εξέταση των μορφών αυτών ανεργίας δημιουργούνται αποκλίσεις ανάμεσα στο φυσικό και το τρέχον ποσοστό ανεργίας. Η κατανόηση των αιτιών που προκαλούν τις εν λόγω μορφές ανεργίας αναμένεται να βοηθήσει το έργο των ασκούντων οικονομική πολιτική για τη σμίκρυνση της διαφοράς.

Εν κατακλείδι, όλα τα είδη της ανεργίας, με εξαίρεση την ανεργία τριβής, είναι ακούσια και, με εξαίρεση την διαρθρωτική ανεργία είναι βραχυχρόνιου χαρακτήρα. Η ανεργία τριβής και η εποχική ανεργία συνήθως περιλαμβάνονται στην έννοια του φυσικού ποσοστού ανεργίας. (Προδρομίδα Π. Κυπριανού, 2003).

3.1.2.A Ανεργία Τριβής

Ανεργία τριβής είναι ο ελάχιστος αριθμός που δεν επιδέχεται μείωση σε μια δυναμική κοινωνία. (David Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, 2006). Οφείλεται στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί, καθώς ένας εργαζόμενος μετακινείται από μια δουλειά σε μια άλλη. Έτσι η δημιουργία ανεργίας οφείλεται στο γεγονός ότι η εγκατάλειψη μιας θέσεως εργασίας και η

ανεύρεση μιας άλλης δεν γίνεται αυτόματα. Η ανεργία τριβής θεωρείται βραχυχρόνια ανεργία. Η διάρκεια της αναζήτησης και πλήρωσης των θέσεων εξαρτάται αρνητικά από την διάθεση και διάχυση πληροφοριών και την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού και θετικά από τη διαθεσιμότητα επιδομάτων ανεργίας ή συμπληρωματική οικονομική βοήθεια. Το μέγεθος της ανεργίας εξαρτάται από τον αριθμό των ανέργων που βρίσκονται στη φάση μετάβασης από μια θέση εργασίας σε άλλη και από το μέσο χρόνο που διαρκεί η περίοδος ανεύρεσης της νέας θέσεως εργασίας. (Λούκα Γ. Κατσέλη, Χαρά Μ. Μαγουλά, 2002).

Το είδος αυτό της ανεργίας περιλαμβάνει επίσης τα άτομα που είναι άνεργα και αναζητούν εργασία επειδή απολύθηκαν από την δουλειά τους ή γιατί εισέρχονται για πρώτη φορά ή μετά από κάποια διακοπή στην αγορά εργασίας. Στις περιπτώσεις αυτές είναι δυνατό να υπάρχουν κενές θέσεις διαθέσιμες, αλλά οι άνεργοι χρειάζονται ορισμένο χρόνο ώσπου να βρουν κενές θέσεις εκείνες που τις θεωρούν περισσότερο κατάλληλες. (Πετράκη Κώττη Α, 2002). Οι εργαζόμενοι οι οποίοι φεύγουν από κάποια εργασία για να αναζητήσουν κάποια άλλη χρειάζονται χρόνο για να ψάξουν λόγω έλλειψης πληροφόρησης για όλες τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Επίσης υπάρχει και κόστος “έρευνας” αφού θα χαθούν οι αποδοχές και θα γίνουν έξοδα μετακίνησης π.χ για την παραχώρηση συνεντεύξεων, αλλά το κόστος αυτό μπορεί να θεωρηθεί και ως επένδυση. (Stephen Ison, 2002).

Το ποσοστό των ανέργων που δημιουργείται από την ανεργία της τριβής στο συνολικό εργατικό δυναμικό είναι σχετικά μικρό, αλλά έχει μόνιμο χαρακτήρα λόγω της αδιάκοπης μετακίνησης των εργαζομένων μεταξύ απασχολήσεων. Τούτο τείνει να μεταβάλλει προς την ίδια την κατεύθυνση με την οικονομική δραστηριότητα, ενώ η χρονική διάρκεια της ανεργίας της τριβής προς την αντίθετη κατεύθυνση. Το ποσοστό αυτό δεν είναι κατ’ ανάγκη το ίδιο σε όλα τα επαγγέλματα. Τέλος δεν μπορεί να μετρηθεί ευχερώς και με ακρίβεια η συμμετοχή του υπό συζήτηση ποσοστού στο εκάστοτε συνολικό ποσοστό ανεργίας. (Κυπριανού Π. Προδρομίδη, 2003).

Οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης δίνουν πληροφορίες για τις κενές θέσεις εργασίας που υπάρχουν, ώστε να διευκολυνθούν τα άτομα που αναζητούν εργασία να βρουν ευκολότερα απασχόληση. Οργανώνονται κρατικά προγράμματα επανεκπαίδευσης, με σκοπό να βοηθηθούν

εργαζόμενοι να μετακινηθούν από φθίνοντες σε αναπτυσσόμενους βιομηχανικούς κλάδους. Στο βαθμό που τα προγράμματα αυτά αυξάνουν το ποσοστό εύρεσης εργασίας, συμβάλλουν στη μείωση του φυσικού ποσοστού ανεργίας. (Mankiw N. Gregory, 2002).

3.1.2.B Διαρθρωτική Ανεργία

Η διαρθρωτική ανεργία είναι αποτέλεσμα της αντιστοιχίας δεξιοτήτων και ευκαιριών απασχόλησης, όταν η διάρθρωση της προσφοράς και της ζήτησης αλλάζει. Αντανακλά το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την απόκτηση ανθρώπινου κεφαλαίου. (David Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, 2006). Η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στη αναντιστοιχία μεταξύ των εργασιακών δεξιοτήτων και προσόντων που διαθέτουν οι άνεργοι από τη μια μεριά και των απαιτήσεων των εργοδοτών για συγκεκριμένες δεξιότητες και προσόντα από την άλλη. Επομένως η ανεργία αυτή (Jack-man και Roper, 1987) προϋποθέτει την ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας οι οποίες δεν μπορούν να πληρωθούν, λόγω αντιστοιχίας προσόντων των υποψηφίων και απαιτήσεων των εργοδοτών. Οφείλεται σε διαρθρωτικές μεταβολές που συμβαίνουν στο οικονομικό σύστημα. Τέτοιες μεταβολές που συμβαίνουν στο οικονομικό σύστημα.

Ο G. Standing (1983) υποστηρίζει ότι η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στους ακόλουθους παράγοντες: α) στη μεταβολή της κλαδικής διάρθρωσης της απασχόλησης, β) στη σταδιακή αύξηση των απαιτήσεων της παραγωγής για εργασιακές δεξιότητες, γ) στις γεωγραφικές αντιστοιχίες μεταξύ κενών θέσεων και ανέργων, δ) σε πληθυσμιακούς ή δημογραφικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, που οδηγούν στην αλλαγή της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού με αυξημένη συμμετοχή ομάδων με μικρές ή υποδεέστερες εργασιακές δεξιότητες, ε) σε θεσμικές ακαμψίες που εκδηλώνονται μέσα από την ακαμψία του κόστους της εργασίας για τις επιχειρήσεις, στ) στην αύξηση του αριθμού των ανέργων που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εργαστούν, ζ) σε τεχνολογικές αλλαγές και αναδιαρθρώσεις του κεφαλαιακού εξοπλισμού και της παραγωγής. (Λούκα Τ. Κατσέλη, Χαρά Μ. Μαγουλιά, 2002). Είναι δυνατό να υπάρχουν κενές θέσεις διαθέσιμες, αλλά οι άνεργοι να μην έχουν την εκπαίδευση και γενικά τα προσόντα που χρειάζονται για να τις καταλάβουν

ή να βρίσκονται σε άλλο γεωγραφικό χώρο και για κάποιο λόγο να μην είναι εύκολη η μετακίνησή τους. Η διαρθρωτική ανεργία προέρχεται από τις μεταβολές στη διάρθρωση της ζήτησης για εργασία και τη μη προσαρμογή της προσφοράς. (Αθηνά Πετράκη Κώττη, 2002).

Η καταπολέμηση της διαρθρωτικής ανεργίας γίνεται κυρίως με την επαγγελματική κατάρτιση και μετεκπαίδευση του εργατικού δυναμικού για την αύξηση της κινητικότητας του, καθώς και με την παροχή κινήτρων (φορολογικών, πιστώσεων κ.α) για προσέλκυση νέων επενδύσεων σε περιοχή με σημαντικά πλεονάσματα εργασίας. Η μόρφωση ή η επιμόρφωση του εργατικού δυναμικού είναι αναγκαία, διότι, όπως έχει παρατηρηθεί, η διαρθρωτική ανεργία πλήττει σοβαρότερα τους καθόλου ή τους λιγότερο μορφωμένους παρά τους καλά μορφωμένους, περισσότερο τους ανειδίκευτους παρά τους ειδικευμένους, και γενικά αυτούς που είτε έχουν είτε δεν έχουν απολέσει τα απαραίτητα προσόντα για να απορριφθούν από την αγορά εργασίας. Η παροχή βασικής εκπαίδευσης, δηλαδή ελληνικών, μαθηματικών, ξένων γλωσσών, και πληροφορικής, στους πολίτες είναι η προϋπόθεση για να γίνουν πιο ευέλικτοι στην εκμάθηση των νέων ειδικοτήτων που δημιουργούνται αδιάκοπα. (Κυπριανού Π. Προδρομίδα, 2003).

3.1.2.Γ Εποχική Ανεργία

Εποχική ανεργία είναι εκείνη που οφείλεται στο χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας που καταγράφεται σε ορισμένους κλάδους στη διάρκεια συγκεκριμένων εποχών του χρόνου. (. Κατσέλη Λούκα Τ., Μαγουλά Χαρά Μ,2002).

Η εποχική ανεργία οφείλεται σε εποχικές μεταβολές της συνολικής ζήτησης και της συνολικής προσφοράς. Μεταξύ των κλάδων στους οποίους εμφανίζεται η εποχική ανεργία είναι η γεωργία, ο τουρισμός κ.τ.λ. Αν και είναι ενδεχόμενο οι εποχικά άνεργοι να βρουν απασχόληση αλλού, εντούτοις, λόγω του χρονικού διαστήματος που μεσολαβεί από τη στιγμή που γίνονται άνεργοι μέχρι τη στιγμή που βρίσκουν κάποια άλλη απασχόληση, δημιουργείται ένα εποχικό πρότυπο στη συνολική ανεργία.

Το φαινόμενο της εποχικής ανεργίας εντάσσεται συνήθως στη ανεργία της τριβής. (Κυπριανού Π. Προδρομίδα, 2003). Υπάρχουν πολλά άτομα

που εργάζονται σε κλάδους όπου η ζήτηση εργασίας μειώνεται προσωρινά ορισμένες περιόδους στη διάρκεια τους έτους. Τέτοια παραδείγματα υπάρχουν στο τομέα της γεωργίας όπου οι εργάτες απασχολούνται στη συγκομιδή των καρπών όπου ωριμάζουν. Τους χειμερινούς μήνες δεν υπάρχουν σοδιές. Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο κατασκευαστικός κλάδος όπου λόγω κακού καιρού το χειμώνα, κάποιοι τεχνίτες όπως οι γυψαδόροι, οι χτίστες, απολύονται προσωρινά. Οι εργαζόμενοι στο τουριστικό κλάδο υπόκεινται πάντοτε στην εποχική ανεργία, αν και αυτό έχει αλλάξει αρκετά τα τελευταία χρόνια, καθώς ο τουρισμός έχει αναπτύξει ζήτηση σ' όλη την διάρκεια του έτους. Αυτού του είδους ανεργία αποτελεί μεγάλη επιβάρυνση για το Υπουργείο Οικονομικών. Ελάχιστα είναι αυτά που μπορεί να κάνει η κυβέρνηση για να βοηθήσει αυτή την ομάδα εργαζομένων, καθώς πολλοί συνηθίζουν σ' αυτό, τις συνθήκες εργασίας και δεν θέλουν να αλλάξουν δουλειά. Απλώς χρειάζονται υποστήριξη στην περίοδο της ανεργίας τους. Ορισμένοι θεωρούν την εποχική ανεργία απασχόληση ως μια ευκαιρία για μερική ή περιστασιακή απασχόληση όσο περιμένουν να εμφανιστεί κάποια καλύτερη ευκαιρία. Το πιο σημαντικό οικονομικό θέμα που προκύπτει εδώ είναι αυτή η ομάδα ανθρώπων αποτελεί ένα σύνολο πόρων που δεν αξιοποιούνται πλήρως. (Ferguson Ken, 2004).

3.1.2.Δ Κυκλική Ανεργία

Η κυκλική ανεργία οφείλεται στην ανεπάρκεια της συνολικής ενεργού ζήτησης. Αυτό σημαίνει ότι σε δεδομένα επίπεδα μισθών, ημερομισθίων και παραγωγικότητας της εργασίας, όλοι ψάχνουν να βρουν εργασία δεν μπορούν να απορριφθούν στη παραγωγική διαδικασία λόγω της χαμηλής συνολικής ζήτησης. Οι κενές θέσεις εργασίας είναι ολιγότερες από όσες ζητούνται. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται σε περιόδους ύφεσης.

Είναι ένα κατ' εξοχήν βραχυχρόνιο οικονομικό πρόβλημα για τον περιορισμό και την εξάλειψη του οποίου ασχολείται η πολιτική οικονομικής σταθεροποίησης. Για την τόνωση της συνολικής ζήτησης, και επομένως, για την μείωση της κυκλικής ανεργίας λαμβάνονται κατά κανόνα δημοσιονομικά και νομισματικά μέτρα. (Κυπριανού Π. Προδρομίδα, 2003).

Η χρησιμοποίηση αυτών των πολιτικών ονομάζεται διαχείριση της ζήτησης και ο σκοπός είναι να επηρεαστεί η συνολική ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών στην οικονομία. Η δημοσιονομική πολιτική μπορεί να αυξήσει τη συνολική ζήτηση είτε μέσω της αύξησης των συνολικών κρατικών δαπανών, είτε μέσω μείωσης των φόρων. Η νομισματική πολιτική μπορεί να επηρεάσει το ύψος της συνολικής ζήτησης μέσω του επιτοκίου και του διαθέσιμου ύψους πιστώσεων. Επηρεάζοντας το ποσό και τους όρους με τους οποίους μπορούν οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να δανείζονται για να χρηματοδοτούν τις δαπάνες και τις επενδύσεις τους, μπορούμε να επηρεάσουμε το ύψος της συνολικής ζήτησης της οικονομίας. Συχνά ονομάζεται και *κενσιανή ανεργία*, παρατηρείται όταν η συνολική ζήτηση είναι πολύ μικρή και υπάρχει έλλειψη ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες. Επειδή η ζήτηση εργασίας είναι δευτερογενής ζήτηση, η έλλειψη ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών θα οδηγήσει σε μειωμένη ζήτηση εργασίας.

Με αυτό το είδος ανεργίας ασχολήθηκε ο Keynes στο μνημειώδες έργο του *General Theory* (1936). (Stephen Ison, 2002). Η ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης εμφανίζεται όταν το προϊόν βρίσκεται κάτω από το επίπεδο της πλήρους απασχόλησης. Μέχρι τα ημερομίσθια και οι τιμές να προσαρμοστούν στο νέο επίπεδο μακροχρόνιας ισορροπίας τους, η κάμψη της συνολικής ζήτησης μειώνει το προϊόν και την απασχόληση. Υπάρχουν εργαζόμενοι που θέλουν να εργαστούν με το ισχύον πραγματικό ημερομίσθιο, αλλά δεν μπορούν να βρουν δουλειές. Η ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης εξαλείφεται μόνον όταν η ζήτηση επανέρχεται στο μακροχρόνιο επίπεδο της.

Ο όρος κλασική ανεργία αναφέρεται στη ανεργία που προκύπτει όταν το ημερομίσθιο διατηρείται σκοπίμως πάνω από το επίπεδο όπου οι καμπύλες προσφοράς και ζήτησης εργασίας τέμνονται. Μπορεί να προκύψει είτε ως αποτέλεσμα της δύναμης των συνδικαλιστικών οργανώσεων είτε ως αποτέλεσμα της νομοθεσίας περί κατώτατου ημερομισθίου, η οποία επιβάλλει την καταβολή ημερομισθίου που υπερβαίνει το ημερομίσθιο ισορροπίας. Η σύγχρονη ανάλυση της ανεργίας δέχεται ότι υπάρχουν τα ίδια είδη ανεργίας, αλλά τα κατατάσσει διαφορετικά για να τονιστούν οι συμπεριφοριστικές επιπτώσεις τους για την άσκηση κυβερνητικής πολιτικής. Η σύγχρονη ανάλυση υπογραμμίζει τη διαφορά μεταξύ της

εκούσιας και της ακούσιας ανεργίας. (David Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, 2006).

3.1.2.Ε Ανεργία Πραγματικού μισθού

Η ανεργία πραγματικού μισθού λέγεται και μονεταριστική θεωρία όπου υποστηρίζει ότι η ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης δεν υφίσταται, και ότι η ανεργία που ξεπερνά το φυσικό ποσοστό ανεργίας προκαλείται από τους τεχνητά υψηλούς πραγματικούς μισθούς τους οποίους αποδίδουν στη δύναμη των εργατικών σωματίων.

Σύμφωνα με τους μονεταριστές, για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα τα ανεργίας, πρέπει να γίνει περικοπή των χρηματικών μισθών, είτε να επιτραπεί στο επίπεδο τιμών να αυξάνεται ταχύτερα από τους χρηματικούς μισθούς. Θεωρούν ότι η απάντηση βρίσκεται σε μια πιο ανταγωνιστική αγορά εργασίας, με ευέλικτους μισθούς. (Ferguson Ken, 2004). Δεν είναι εύκολο να θεραπευτεί αυτό το είδος ανεργίας, αφού συνεπάγεται μείωση πραγματικών μισθών, γεγονός το οποίο μπορεί να προϋποθέτει την συμφωνία ανάμεσα στο κράτος, τα εργατικά σωματεία και τους εργοδότες.

Ένα επιπλέον πρόβλημα είναι το εξής: μια μείωση των πραγματικών μισθών θα μειώσει την συνολική ζήτηση, αφού οι πραγματικοί μισθοί επηρεάζουν τη δαπάνη των καταναλωτών. Μια μείωση της συνολικής ζήτησης θα οδηγήσει με μείωση του εθνικού εισοδήματος ισορροπίας και επομένως θα προκαλέσει ανεργία. (Stephen Ison, 2002).

3.1.2.Ζ Δομική Ανεργία

Αυτή είναι η πιο σοβαρή μορφή ανεργίας. Προκαλείται από θεμελιώδεις αλλαγές στη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών και από τις τεχνολογικές αλλαγές. Τα παρακάτω παραδείγματα θα μας δώσουν μια σαφέστερη εικόνα του προβλήματος. Η δομική ανεργία δεν εξαλείφεται εύκολα εξαιτίας δύο βασικών στοιχείων. Η γεωγραφική και η επαγγελματική ακαμψία της εργασίας. Η μετακόμιση για πολλά άτομα δεν αποτελεί καν επιλογή. Οι φίλοι και οι οικογένειες τους βρίσκονται όλοι σε μια περιοχή και οι κοινωνικές δομές που υπάρχουν, αποτελούν την υποστήριξη τους. Συχνά το κόστος μετοίκησης για εκείνους που μπορεί να εξετάσουν το ενδεχόμενο είναι απαγορευτικό. Η επαγγελματική ακαμψία συμβαίνει κυρίως επειδή οι

εργασιακές δεξιότητες δεν μπορούν να γνωρίζουν ποιες δεξιότητες έχουν ζήτηση, και μπορεί να μην έχουν την ικανότητα ή την προθυμία να επανεκπαιδευτούν. Άλλωστε η μετεκπαίδευση μπορεί να είναι πολυδάπανη. (Ferguson Ken, 2004).

3.1.3. Η Ανεργία Υπολειμματική

Αυτός ο όρος χρησιμοποιείται για τα άτομα με κάποια αναπηρία (διανοητική και σωματική) και μπορούν να εκτελέσουν ένα περιορισμένο φάσμα εργασιών. Εν όψει αυτού του είδους ανεργίας οι φορείς πολιτικής πρέπει να ενθαρρύνουν τους εργοδότες ώστε να βρουν τις κατάλληλες θέσεις εργασίας για να διευρύνουν τις διαθέσιμες ευκαιρίες. Η ανεργία αυτή έχει μεγάλο κοινωνικό κόστος καθώς και οικονομικό. (Ferguson Ken, 2004).

3.1.3 Αναζήτηση εργασίας και διάρκεια εργασίας

Το μέγεθος της ανεργίας σε μια οικονομία εξαρτάται από το αριθμό των ατόμων που μπαίνουν στις τάξεις των ανέργων σε μια ορισμένη περίοδο και τη διάρκεια παραμονής τους στην ομάδα αυτή. Σε χώρες που έχουν γίνει διάφορες ομάδες εργαζομένων παρουσιάζουν διαφορές στην πιθανότητα να μπουν στις τάξεις των ανέργων και στη χρονική διάρκεια της ανεργίας.

Η μεγαλύτερη διάρκεια της ανεργίας μιας ορισμένης δημογραφικής ομάδας μπορεί να είναι ηθελημένη, αν για κάποιους λόγους η ομάδα αυτή επιθυμεί και έχει την δυνατότητα να αφιερώσει περισσότερο χρόνο στην αναζήτηση εργασίας, ή να είναι αποτέλεσμα της σχετικά μικρής προσφοράς θέσεων για την ομάδα αυτή. Στη πρώτη περίπτωση η μεγαλύτερη διάρκεια αναζήτησης δεν δημιουργεί προβλήματα. Έχει υποστηριχτεί ότι με τα βοηθήματα που δίνονται στους ανέργους σε πολλές χώρες του κόσμου αυξάνεται η διάρκεια αναζήτησης και κατά συνέπεια αυξάνεται η ανεργία για όλες τις δημογραφικές ομάδες. Αντίθετα η δημιουργία των κατάλληλων μηχανισμών για την ταχύτερη διοχέτευση πληροφοριών στους ενδιαφερόμενους σχετικά με την υπάρχουσα προσφορά και την ζήτηση για θέσεις απασχόλησης έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της διάρκειας αναζήτησης και κατά συνέπεια της ανεργίας.

Όταν υπάρχει πλεονάζουσα ζήτηση για εργασία η διάρκεια αναζήτησης μειώνεται, γιατί αυξάνονται οι ονομαστικοί μισθοί και οι άνεργοι πείθονται γρηγορότερα να καταλάβουν μια από τις θέσεις που προσφέρονται.

Αντίθετα όταν υπάρχει πλεονάζουσα προσφορά εργασίας γίνεται δυσκολότερο για τους άνεργους να βρουν τις θέσεις που αναζητούν και η ανεργία αυξάνεται. (Αθηνά Πετράκη Κώττη, 2002).

3.1.4 Η σημασία της απασχόλησης

Οι άνθρωποι που ζουν στην περιοχή θέλουν να αγοράσουν διάφορα αγαθά, αλλά δεν έχουν χρήματα. Θα πάνε λοιπόν, στα εργοστάσια για να δουλέψουν, να παράγουν τα αγαθά, τα οποία αργότερα θα θελήσουν να αγοράσουν, και σε αντάλλαγμα θα εισπράξουν μισθούς. Στο τέλος κάθε εβδομάδας, τα εργοστάσια στέλνουν τα αγαθά που έχουν παραχθεί στα καταστήματα που ανήκουν στα εργοστάσια. Οι εργάτες πηγαίνουν στα καταστήματα για να αγοράσουν τα αγαθά, με τους μισθούς που έχουν κερδίσει. Τα καταστήματα πωλούν τα αγαθά στους εργάτες και διοχετεύουν τα χρήματα στα εργοστάσια ως πληρωμή για τα αγαθά.

Οι εργάτες απασχολούνται στο εργοστάσιο. Μπορεί να μην μπορεί να προσφερθεί μια θέση απασχόλησης σε κάθε άτομο που θέλει να εργαστεί. Ο αριθμός των διαθέσιμων θέσεων εργασίας εξαρτάται από την τεχνολογία και από την πόση ζήτηση υπάρχει για τα αγαθά. Η ζήτηση των αγαθών αντικατοπτρίζει στην ποσότητα χρήματος που εισρέει στα εργοστάσια από τα καταστήματα. Έτσι, εάν το εθνικό εισόδημα αυξηθεί, θα υπάρχουν περισσότερα χρήματα για να δαπανηθούν (μεγαλύτερη ζήτηση) και περισσότερα διαθέσιμα χρήματα στα εργοστάσια για την πρόσληψη περισσότερων εργατών. Αν το εθνικό εισόδημα μειωθεί, θα υπάρχουν λιγότερα χρήματα για να δαπανηθούν (μείωση της ζήτησης) και λιγότερα διαθέσιμα χρήματα στα εργοστάσια για την πληρωμή μισθών. Έτσι, οι εργάτες θα γίνουν υπεράριθμοι. Η απασχόληση εξαρτάται από τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών στη οικονομία.

Κάθε εισροή στην κυκλική ροή έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του εθνικού εισοδήματος, η οποία οδηγεί στην αύξηση των εθνικών δαπανών, που με τη σειρά της δημιουργεί πίεση στα εργοστάσια για παραγωγή περισσότερων αγαθών, γεγονός το οποίο κάνει τα εργοστάσια να θέλουν να

απασχολήσουν περισσότερους εργαζόμενους. Κάθε εκροή από την κυκλική ροή έχει ως αποτέλεσμα την μείωση του εθνικού εισοδήματος, η οποία οδηγεί σε χαμηλότερες εθνικές δαπάνες (συνολική ζήτηση), που με την σειρά της δημιουργεί πίεση στα εργοστάσια για παραγωγή λιγότερων αγαθών, γεγονός το οποίο κάνει τα εργοστάσια να θέλουν να απασχολήσουν λιγότερους εργάτες.

- Οι άνθρωποι που ζουν στη περιοχή πρέπει να εργαστούν προκειμένου να έχουν χρήματα για να αγοράσουν τα αγαθά που επιθυμούν.
- Οι άνθρωποι που ζουν στην περιοχή πρέπει να εργαστούν για να παράγουν τα αγαθά που θα πωληθούν στα καταστήματα.
- Οι άνθρωποι που ζουν στην περιοχή θα δαπανήσουν τα χρήματα τους που θα διοχετευτούν στα εργοστάσια για την παραγωγή περισσότερων αγαθών.

Αυτό που είναι επίσης σαφές, είναι ότι αν ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων της περιοχής δεν μπορεί να εργαστεί, δε θα έχει χρήματα και δεν θα μπορεί να αγοράσει αγαθά. Εκτός από τα ανθρωπιστικά και κοινωνικά προβλήματα που θα δημιουργηθούν, αυτό σημαίνει επίσης ότι τα εργοστάσια παράγουν λιγότερη ποσότητα από εκείνη που θα μπορούσε να παραχθεί. Ολόκληρο το σύστημα υπάρχει για να υποστηρίξει τα άτομα που ζουν στην περιοχή. Χωρίς τα άτομα στο σύστημα δε θα υπήρχε ανάγκη για εργοστάσια, καταστήματα ή χρήματα. Αυτή η πολύ απλή επισκόπηση στις οικονομίας τονίζει τη ζωτική σημασία της απασχόλησης. (Ferguson Ken, 2004).

3.1.5 Φυσικός συντελεστής ανεργίας

Ο φυσικός συντελεστής ανεργίας δεν μπορεί να μειωθεί με αύξηση της συνολικής ζήτησης χωρίς να δημιουργηθεί σημαντική αύξηση των τιμών. Ο συντελεστής αυτός μπορεί βέβαια να μειωθεί με άλλα μέτρα, όπως π.χ εκπαιδευτικά προγράμματα, προγράμματα για την αύξηση της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού, καλύτερη οργάνωση των γραφείων απασχόλησης, αποτελεσματική μετάδοση πληροφοριών για τις συνθήκες αγοράς, επαγγελματικό προσανατολισμό στα σχολεία, εξάλειψη αδικαιολόγητων εμποδίων στην είσοδο σε ορισμένα επαγγέλματα αλλά και άλλα παρόμοια

Αυτό έχει αποδοθεί στην αύξηση της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό δημογραφικών ομάδων, όπως είναι οι γυναίκες και οι νέοι που είναι κάτω των 20 χρονών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ψηλούς συντελεστές ανεργίας, καθώς και στις τεχνολογικές μεταβολές. Επίσης έχει υποστηριχτεί ότι η ενίσχυση και επέκταση των κοινωνικών παροχών και ασφαλίσεων έχουν μειώσει τα κίνητρα για εργασία ορισμένων ατόμων και έχουν αυξήσει το φυσικό συντελεστή ανεργίας. (Αθηνά Πετράκη Κώττη, 2002).

3.1.6 Η ανεργία στην Ελλάδα

Πριν από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση η Ελληνική οικονομία ήταν μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές οικονομίες ενώ η καταγεγραμμένη ανεργία βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Μετά το 1974 ο ρυθμός ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας έπεσε σε πολύ χαμηλά επίπεδα και η ανεργία αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Ωστόσο, το φαινόμενο τόσο της απότομης αύξησης της ανεργίας όσο και του πολύ χαμηλού ποσοστού της πριν το 1980, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με επιφύλαξη εφόσον από το σημείο εκείνο και έπειτα άλλαξε ο τρόπος καταγραφής της με αποτέλεσμα να εμφανιστεί το πραγματικό της επίπεδο (Κατσανέβας 1986).

Το 1990 η ανεργία αυξήθηκε σημαντικά και ξεπέρασε τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η εικόνα αυτή της ανεργίας παραμένει μέχρι και σήμερα. Συγκεκριμένα, η ανεργία το 2003 ήταν 9.3% σε σύγκριση με το 8.1% Ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα εντοπίζονται στα εξής:

- Η αδυναμία της ζήτησης για άτομα με υψηλές δεξιότητες να συμπορευτεί με την προσφορά: Το φαινόμενο αυτό μπορεί να γίνει ιδιαίτερα αντιληπτό από το γεγονός ότι η ανεργία ατόμων με διδακτορικό ή μεταπτυχιακό είναι μεγαλύτερη από αυτή των ατόμων με τη βασική μόνο εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην μελέτη «European education production functions» τονίζει ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα (μεταξύ των 18 αναπτυγμένων χωρών που εξέτασε η μελέτη) στην οποία η ανεργία των πτυχιούχων αυξάνεται σε ετήσια βάση (σε ποσοστό 2%). Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και

σχετική έρευνα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (2003), ότι οι πτυχιούχοι πανεπιστημίων αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο ανεργίας από ότι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα αναμένεται να μείνουν για μεγαλύτερο διάστημα άνεργοι προτού βρουν εργασία.

- Η ανεπάρκεια των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης: Ο ρόλος των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στη διατήρηση των υψηλών ποσοστών (matching process) μεταξύ των διαθέσιμων ελεύθερων θέσεων και αυτών που αναζητούν εργασία, αλλά ούτε και καλοσχεδιασμένα προγράμματα εκπαίδευσης για τους άνεργους. Επιπρόσθετα, οι δαπάνες της κυβέρνησης για τις συγκεκριμένες πολιτικές είναι σχετικά χαμηλές σε σύγκριση με άλλες χώρες. Πέρα από αυτά, οι δαπάνες της Ελλάδας σε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης είναι αρκετά χαμηλότερες συγκριτικά με άλλες χώρες. Ειδικότερα, ο ΟΟΣΑ στο τελευταίο Employment Outlook 2003 κατατάσσει την Ελλάδα στην τελευταία θέση όσον αφορά στις δαπάνες με το ποσοστό δαπάνης των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης. Παρόλα αυτά, τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους άνεργους δεν καλύπτουν τις πραγματικές ανάγκες της αγοράς εργασίας.
- Η υψηλή προστασία και το αφανές κόστος των εργαζομένων: Το φαινόμενο αυτό δυσκολεύει κυρίως τους νέους να βρουν εργασία (Layard, Nickell and Jackman 1991). Οι προοπτικές απασχόλησης των νέων, επηρεάζονται από το συνδυασμό του υψηλού μη μισθολογικού κόστους και το χαμηλό επίπεδο του κατώτατου μισθού στην Ελλάδα με αποτέλεσμα να παρατηρείται ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό ανεργίας στις νεαρές ηλικίες (Σαμπεθαϊ, 2000). Παρόλα αυτά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (EU ad hoc Labor Market Survey 2000) υποστηρίζει πως το επίπεδο του υψηλού μισθολογικού και μη μισθολογικού κόστους δεν φαίνεται να έχει ένα αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση.
- Η ανελαστικότητα της αγοράς εργασίας: Η Ελληνική αγορά εργασίας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα ανελαστική, αν και κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών υπάρχουν ισχυρές πιέσεις για πιο ελαστικές πρακτικές. Παρόλα' αυτά, η αυστηρή ρύθμιση των πλαισίων της αγοράς εργασίας έχει εμποδίσει την γρήγορη αύξηση της

απασχόλησης σε σύγκριση με λιγότερο ρυθμισμένες χώρες. (Crouch et al. 1999). Το Παρατηρητήριο Απασχόλησης (2003), κατόπιν ανάλυσης των δεδομένων που δόθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΟΟΣΑ, τονίζει ότι η Ελλάδα έχει το χαμηλότερο ποσοστό μερικής απασχόλησης (4% το 2001) στην Ευρώπη. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι εργαζόμενοι σε οργανισμούς θεωρούν την μερική απασχόληση ως κατώτερη μορφή απασχόλησης και πιστεύουν ότι η διάδοση της στην Ελλάδα είναι αβέβαιη εξαιτίας του χαμηλού εισοδήματος που αποφέρει. (http://www.unipi.gr/katsanevas/arthra/scientific%20articles/81_H_pore_ia_kai_ta_aitia_tis_anergias_stin_ellada.doc).

- Ο περιορισμός της ανεργίας, της απώλειας θέσεων εργασίας, θα απαιτήσει μικρότερες αυξήσεις ή ακόμη και περικοπή μισθών για πολλούς εργαζόμενους. Αλλά οι επιπτώσεις αυτών των αναγκαίων ρυθμίσεων για τα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού θα μπορούσαν να αντισταθμιστούν με φορολογικές ελαφρύνσεις ή ανάλογα μέτρα για να περιοριστούν οι κοινωνικές επιπτώσεις.

Η κρίση στην πραγματική οικονομία η οποία πυροδοτήθηκε από την πτώση των αξιών (ακινήτων, μετοχών), τον περιορισμό της κατανάλωσης, το σφίξιμο των δανείων, έπληξε και την ελληνική οικονομία, καθώς οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά το ένα τέταρτο, τα έσοδα από τον τουρισμό κατά 15%, ενώ οι αγορές των διαρκών αγαθών (κατοικιών, αυτοκινήτων, οικιακού εξοπλισμού) περιορίστηκαν δραματικά. Το κυριότερο, όμως, είναι ότι η διεθνής κρίση αποκάλυψε τη δραματική δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδας, η οποία την τελευταία δεκαετία μετά την ένταξη στην ΟΝΕ έχει βυθιστεί στην κινούμενη άμμο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και της υπερχέωσης. Αυτό σημειώνει το Ταμείο σε ειδικό κεφάλαιο της έκθεσής του για τη χώρα μας. (<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=16&artid=288218&dt=13/09/2009>).

3.1.6.A Ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα εργάζεται το 60,3% του πληθυσμού, ηλικίας 15 έως 64 ετών, ενώ οι Έλληνες εργάζονται πολύ περισσότερο από τον ευρωπαϊκό

μέσο όρο, με 42,4 εργάσιμες ώρες την εβδομάδα, αναφέρουν τα στοιχεία της Eurostat για το δεύτερο τρίμηνο του 2005, που δόθηκαν σήμερα στη δημοσιότητα.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, στην Ελλάδα οι εργαζόμενοι άντρες είναι περισσότεροι από τις εργαζόμενες γυναίκες. Συγκεκριμένα, εργάζεται το 74,5% των Ελλήνων αντρών, έναντι 46,2% που είναι το ποσοστό των εργαζομένων Ελληνίδων. Επίσης, εργάζεται το 60,3% των Ελλήνων από 15 έως 64 ετών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρώπη των "25" είναι 63,7%. Στην Ευρώπη των "25" εργάζεται το 71,2% των αντρών και το 56,3% των γυναικών.

Επίσης, οι Έλληνες εργάζονται κατά μέσο όρο, 42,4 ώρες την εβδομάδα, έναντι 37,9 εργάσιμων ωρών ανά εβδομάδα στην ΕΕ των "25". Το ποσοστό αυτό κατατάσσει τους Έλληνες εργαζόμενους στην δεύτερη θέση των Ευρωπαίων που εργάζονται περισσότερο, μετά τους Τσέχους (42,8 ώρες την εβδομάδα). Αντιθέτως, λιγότερες ώρες ανά εβδομάδα εργάζονται οι Ολλανδοί (31,4 ώρες), οι Δανοί (35,6 ώρες), οι Άγγλοι (35,7 ώρες) και οι Σουηδοί (36 ώρες).

Εξάλλου, σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, στην Ελλάδα η μερική απασχόληση (λίγες ώρες την ημέρα) δεν είναι τόσο διαδεδομένη όσο στην υπόλοιπη Ευρώπη. Συγκεκριμένα, μερική απασχόληση έχει μόλις το 4,8% των Ελλήνων εργαζομένων, ενώ στην ΕΕ των "25" το αντίστοιχο ποσοστό είναι 18,5%. Παρατηρείται επίσης ότι η μερική απασχόληση στην Ελλάδα είναι περισσότερο διαδεδομένη για τις γυναίκες (9,1%), παρά για τους άντρες (2,1%). Τα αντίστοιχα ποσοστά στην Ευρώπη είναι 32,5% για τις γυναίκες και 7,3% για τους άντρες.

Ακόμη, όπως αναφέρεται στην έκθεση της Eurostat, το 12,1% των Ελλήνων εργαζομένων έχει σύμβαση ορισμένου χρόνου, με αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρώπη των "25" 14,3%. Στην Ελλάδα, η σύμβαση ορισμένου χρόνου, είναι περισσότερο διαδεδομένη για τις γυναίκες (14,7%) και λιγότερο για τους άντρες (10,2%).

Επίσης, αρκετά μικρότερη είναι η κινητικότητα της εργασίας στην Ελλάδα, σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Στην Ελλάδα το 2,2% των εργαζομένων άλλαξαν εργασία τους τελευταίους τρεις μήνες, ενώ στην Ευρώπη των "25" το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 4,4%. Σε ότι αφορά

την κινητικότητα εργασίας, η Ελλάδα βρίσκεται στην δεύτερη χαμηλότερη θέση μετά την Ολλανδία (1,3%).

Τέλος, στην Ελλάδα το δεύτερο τρίμηνο του 2005 η ανεργία ανερχόταν σε 9,8%, έναντι 9,1% στην ΕΕ των "25". Η ανεργία στην Ελλάδα είναι υψηλότερη για τις γυναίκες με ποσοστό 15,3%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άντρες ανέρχεται σε 5,9%. Στην ΕΕ των "25" ο δείκτης ανεργίας για τις γυναίκες φτάνει το 9,8% και για τους άντρες το 8,4%. Σε ότι αφορά τον δείκτη μακροχρόνιας ανεργίας, στην Ελλάδα ανέρχεται στο 5,2%, έναντι 4,1% στην ΕΕ των "25". (Μοσχονά Κώστα, 2006).

Δεύτερη στην ευρωζώνη στην ανεργία των νέων ηλικίας κάτω των 25 ετών αλλά και στη συνολική ανεργία έρχεται η Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία που έδωσε χθες στη δημοσιότητα η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat).

Το ποσοστό ανεργίας των νέων ηλικίας κάτω 25 ετών στην Ελλάδα κατά το πρώτο τρίμηνο του 2008 ήταν 22,7%. Πρόκειται για το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό όχι μόνο στην ευρωζώνη αλλά και την Ευρώπη των «27», με την Ισπανία να βρίσκεται στην πρώτη θέση (24,1 % τον Ιούνιο 2008). Στην ευρωζώνη το ποσοστό της ανεργίας των νέων ήταν 14,9% και 14,7% στην Ευρώπη των «27». Η συνολική ανεργία στην Ελλάδα βρίσκεται στο επίπεδο του 7,8% το πρώτο τρίμηνο του 2008. Με το ποσοστό αυτό η Ελλάδα καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση στην ευρωζώνη, μετά την Ισπανία που έφτασε στο επίπεδο του 10,7% τον Ιούνιο 2008.

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εκτιμά ότι εφέτος η οικονομία στην Ελλάδα θα συρρικνωθεί σε ποσοστό λιγότερο από 1%, όταν η ευρωζώνη θα βυθιστεί κατά 4,2%, και το 2010 η Ελλάδα θα είναι σε στασιμότητα. (ο ρυθμός ανάπτυξης θα κινηθεί γύρω στο μηδέν). (<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=16&artid=288218&dt=13/09/2009>).

3.1.6.B Τα χαρακτηριστικά της ανεργίας στην Ελλάδα

α) Η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση σε συνδυασμό με την ύφεση στις αρχές του 1980 εκτόξευε το ποσοστό ανεργίας από κάτω του 3% σε πολύ υψηλότερα επίπεδα, όπως 12,6% το 1994 ή 11,7% το 1999.

β) Περιφερειακή ανεργία: η παραδοσιακή ερμηνεία για τις περιφερειακές ανομοιόμορφες στην ανεργία ήταν οι εξής: η συγκέντρωση μεγάλων ομάδων πληθυσμού στα αστικά κέντρα και η παρακμή βασικών κλάδων, όπως η υφαντουργία ή η επεξεργασία αγροτικών προϊόντων, οι οποίοι έχουν αναπτυχθεί σε συγκεκριμένες περιοχές.

γ) Η αύξηση των ανέργων λόγω της αντιστροφής ρεύματος της εξωτερικής μετανάστευσης. Μετά το 1974 στην Ελλάδα επέστρεψαν εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες μετανάστες και πολιτικοί πρόσφυγες.

δ) Ανεργία των γυναικών: η ανεργία των γυναικών ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού ήταν μεγαλύτερη (υπερδιπλάσια) από εκείνη των ανδρών το διάστημα 1990-1999.

ε) Ανεργία σχετιζόμενη με την ηλικία: Σε αρκετές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσοι είναι άνω των 50 ετών και άνεργοι είναι πιθανότερο να παραμείνουν άνεργοι για μεγαλύτερες χρονικές περιόδους απ' ό,τι εκείνοι που ανήκουν σε ομάδα μικρότερης ηλικίας. Ένας από τους πιθανότερους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι ότι όταν επικρατεί ύφεση οι εργοδότες είναι πιθανότερο να απολύσουν πρώτα εκείνους που δεν διαθέτουν πείρα και δεξιότητες παρόλα αυτά στην Ελλάδα ο αριθμός των νέων που παραμένουν άνεργοι για μεγάλο χρονικό διάστημα είναι σημαντικός και κυμαίνεται μεταξύ 50% και 55% του συνόλου των ανέργων των νέων. (Stephen Ison, 2002).

ζ) Εκπαίδευση: Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται πάνω από το συνολικό ποσοστό, κυρίως, σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (16,4%), στους απόφοιτους ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (11,5%), καθώς και σε όσους έχουν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (10,2%).

Το δε χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στα άκρα, δηλαδή στους απόφοιτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (5,9%), καθώς και στις κατηγορίες του πληθυσμού, που έχουν απολυτήριο δημοτικού (7,9%) ή έχουν τελειώσει ορισμένες τάξεις αυτής της βαθμίδας (5,6%).

η) Υπηκοότητα: Το ποσοστό ανεργίας των ατόμων με ξένη υπηκοότητα, είναι για πρώτη φορά υψηλότερο του μέσου εθνικού (9,3% έναντι 9,1%). Αντίθετα, το ποσοστό των οικονομικά ενεργών ξένων υπηκόων παραμένει σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο μέσο εθνικό (71,0% έναντι

53,4%). Σε επίπεδο Περιφέρειας το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στο Νότιο Αιγαίο με 16,5% και στα Ιόνια Νησιά με 13,9%. Στον αντίποδα, βρίσκονται η Θεσσαλία με 7,2% και στη Πελοπόννησο με 7,4%. (http://societystats.blogspot.com/2007/06/blog-post_6006.html).

3.1.7 Η ανεργία στην Κύπρο

Συνολική εικόνα της Κυπριακής οικονομίας κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών θεωρείται ικανοποιητική παρά τις αντιξοότητες που είχε να αντιμετωπίσει, λόγω των μεγάλων αυξήσεων στις διεθνείς τιμές του πετρελαίου και του μη ευνοϊκού εξωτερικού περιβάλλοντος.

Η αγορά εργασίας στη Κύπρο χαρακτηρίζεται από ψηλά ποσοστά απασχόλησης και συμμετοχής του εργατικού δυναμικού. Το συνολικό ποσοστό απασχόλησης, όπως και τα ποσοστά απασχόλησης για τις γυναίκες και τους ηλικιωμένους έχουν αυξηθεί και υπερβεί τους στόχους που τίθενται στη Στρατηγική της Λισαβόνας για 60% και 50% αντίστοιχα. (Υπουργείο Κοινωνικής Ευημερίας, 2008).

Παρά το γεγονός ότι η Κύπρος κατέχει την τρίτη καλύτερη θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ποσοστό ανεργίας 5.6%, η ανεργία συνεχίζει να έχει ανησυχητικές αυξητικές τάσεις. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων έφτασε τα 17.788 άτομα τον Αύγουστο του 2009 από 10,801 τον Αύγουστο του 2008, δηλαδή αυξήθηκε κατά 64,7%. Οι μεγαλύτερες ποσοστιαίες αυξήσεις παρουσιάζονται στις επαρχίες Πάφου και Λάρνακας/ Αμμοχώστου και οι μεγαλύτερες αριθμητικές αυξήσεις παρουσιάζονται στους τομείς των υπηρεσιών, των κατασκευών, και του εμπορίου.

Οι κατά φύλο διαφορές εξακολουθούν να υπάρχουν όπως και τον προηγούμενο χρόνο, με τον αριθμό των ανέργων γυναικών να είναι ψηλότερος από τον αντίστοιχο των ανδρών, παρότι ο αριθμός των ανέργων ανδρών αυξήθηκε κατά 106%. Δυσοίωνες οι προβλέψεις και για την Κύπρο αφού οι άνεργοι και οι άνεργες στην Κύπρο αναμένεται ότι θα ξεπεράσουν τις 25.000 το 2010 και το ποσοστό ανεργίας θα φτάσει το 5.9%. (Χαραλάμπους Σωτηρούλλα, 2008).

Η ανεργία παρέμεινε σε συγκριτικά χαμηλά επίπεδα. Το 2005, το ποσοστό ανεργίας ήταν 5,3%, το 2006 ακολούθησε πτωτική πορεία και

μειώθηκε στο 4,5%, ενώ το 2007 μειώθηκε κάτω από το 4% του εργατικού δυναμικού. Για τους άνδρες φτάνει το 3,4% (2007), ενώ για τις γυναίκες είναι σαφώς ψηλότερη (4,6%), παρόλο που έχει μειωθεί σημαντικά από το 2004 που ήταν 6,2%. Η ανεργία των νέων (15-24 ετών) το 2007 ανέρχεται στο 10,2% σημειώνοντας μείωση από το 2005 (13%) και το 2006 (10,5%).

Η μακροχρόνια ανεργία από το 1,2% το 2004 και το 2005 μειώθηκε σε 0,9% το 2006 και σε 0,7% το 2007. Στις γυναίκες, η μακροχρόνια ανεργία, αν και ακολουθεί μια πτωτική τάση την περίοδο 2000-2007, εντούτοις παρέμενε σε υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με αυτή των ανδρών με τη μεγαλύτερη διαφορά να σημειώνεται το 2000(άνδρες 0,5%, γυναίκες 2,2%), ενώ το 2007 η διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών αντιστρέφεται (άνδρες 0,8%, γυναίκες 0,7%). (Υπουργείο Κοινωνικής Ευημερίας, 2008).

Η ανεργία που παρατηρείται μέχρι τώρα στην Κύπρο δεν αποτελεί και την μεγαλύτερη ανησυχία ως προς την οικονομική μας ευημερία. Αποτελεί δε αυτό που οι οικονομολόγοι αποκαλούν «ανεργία τριβής», δηλαδή την ανεργία που αντικατοπτρίζει άτομα στην διαδικασία πρόσληψης ή που βρίσκονται μεταξύ δουλειών. Ωστόσο, η ανεργία προβλέπεται να αυξηθεί ελαφρά μέσα στο 2009 (το Υπουργείο οικονομικών αναφέρει 4,5%, άρα αναμένεται να είναι πολύ ψηλότερη) και η Κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι προτίθεται να προωθήσει μια σειρά μέτρων για την διατήρησή της σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Αυτά τα μέτρα περιλαμβάνουν την εντατικοποίηση των προσπαθειών της Δημόσιας Υπηρεσίας για τοποθέτηση ανέργων σε θέσεις εργασίας, την αναθεώρηση της στρατηγικής απασχόλησης αλλοδαπών από τρίτες χώρες και την πάταξη της παράνομης απασχόλησης (τις καημένες τις καλλιτέχνιδες...). Επίσης συζητείται η εισαγωγή νέου έκτακτου σχεδίου επιμόρφωσης ανέργων και προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης για εργοδοτούμενους που ενδέχεται να υπό-ασχολούνται. (Μιτσή Παντελή, 2009).

Η Δημοκρατική Εργατική Ομοσπονδία Κύπρου, κατέθεσε τέσσερις προτάσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος που αφορούν την επιχορήγηση για την διατήρηση θέσεων εργασίας σε οργανωμένες επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα, την επιχορήγηση θέσεων εργασίας για παράταση εργασιών ξενοδοχειακών μονάδων κατά τη χειμερινή περίοδο, την επιδότηση επιχειρήσεων για δημιουργία νέων

θέσεων εργασίας για πτυχιούχους και την επιχορήγηση νέων θέσεων εργασίας για προσλήψεις ανέργων για χρονική περίοδο 12 μηνών μετά την πρόσληψη. Η ΔΕΟΚ προτείνει όπως η δαπάνη για τα πιο πάνω μέτρα καλύπτεται από το Ταμείο Πλεονασμού ή το Ταμείο αφερεγγυότητας του εργοδότη. (Πηλαβάκη Άννα, 2009).

3.1.8 Η Παγκόσμια ανεργία

Οι οκτώ ηγέτες ΗΠΑ, Ρωσίας, Βρετανίας, Γαλλίας, Ιταλίας, Κίνας, Καναδά και Ιαπωνίας διαπιστώνουν σημαντικούς κινδύνους και αύξηση της ανεργίας, που μπορούν να διαταράξουν την κοινωνική σταθερότητα. Προειδοποιούν ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις αγορές εργασίας μπορεί να διαταράξουν την κοινωνική σταθερότητα. Ζητούν δε, να συνεχιστούν οι προσπάθειες ανάκαμψης της οικονομίας και σημειώνουν ότι είναι απαραίτητο να προετοιμαστούν στρατηγικές εξόδου από τα σχέδια υποστήριξης. Επειδή όμως τα σχέδια υποστήριξης προκάλεσαν έκρηξη των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, οι Οκτώ Ηγέτες δεσμεύτηκαν να εγγυηθούν, την δημοσιονομική βιωσιμότητα μεσοπρόθεσμα. (Κανέλλου Γ. Θωδωρή, 2009).

Τα χαμηλότερα ποσοστά στην ευρωζώνη με στοιχεία Ιουνίου 2008 έχουν η Αυστρία με το Λουξεμβούργο (4,1%), η Κύπρος (3,6%) και η Ολλανδία (2,8%). Στην Ευρώπη των «27» η χώρα μας έχει το τρίτο υψηλότερο ποσοστό μετά τη Σλοβακία (10,5%) και την Ισπανία. Το ποσοστό συνολικής ανεργίας παρέμεινε σταθερό τόσο στην ευρωζώνη (7,3% τον Ιούνιο σε σχέση με το Μάιο) όσο και στην Ευρώπη των 27 (6,8%). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Eurostat, 11,352 εκατομμύρια πολίτες της Ε.Ε., άντρες και γυναίκες, ήταν άνεργοι τον περασμένο Ιούνιο στην ευρωζώνη. (Μοσχονά Κώστα, 2006).

Για «οικονομικό τσουνάμι» κάνουν λόγο σήμερα οι ίδιοι οι άνεργοι, ενώ σε αστικά κέντρα και περιφέρειες, ελάχιστες ελπίδες δημιουργούν τα σχέδια στήριξης της οικονομίας που προωθεί η κυβέρνηση των ΗΠΑ. Γιατί, αν οι απολύσεις ξεκίνησαν με το ξέσπασμα της ύφεσης από τον χρηματοπιστωτικό και τον οικοδομικό κλάδο, σήμερα αγγίζουν τα πάντα: μεταποίηση, λιανικές πωλήσεις, υψηλή τεχνολογία. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ILO) για το 2009, η πιστωτική κρίση

παγκοσμίως και η συνεπακόλουθη σοβαρή επιβράδυνση της οικονομίας θα επιφέρει έως και 51 εκατομμύρια νέους ανέργους. Στην Ευρώπη, οι άνεργοι έχουν ήδη αυξηθεί κατά 1 εκατομμύριο άτομα. Η ILO καταρτίζει τρία σενάρια για την ανεργία του 2009. Το πρώτο αποδεικνύεται μάλλον αισιόδοξο, καθώς βασίζεται στους υπολογισμούς του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου τον Νοέμβριο, σύμφωνα με τους οποίους η παγκόσμια ανάπτυξη θα επιβραδυνθεί φέτος στο 2,2%. Βάσει των σημερινών τάσεων της αγοράς εργασίας, το πρώτο σενάριο τοποθετεί την αύξηση της παγκόσμιας ανεργίας φέτος στο 6,1% και του αριθμού των ανέργων στα 198 εκατομμύρια άτομα, 18 εκατομμύρια περισσότερα από το 2007. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αναθεώρησε δραστικά προς τα κάτω τις προβλέψεις του, εκτιμώντας πλέον ότι η παγκόσμια οικονομία θα αναπτυχθεί μόλις κατά 0,5% το 2009, ήτοι με τους υποτονικότερους ρυθμούς μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πιο ρεαλιστικό φαίνεται επομένως το δεύτερο σενάριο της ILO, βασισμένο στην ιστορική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και ανεργίας σε περιόδους κρίσης, που προβλέπει περισσότερο χρόνο μέχρι τη σταθεροποίηση των αγορών, την αποκομιδή οφέλους από τις κυβερνητικές παρεμβάσεις και την αποκατάσταση επιχειρηματικής και καταναλωτικής εμπιστοσύνης. Σύμφωνα με αυτό, η παγκόσμια ανεργία θα αυξηθεί φέτος στο 6,5%, κατά 0,8 της ποσοστιαίας μονάδας έναντι του 2007, και ο αριθμός των ανέργων διεθνώς κατά 30 εκατομμύρια άτομα σε σχέση με το 2007. Οι επιπτώσεις, δε, θα γίνουν πιο αισθητές στις ανεπτυγμένες οικονομίες, όπου ο δείκτης ανεργίας θα αυξηθεί στο 7,1%. Όσο για το τρίτο σενάριο –ίσως το ρεαλιστικότερο όλων, υπό τις παρούσες συνθήκες– υπολογίζει ποιες θα είναι οι επιπτώσεις αν οι χειρότερες εξελίξεις σε όλη την ανεργία επέλθουν ταυτόχρονα σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες. Βάσει αυτού, η παγκόσμια ανεργία θα αυξηθεί στο 7,1% –κατά 1,4 ποσοστιαία μονάδα έναντι του 2007– και στο 7,9% για τις ανεπτυγμένες οικονομίες. Ο αριθμός των ανέργων θα αυξηθεί κατά 51 εκατομμύρια άτομα έναντι του 2007. (Σκουλικάρη Σοφία, 2009).

Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (Δ.Γ.Ε.) στην ετήσια μελέτη του «Παγκόσμιες Τάσεις της Απασχόλησης», που δημοσιεύτηκε στις 25.01.2007, διαπιστώθηκε ότι για να μειωθεί η ανεργία, θα πρέπει να ενισχυθεί ο δεσμός της οικονομικής ανάπτυξης με την απασχόληση.

Επιπρόσθετα αναφέρεται ότι η δημιουργία «πλήρους, παραγωγικής και αξιοπρεπούς απασχόλησης» είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη μείωση όχι μόνο της ανεργίας αλλά και του αριθμού των εργαζόμενων φτωχών. Η μελέτη καταλήγει αναφέροντας ότι η επίτευξη του παραπάνω στόχου αποτελεί βασικό όρο για την επίτευξη διατηρήσιμης ανάπτυξης και οικονομικής μεγέθυνσης. (Τοζίδης Γιώργος, 2007).

Χάρη στην πετρελαϊκή έκρηξη, η Μέση Ανατολή, η οποία επί μακρόν αντιμετώπιζε υψηλή ανεργία, δημιουργεί αρκετές νέες θέσεις εργασίας. Δεν είναι όμως σαφές κατά πόσο η περιοχή μπορεί να αυξήσει το εργατικό δυναμικό της με ρυθμό τόσο γρήγορο ώστε να καλύψει την εκρηκτική αύξηση των νέων που αναζητούν εργασία. Ακόμη ένας λόγος ανησυχίας είναι το γεγονός ότι πολλές από τις νέες θέσεις εργασίας που έχουν δημιουργηθεί είναι χαμηλόμισθες ή σε τομείς με σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα. Λαμβάνοντας δε υπόψη την τάση κοινωνικού και θρησκευτικού συντηρητισμού σε ορισμένες περιοχές της Μέσης Ανατολής, ορισμένες εξτρεμιστικές οργανώσεις διεισδύουν στις τάξεις των ανέργων, δημιουργώντας τους αίσθημα απογοήτευσης και αποξένωσης. Έτσι, μολονότι η οικονομία της περιοχής παρουσιάζει τη δυναμικότερη εξάπλωση στη διάρκεια μιας γενιάς - το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν στη Μ. Ανατολή και τη Β. Αφρική εκτιμάται ότι αναπτύχθηκε με ρυθμό 6,2% πέρυσι - μεγάλο μέρος της ανάπτυξης αυτής περιορίζεται στις πλούσιες σε πετρελαϊκά κοιτάσματα χώρες του Περσικού Κόλπου. Τα ποσοστά ανεργίας έχουν υποχωρήσει σε 8 από 12 χώρες της περιοχής, όμως, η προσπάθεια για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας έχει «παγώσει» στην Ιορδανία, ενώ οι άνεργοι έχουν αυξηθεί στο Κουβέιτ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, καθώς πολλές από τις θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν από το πετρέλαιο έχουν καλυφθεί από ξένους. Μεγάλο μέρος του προβλήματος οφείλεται στο σχετικά απομονωμένο χαρακτήρα των τοπικών οικονομιών. Οικονομολόγοι εκτιμούν ότι οι χώρες της Μ. Ανατολής έχουν δυσκολία στο να ενοποιήσουν τις οικονομίες τους με αυτές του υπόλοιπου κόσμου. (<http://www.xak.com/gmain/newsshow.asp?id=80593>).

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^H

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η κύρια αιτία πρόκλησης ανεργίας σε όλες τις χώρες είναι οι ετερόκλητοι παράγοντες που προσδιορίζουν την προσφορά και ζήτηση κατά κατηγορία εργασίας, όπως οι δημογραφικές, τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις, η πορεία της διεθνούς οικονομίας και οι ατέλειες στη διοικητική οργάνωση. Αν και ως ένα βαθμό αλληλοεπηρεάζονται, αρκετές από τις εξελίξεις και καταστάσεις αυτές δεν αποτελούν ελεγχόμενες μεταβλητές της κυβερνητικής πολιτικής και για άλλες οι δυνατότητες να επηρεαστούν είναι περιορισμένες. Για ορισμένες λοιπόν κατηγορίες εργασίας η προσφορά διαμορφώνεται σε ανώτερα επίπεδα ζήτησης οπότε εκδηλώνεται η ανεργία. Το αντίθετο, δημιουργεί κενές θέσεις εργασίας. Κάθε μορφή ανεργίας προκαλείται από διαφορετικές αιτίες και παρουσιάζουν διαφορετική δυνατότητα αντιμετώπισης από την οικονομική πολιτική. (Ροσέτου Φακιολά, 2008).

Η άνοδος της ανεργίας οφείλεται στην ανοδική τάση του φυσικού ποσοστού ανεργίας. Δηλαδή, του ποσοστού εκείνου πέρα από το οποίο κάθε προσπάθεια για μείωση της ανεργίας δύναται να οδηγήσει σε αύξηση του πληθωρισμού. Ο Paul Krugman (1994) υποστηρίζει πως σημαντικό ρόλο παίζει η τεχνολογία η οποία έχει αναβαθμίσει τη ζήτηση για εργαζόμενους με υψηλές δεξιότητες, ενώ ταυτόχρονα έχει μειώσει τη ζήτηση για άτομα με χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων. (Jackman et al. 1997). Σύμφωνα με το Solow (1998), η ύπαρξη ή η έλλειψη ευελιξίας στην αγορά εργασίας μπορεί να διερευνηθεί μέσω της ύπαρξης συγκεκριμένων χαρακτηριστικών όπως το πολύ υψηλό επίπεδο ή η μεγάλη διάρκεια των επιδομάτων ανεργίας, οι περιορισμοί στην ελευθερία των εργοδοτών να προσλαμβάνουν και να απολύουν, οι θεσμικά περιορισμένες επιτρεπτές ώρες εργασίας, οι γενναιόδωρες υπερωριακές αμοιβές, η μεγάλη ισχύς των εργατικών σωματίων να προστατεύουν τους ήδη απασχολούμενους από τον ανταγωνισμό και να ελέγχουν τη ροή της εργασίας στους χώρους παραγωγής, οι αυστηροί θεσμικοί κανονισμοί ασφάλειας και υγιεινής. (Κατσέλη Τ. Λούκα, Μαγουλά Μ. Χαρά, 2002).

3.2.1 Ο χρόνος για το συνταίριασμα εργαζόμενων και θέσεων εργασίας

Όλοι οι εργαζόμενοι είναι εξίσου κατάλληλοι για όλες τις θέσεις εργασίας. Αν συνέβαινε πράγματι αυτό και η αγορά εργασίας βρισκόταν σε ισορροπία, τότε η απόλυση ενός εργαζόμενου δεν θα προκαλούσε ανεργία, ένας απολυμένος θα μπορούσε αμέσως να βρει νέα απασχόληση με το μισθό εργασίας που επικρατεί στην αγορά. Στην πραγματικότητα όμως οι εργαζόμενοι έχουν διαφορετικές προτιμήσεις και ικανότητες ενώ και οι θέσεις εργασίας έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον η ροή πληροφόρησης σχετικά με τους υποψήφιους για θέσεις απασχόλησης και τις κενές θέσεις απασχόλησης ή εργασίας είναι ατελής, ενώ και η γεωγραφική μετακίνηση των εργαζομένων δεν είναι στιγμιαία.

Για τους λόγους αυτούς η αναζήτηση μιας κατάλληλης θέσης εργασίας χρειάζεται και χρόνο και προσπάθεια και το γεγονός αυτό τείνει να μειώσει το ποσοστό εύρεσης εργασίας. Οι διαφορετικές θέσεις εργασίας απαιτούν διαφορετικές ικανότητες και δίνουν διαφορετικούς μισθούς εργασίας, οι άνεργοι μπορεί να μην αποδέχονται την πρώτη θέση εργασίας που τους προσφέρεται. (Mankiw N. Gregory, 2002).

Οι άνεργοι ασφαλώς και χρειάζονται κάποιο χρόνο για να βρουν μια θέση εργασίας που να ταιριάζει καλύτερα στις ικανότητες και τις προτιμήσεις τους. Από την άλλη, η μακροχρόνια ανεργία δεν μπορεί εύκολα να αποδοθεί στο χρόνο που απαιτείται για να βρουν οι άνεργοι τις νέες θέσεις εργασίας που θεωρούν ότι τους ικανοποιούν. Η μακροχρόνια ανεργία είναι πιθανότερο να είναι ανεργία αναμονής. (Ferguson Ken, 2004).

3.2.2 Κλαδική μετατόπιση

Οι οικονομολόγοι ονομάζουν την κλαδική μετατόπιση, την αλλαγή στην σύνθεση της ζήτησης εργασίας μεταξύ των διαφόρων κλάδων ή περιοχών. Επίσης, εργαζόμενοι μπορεί να μείνουν ξαφνικά άνεργοι, όταν κλείσει μια επιχείρηση στην οποία εργάζονται ή όταν η απόδοση τους στην συγκεκριμένη θέση εργασίας που κατέχουν θεωρηθεί απαράδεκτη ή όταν η συγκεκριμένη ειδικότητα τους δεν είναι πλέον απαραίτητη. Οι εργαζόμενοι επίσης μπορεί να φύγουν μόνοι τους από την δουλεία τους, και να καταπιαστούν με κάποια άλλη δουλεία ή να εγκατασταθούν σε άλλες περιοχές της χώρας. (Stephen Ison, 2002).

3.2.3 Η ακαμψία μισθών

Η ακαμψία των μισθών είναι η αδυναμία του μισθού να προσαρμόζεται μέχρι ότου η προσφορά εργασίας εξισωθεί με την ζήτηση εργασίας. Ωστόσο οι μισθοί εργασίας δεν είναι πάντοτε εύκαμπτοι. Μερικές φορές ο πραγματικός μισθός παραμένει πάνω από το επίπεδο εκκαθάρισης της αγοράς εργασίας. Οι επιχειρήσεις πρέπει να μοιράσουν τις ανεπαρκείς θέσεις εργασίας μεταξύ των εργαζομένων. Η ακαμψία των μισθών μειώνει το ποσοστό εύρεσης εργασίας και υψώνει το επίπεδο της ανεργίας.

Η ανεργία που προκύπτει από την ακαμψία των μισθών και την περιορισμένη κατανομή θέσεων εργασίας εν ανεπάρκεια ονομάζεται ανεργία αναμονής. Οι εργάτες μένουν άνεργοι όχι γιατί δεν ψάχνουν να βρουν εργασία που να ταιριάζει καλύτερα στις ικανότητες τους, αλλά επειδή στο επίπεδο τιμών που επικρατεί στην αγορά, η προσφορά εργασίας ξεπερνά την ζήτηση. Οι εργάτες αυτοί αναμένουν απλώς να υπάρξουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας.

Όταν ο πραγματικός μισθός υπερβαίνει το επίπεδο ισορροπίας και η προσφορά των εργαζόμενων ξεπερνά τη ζήτηση, τότε πρέπει να αναμένουμε ότι οι επιχειρήσεις θα μειώσουν τους μισθούς που πληρώνουν στους εργαζόμενους. Έτσι εμφανίζεται η ανεργία αναμονής, όταν οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να μειώσουν τους μισθούς που πληρώνουν στους εργαζόμενους παρά στην υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας. (Mankiw N. Gregory, 2002).

3.2.4 Μισθοί αποδοτικότητας

Οι μισθοί αποδοτικότητας καθορίζονται από τον νόμο των κατώτερων ημερομίσθων και την οργάνωση των εργαζομένων σε εργατικά σωματεία. Οι θεωρίες αυτές υποστηρίζουν ότι οι υψηλοί μισθοί εργασίας κάνουν τους εργαζόμενους περισσότερο αποδοτικούς. Η επιρροή των μισθών στην αποδοτικότητα της εργασίας μπορεί να εξηγήσει την αδυναμία των επιχειρήσεων να μειώσουν τα ημερομίσθια και τους μισθούς παρά την υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας. Μολονότι μια μείωση μισθού θα μπορούσε να μειώσει το λογαριασμό που πληρώνει για ημερομίσθια και μισθούς μια επιχείρηση, ταυτόχρονα θα μείωνε και την παραγωγικότητα της εργασίας επομένως, και τα κέρδη της επιχείρησης,

Οι οικονομολόγοι προτείνουν τέσσερις θεωρίες για τους μισθούς αποδοτικότητας.

- Μια θεωρία για το μισθό αποδοτικότητας, που ισχύει κυρίως για τις φτωχές χώρες, υποστηρίζει ότι οι μισθοί επηρεάζουν τη διατροφή των εργαζομένων. Οι καλύτερα αμειβόμενοι εργαζόμενοι μπορούν να τρέφονται καλύτερα, και είναι φυσικό οι εργαζόμενοι που έχουν καλύτερη υγεία να είναι πιο παραγωγικοί.
- Μια δεύτερη θεωρία για το μισθό αποδοτικότητας η οποία έχει μεγαλύτερη απήχηση στις αναπτυγμένες χώρες, υποστηρίζει ότι οι υψηλοί μισθοί μειώνουν το ρυθμό αποχώρηση από την εργασία. Οι εργαζόμενοι αποχωρούν από την εργασία τους για να αποδεχθούν καλύτερες θέσεις σε άλλες επιχειρήσεις, να επιδιώξουν μια άλλη σταδιοδρομία ή να μετακινηθούν σε άλλα μέρη της χώρας. Όσο καλύτερα αμείβει μια επιχείρηση τους εργαζόμενους της, τόσο ισχυρότερο θα είναι το κίνητρο να παραμείνουν στην επιχείρηση. Πληρώνοντας υψηλούς μισθούς, μια επιχείρηση μειώνει τη συχνότητα αποχώρησης των εργαζόμενων της, και επομένως ελαττώνει το χρόνο που χρειάζεται να αναλώσει για να προσλάβει και να εκπαιδεύσει νέους εργαζόμενους.
- Μια Τρίτη θεωρία για το μισθό αποδοτικότητας υποστηρίζει ότι η μέση ποιότητα του εργατικού δυναμικού μιας επιχείρησης εξαρτάται από το μισθό εργασίας που πληρώνει στους υπαλλήλους της. Αν μια επιχείρηση μειώσει τους μισθούς που πληρώνει στους εργαζόμενους της, οι καλύτεροι υπάλληλοι της πιθανότατα να βρουν απασχόληση αλλού. Έτσι η επιχείρηση θα μείνει με τους λιγότερο αποδοτικούς υπαλλήλους, δηλαδή με αυτούς που έχουν λιγότερες εναλλακτικές ευκαιρίες. Οι οικονομολόγοι αποκαλούν αυτή τη δυσμενή διαλογή, αντίστροφη επιλογή, ως την τάση των ανθρώπων με καλύτερη πληροφόρηση να εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες που υπάρχουν και κατά κάποιο τρόπο να δημιουργούν ένα μειονέκτημα σε εκείνους που έχουν ελλιπή πληροφόρηση.
- Μια τέταρτη θεωρία για το μισθό αποδοτικότητας υποστηρίζει ότι ο υψηλός μισθός βελτιώνει την προσπάθεια της εργασίας. Οι

εργαζόμενοι έχουν την ευχέρεια να διαλέξουν αν θα δουλεύουν σκληρά ή αν θα αποφεύγουν τη δουλειά, διατρέχοντας, βέβαια, τον κίνδυνο να γίνουν αντιληπτοί από τους εργοδότες τους και να απολυθούν. Οι οικονομολόγοι μπορούν να ονομάσουν τη δυνατότητα αυτή της ανέντιμης συμπεριφοράς ως ένα παράδειγμα ηθικού κινδύνου. Όσο υψηλότερος είναι ο μισθός του εργαζόμενου, τόσο μεγαλύτερο είναι για τον ίδιο το κόστος της απόλυσης του. (Yellen Janet, 1999).

3.2.5 Εργατικό δυναμικό

Μια σημαντική πλευρά της δυναμικής της αγοράς εργασίας είναι η ένταξη και η αποχώρηση των ατόμων από το εργατικό δυναμικό. Στην περίπτωση αυτή η μόνη αιτία της ανεργίας είναι η απώλεια της εργασίας, και ο μόνος τρόπος διαφυγής από την ανεργία είναι η εύρεση εργασίας.

Στην πραγματικότητα οι μεταβολές στο εργατικό δυναμικό είναι σημαντικές. Περίπου το ένα τρίτο των ανέργων είναι άνθρωποι που μόλις προσφάτως εντάχθηκαν στο εργατικό δυναμικό. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται νέοι εργαζόμενοι που ζητούσαν να βρουν απασχόληση για πρώτη φορά, άλλοι είχαν εργαστεί προηγουμένως, αλλά είχαν αποχωρήσει προσωρινά από το εργατικό δυναμικό. Επιπλέον, δεν καταφέρνουν όλοι οι άνεργοι να βρουν δουλειά: σχεδόν το ήμισυ όλων των περιόδων ανεργίας τερματίζονται με αποχώρηση του ανέργου από το εργατικό δυναμικό.

Μερικοί που αυτοχαρακτηρίζονται ως άνεργοι μπορεί να μην ψάχνουν σοβαρά να βρουν δουλειά, και ίσως θα έπρεπε να θεωρούνται ως άτομα που βρίσκονται έξω από το εργατικό δυναμικό. Η «ανεργία» τους, μπορεί να μην είναι κοινωνικό πρόβλημα. Από την άλλη, όμως, ίσως υπάρχουν μερικά άτομα που θέλουν πράγματι να εργαστούν, αλλά μπορεί, μετά από ανεπιτυχείς προσπάθειες να βρουν δουλειά, να έχουν παραιτηθεί από την αναζήτηση εργασίας.

Οι αποθαρρυσμένοι εργάτες θεωρούνται ως άτομα που δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό και δεν εμφανίζονται στη στατιστική ανεργίας. Ωστόσο, αν και η ανεργία τους δεν μετριέται, μπορεί να αποτελούν κοινωνικό πρόβλημα. (Κυπριανού Π. Προδρομίδα, 2003).

3.2.6 Εργατικά συνδικάτα

Οι μισθοί των εργατών που ανήκουν σε εργατικά συνδικάτα δεν καθορίζονται από την ισορροπία της προσφοράς και ζήτησης εργασίας, αλλά από τις συλλογικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα στους ηγέτες των εργατικών σωματείων και τις διευθύνσεις των επιχειρήσεων. Συχνά η τελική συμφωνία αυξάνει τους μισθούς πάνω από το επίπεδο ισορροπίας και επιτρέπει στην επιχείρηση να αποφασίσει πόσους εργαζόμενους θα απασχολήσει. Στην περίπτωση αυτή, το αποτέλεσμα είναι η μείωση του αριθμού των εργαζομένων που απασχολούνται και η αύξηση της ανεργίας αναμονής. (Mankiw N. Gregory, 2002).

Τα εργατικά σωματεία μπορούν επίσης να επηρεάσουν τους μισθούς που πληρώνουν οι επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολούν εργαζόμενους που δεν ανήκουν σε εργατικά σωματεία, επειδή η απειλή της ένταξης των εργαζομένων σε εργατικά σωματεία μπορεί να κρατά τους μισθούς πάνω από το επίπεδο ισορροπίας. Οι περισσότερες επιχειρήσεις αντιπαθούν τα εργατικά σωματεία. Τα εργατικά σωματεία μπορούν όχι μόνο να ανεβάζουν τους μισθούς, αλλά και να αυξάνουν τη διαπραγματευτική δύναμη της εργασίας σε πολλά άλλα ζητήματα, όπως οι ώρες εργασίας και οι συνθήκες εργασίας. Μια επιχείρηση μπορεί ενδεχομένως να κρίνει ότι πρέπει να πληρώνει υψηλούς μισθούς στους εργαζόμενους της για να είναι ευχαριστημένοι και να μην έχουν κίνητρο να οργανωθούν σε εργατικά σωματεία.

Η ανεργία προκαλείται από τα εργατικά σωματεία, και από την απειλή οργάνωσης των εργαζομένων σε εργατικά σωματεία, είναι μια περίπτωση σύγκρουσης ανάμεσα σε διάφορες ομάδες εργαζομένων των εντός και των εκτός. Οι εργαζόμενοι που ήδη απασχολούνται σε μία επιχείρηση, οι «εσωτερικοί» συνήθως με τυπικό, χαρακτηριστικό τρόπο, προσπαθούν να κρατήσουν το μισθό εργασίας τους σε υψηλό επίπεδο. Οι άνεργοι οι «εξωτερικοί», φέρουν μέρος από το κόστος των υψηλών μισθών, επειδή στην περίπτωση των χαμηλότερων μισθών θα μπορούσαν να βρουν δουλειά.

Η επίπτωση της οποιασδήποτε διαπραγματευτικής διαδικασίας στους μισθούς και την απασχόληση εξαρτάται σε κρίσιμο βαθμό από την σχετική επιρροή κάθε ομάδας. (Card David, 1995).

3.2.7 Αστυφιλία

Αστυφιλία ή αλλιώς ουρμπανισμός, είναι η αγάπη προς την πόλη, η τάση των κατοίκων της υπαίθρου και των επαρχιών να συγκεντρώνονται σε μεγάλα αστικά και βιομηχανικά κέντρα. Το φαινόμενο είναι πολύ παλιό και οι λόγοι που το επέβαλαν οφείλονται στις διαφορετικές και καλύτερες προϋποθέσεις ανάπτυξης και προόδου που παρέχουν οι μεγάλες πόλεις σε σύγκριση με τα χωριά και την επαρχία. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι πόλεις είναι τα σπουδαιότερα βιομηχανικά κέντρα, προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης, είναι τα εμπορικά, νοσηλευτικά, ψυχαγωγικά και διοικητικά κέντρα και γενικά εξυπηρετούν τις περισσότερες ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου. Η αστυφιλία είναι ανασταλτικός παράγοντας ανάπτυξης μιας χώρας και έχει βαρύ αντίκτυπο στην οικονομία της, γιατί απογυμνώνει την ύπαιθρο από εργατικά χέρια, αφήνει ακαλλιέργητες πελώριες εκτάσεις, δημιουργεί ανεργία στις πόλεις και υποαπασχόληση. Για την καταπολέμησή της απαιτείται βασικά αποκέντρωση και δημιουργία στην ύπαιθρο των κατάλληλων προϋποθέσεων, που να εγγυούνται άνετη ζωή με την εξασφάλιση μόνιμης εργασίας, κατοικίας, ψυχαγωγίας και ιατροφαρμακευτικής κάλυψης των εργαζομένων. (Μπουλώτης Χρήστος, 2007).

Αναφερθήκαμε στο πρόβλημα της απασχόλησης η οποία στις αναπτυγμένες χώρες γίνεται όλο και πιο μετέωρη, ανασφαλής και αντικοινωνική, ενώ στις «αναπτυσσόμενες» η ανεργία είναι αστάθμητη και η αύξησή της γίνεται προφανής. Εκτός από την αστυφιλία και την μετανάστευση η κυριότερη λανθάνουσα συνέπεια θα είναι ο υπερπληθυσμός. Αυτές οι δύο βασικές συνέπειες είναι απλά συμπτώματα με επιδεινούμενες επιπτώσεις. Στις πόλεις-τέρατα δημιουργούνται προβλήματα που όπως και στις χώρες υποδοχής. (Μαυρίκιος Γιάννης, 2007).

3.2.8 Τεχνολογία

Η τεχνολογία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς και θα πρέπει να χρησιμοποιείται για την υλική και πνευματική ανάπτυξη της κοινωνίας και όχι δυστυχώς, όπως κατά κανόνα συμβαίνει σήμερα, και για αύξηση της ανεργίας και καταστροφή του περιβάλλοντος. Εάν όλα αυτά αξιοποιηθούν

σε παγκόσμιο επίπεδο θα οδηγήσουν σε διαρκή ειρήνη και θα μπορούμε να απολαμβάνουμε όλοι μας τα άφθονα υλικά και πνευματικά αγαθά που προσφέρει ο πλανήτης μας. Η εργασία είναι ανθρώπινο δικαίωμα. Στο μόνο χώρο που υπάρχει το αεικίνητο (perpetuum mobile) είναι ο χώρος του κεφαλαίου. Έτσι, πρέπει να φροντίσουμε με όλες μας τις δυνάμεις να αποτρέψουμε να γίνει η τεχνολογία αποκλειστικό εργαλείο του κεφαλαίου, γιατί αλλιώς θα οδηγηθούμε σε καταστροφή. (Αποστολάτου Θ. Ν., 2007). Όμως δεν είναι αρκετά για να εξηγήσουν τους βαθύτερους λόγους του προβλήματος. Σε πολύ μεγαλύτερη έκταση στην Ελλάδα, απ' ότι ισχύει διεθνώς, ο σκληρός πυρήνας της ανεργίας στη χώρα μας, συνδέεται άμεσα με την επιλεγόμενη τεχνολογική ανεργία. Αυτό σημαίνει ότι οι ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας έχουν ως συνέπεια την ταχύτερη απαξίωση πολλών επαγγελμάτων, ειδικοτήτων και δεξιοτήτων, ενώ ταυτόχρονα γεννιούνται πολλαπλές ανάγκες για νέες ειδικότητες που δεν υπάρχουν στην αγορά εργασίας. (Σταμικού Γιώργος, 2006).

Πρέπει λοιπόν η τεχνολογία να τεθεί στην αποκλειστική διάθεση του εργαζομένου, αφού κυρίως αυτός είναι ο δημιουργός της τεχνολογικής ανάπτυξης και θα πρέπει πρωτίστως αυτός να απολαμβάνει τα αγαθά της και με την ελάττωση των ωρών εργασίας του στη διαδικασία της παραγωγής. Παράλληλα είναι κοινωνικά δίκαιο στην παραγωγή των αναγκαίων αγαθών, υλικών, πνευματικών και στη βελτίωση του περιβάλλοντος να συμμετέχει όλο το ανθρώπινο δυναμικό ανάλογα με τις δυνάμεις του. Έτσι λύνεται αυτόματα το πρόβλημα της ανεργίας. Όλοι οι άλλοι τρόποι που χρησιμοποιούνται σήμερα για την επίλυση του προβλήματος της ανεργίας είναι αναποτελεσματικοί, άδικοι και οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια σε αδιέξοδα, με τις γνωστές κοινωνικές εκρήξεις. (Αποστολάτου Θ. Ν., 2007). Συμπερασματικά, η τεχνολογική ανεργία, ή αλλιώς η διαρθρωτική-εκπαιδευτικού τύπου ανεργία, είναι ο μεγάλος υπεύθυνος για τουλάχιστον το μισό ή και περισσότερο από το σύνολο του ποσοστού του 10-12% της ανεργίας στην Ελλάδα. Και ακόμα πιο σημαντικό, η ίδια αιτία είναι υπεύθυνη για την αυξητική της πορεία και ιδιαίτερα για το πολύ υψηλό ποσοστό της ανοδικής πορείας της ανεργίας των νέων και αυτά της μακροχρόνιας ανεργίας. Γενικότερα, το ζητούμενο είναι να γίνει κατανοητό ότι η τεχνολογική – εκπαιδευτική ανεργία είναι

κυρίως υπεύθυνη για τη διόγκωση του προβλήματος στη χώρα μας και κατά συνέπεια χρειάζεται να ληφθούν άμεσα και ριζικά μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος. (Αποστολάτου Θ. Ν., 2007).

3.2.9 Εκπαίδευση

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και ιδιαίτερα αυτό της ανωτάτης δημόσιας παιδείας, παραμένει προσκολλημένο σε αναχρονιστικές και ανελαστικές δομές και προσανατολισμένο σε κατευθύνσεις που είναι κορεσμένες και δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες εξελίξεις της τεχνολογίας και της αγοράς εργασίας. Η παιδεία στη χώρα μας παράγει ανέργους. Έτσι εξηγείται γιατί εδώ παρατηρείται το μοναδικό διεθνώς παράδοξο φαινόμενο, όπου η ανεργία των αποφοίτων Λυκείου και Πανεπιστημίου είναι υψηλότερη από την ανεργία των αποφοίτων γυμνασίου. Παράγουμε ή εισάγουμε, πολύ περισσότερους απ' όσους χρειαζόμαστε, γιατρούς, δικηγόρους, δημοσιογράφους, φαρμακοποιούς, χημικούς, φιλόλογους, ιστορικούς, φυσικούς, μαθηματικούς κλπ. Και τώρα τελευταία άπειρους χρηματο - οικονομολόγους που έλκονται από την αμφίβολη λάμψη του Χρηματιστηρίου. Όμως κανείς δεν προειδοποιεί αυτά τα νέα παιδιά στις περιπτώσεις αυτές, όπως και σε άλλους κορεσμένους τομείς, πως ότι λάμπει δεν είναι χρυσός. Και ότι υπάρχουν ελάχιστες πιθανότητες να βρουν εργασία, τουλάχιστον στα επόμενα πέντε χρόνια στους τομείς που επέλεξαν να εκπαιδευτούν και να δαπανήσουν πολύ προσπάθεια και οικονομίες που συχνά είναι δυσβάστακτες για το οικογενειακό βαλάντιο. (Νικολόπουλος Ι., 2009).

Ταυτόχρονα, η Ανώτατη Παιδεία που απλά κατευθύνει τους απόφοιτους της προς την υποτιθέμενη ζήτηση, και δεν χρησιμοποιεί την κοινωνικά αποδιδόμενη απόστασή της από τον κόσμο της απασχόλησης και τις ευκαιρίες της να προβληματίσει και να αμφισβητήσει τον κόσμο της εργασίας, προετοιμάζει ανεπαρκώς το σπουδαστή για μελλοντική εργασία, που μπορεί να είναι απρόβλεπτη και απροσδιόριστη και να απαιτεί νέους συνδυασμούς γνωστικών περιοχών και νέους τρόπους επίλυσης προβλημάτων, που δεν καλύπτονται από έναν απλά "αποκρινόμενο" απόφοιτο. Εφόσον το σύστημα απασχόλησης απαιτεί ενεργούς παράγοντες

αλλαγής, η Ανώτατη Παιδεία οφείλει να εκπαιδεύει ανθρώπους με στόχο να γίνουν ικανοί να αλλάζουν αυτό το ίδιο το σύστημα. Πρόσφατα, με την ευκαιρία των θεμάτων στις εισαγωγικές εξετάσεις για τα Πανεπιστήμια πολλά ακούστηκαν για τον τρόπο επιλογής των υποψηφίων σπουδαστών. Είχα προβάλλει τότε την άποψη ότι η κατάργηση των Εισαγωγικών Εξετάσεων με παράλληλη αναβάθμιση των σπουδών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση θα εξασφάλιζε την επιλογή των αρίστων για μαζική παιδεία. Δεύτερο συμπέρασμα ότι η καθετοποίηση της εργασίας και η καθετοποίηση της γνώσης κατά το παρελθόν βρίσκονταν στην πεποίθηση ότι αυτή ήταν λειτουργικά η καλύτερη λύση λόγω της σπανιότητας γνώσης και δεξιοτήτων. Η επέκταση της Ανώτατης Παιδείας, και ιδιαίτερα η επακόλουθη αναντιστοιχία της με την απασχόληση, που ονομάστηκε "υπερεκπαίδευση", μας δίνει την ευκαιρία να ξανασκεφθούμε την πλέον κατάλληλη διαίρεση της εργασίας. Σε μια υπερμορφωμένη κοινωνία, η κοινωνική απόσταση μεταξύ των διαφόρων εργασιών συγχέεται και θα υπάρξει ένας μεγάλος αριθμός θέσεων που περιλαμβάνουν καθήκοντα τόσο υψηλών όσο και χαμηλών προδιαγραφών. Έτσι η επέκταση της Ανώτατης Παιδείας θα συνεισφέρει στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας όσον αφορά στην εξασθένιση των εργασιακών και κοινωνικών ιεραρχιών, ενώ η ελάττωση των μισθολογικών διαφορών, με βάση εκπαιδευτικές κατακτήσεις, δεν θα θεωρείται πλέον δείκτης, υπερέκτασης της Ανώτατης Παιδείας, αλλά ως η επιτυχής συνεισφορά της στην άμβλυνση της ανισότητας. (Μαρκάτου Νίκος, 2007).

Δυσοίωνα διαγράφεται το επαγγελματικό μέλλον όσων έχουν απολυτήριο λυκείου, καθώς στην κατηγορία αυτή καταγράφονται τα υψηλότερα ποσοστά εγγεγραμμένης ανεργίας. Πάντως, ακόμη και το πτυχίο δεν αποτελεί διαβατήριο για την κατάκτηση μιας θέσης εργασίας, ενώ αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας είναι ακόμη και κάτοχοι διδακτορικού.

Με βάση τα στοιχεία, 158.078 απόφοιτοι λυκείου δεν μπορούν να βρουν δουλειά, με τις γυναίκες να κυριαρχούν και σε αυτήν την κατηγορία.

Ακολουθούν οι απόφοιτοι τριτάξιου γυμνασίου (77.276 άνεργοι) και στην τρίτη θέση βρίσκονται όσοι έχουν τελειώσει το δημοτικό (67.729 άτομα).

Αίσθηση προκαλούν και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας όσων έχουν τελειώσει την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Είναι ενδεικτικό πως κανένα αποτέλεσμα δεν έχουν οι προσπάθειες 34.242 αποφοίτων ΑΕΙ και 20.982 απόφοιτων ΤΕΙ να κατακτήσουν μια θέση εργασίας

Τέλος, εντυπωσιακό είναι και το ότι πάνω από 1.500 κάτοχοι μεταπτυχιακού ή ακόμη και διδακτορικού τίτλου δεν μπορούν να βρουν δουλειά. Η συντριπτική τους πλειονότητα αναζητά δουλειά στην πρωτεύουσα, χωρίς, από ό,τι φαίνεται, η προσπάθεια αυτή να στέφεται με επιτυχία. (Κοκκαλίαρη Κ, 2007)

3.2.10 Σεξουαλική παρενόχληση

Σεξουαλική παρενόχληση είναι η εκδήλωση οποιασδήποτε μορφής ανεπιθύμητης λεκτικής, μη λεκτικής ή σωματικής συμπεριφοράς σεξουαλικού χαρακτήρα, με σκοπό ή αποτέλεσμα την παραβίαση της αξιοπρέπειας ενός προσώπου, ιδίως με την δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος. Ιδιαίτερα εκτεθειμένες στην σεξουαλική παρενόχληση εμφανίζονται κυρίως συγκεκριμένες ομάδες, όπως οι πολύ νεαρής ηλικίας και οι χαμηλόβαθμες στην ιεραρχία εργαζόμενες, καθώς και οι γυναίκες με αντικανονικές ή προσωρινές συμβάσεις απασχόλησης, γυναίκες με αναπηρίες, ομοφυλόφιλες και γυναίκες από φυλετικές μειονότητες. (Καρούζος Γ, 2008)

Θύμα σεξουαλικής παρενόχλησης γίνεται κάποιος που δέχεται φραστική ή σωματική επίθεση σεξουαλικού χαρακτήρα κατ' εξακολούθηση, η οποία δεν γίνεται αποδεκτή. (Woman on top, 2006) Τα στερεότυπα της κοινωνίας που ακόμα σηματοδοτούν «κατάλληλους ρόλους» για το γυναικείο και το αντρικό φύλο, μαζί με τη φυσική αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο φύλων, ενθαρρύνει τους άντρες, κυρίως, να φέρονται στις εργαζόμενες γυναίκες ως σεξουαλικά αντικείμενα πρώτα και έπειτα ως ισότιμα με αυτούς εργαζόμενα άτομα με την ίδια αξία και τις ίδιες ανάγκες.

Η Line Farley, ήταν από τις πρώτες που δημοσιοποίησε το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης στον εργασιακό χώρο, με την έκδοση του βιβλίου της “Sexual Shakedown”, θεωρεί τη σεξουαλική παρενόχληση «εκούσια, κυρίως αντρική συμπεριφορά, που προσδίδει στη γυναίκα σεξουαλικό ρόλο πάνω από την ιδιότητά της ως εργαζόμενο άτομο και περιλαμβάνει σεξουαλικά σχόλια, υπονοούμενα, αγγίγματα, στο σώμα της γυναίκας, απαίτηση σεξουαλικής εύνοιας, ανεπιθύμητες προτάσεις για ραντεβού, πιέσεις για σεξουαλική συνέντευξη, ακόμα και βιασμό». Δεν δέχεται ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένας μηχανισμός που χρησιμοποιείται από τους άντρες για να κρατάνε τη γυναίκα σε υποδεέστερη θέση, όπως υποστήριζαν πολλοί, αλλά μία μέθοδος για να τονίζουν και να διαιωνίζουν το διαχωρισμό άντρα – γυναίκα στην εργασία. (Russel, D. H, 1984)

Σύμφωνα με την Λάμψα Ρένα σε ένα συνέδριο της Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών ανέφερε πως από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης όπου οι γυναίκες είχαν εισχωρήσει μαζικά στους χώρους εργασίας οι άνδρες δεν μπορούσαν να συνυπάρξουν μαζί με τις γυναίκες στον ίδιο χώρο εργασίας. Άρχισε λοιπόν το φαινόμενο, πρώτα ο επιστάτης να παρενοχλεί τις εργαζόμενες σε γνώση όλου του υπόλοιπου προσωπικού, μετά κατέβαινε στο χώρο των συναδέλφων και οι εργαζόμενες έφταναν κοντά στο επίπεδο της πορνείας.

Σήμερα η σεξουαλική παρενόχληση υπάγεται στα θέματα βίας, σεξουαλικής βίας. Παλιά ήταν θέμα ηθικής σήμερα όμως που τα πρότυπα έχουν αλλάξει, που η γυναίκα παλεύει για την ισότητα, αυτό είναι θέμα βιασμού της προσωπικότητας της γυναίκας.

Σύμφωνα με τη Tata-Arcel Liby καθηγήτρια κλινικής ψυχολογίας η σεξουαλική παρενόχληση δεν είναι πάντα μια άμεση και γρήγορη πρόταση ή βία από το συνάδελφο ή τον προϊστάμενο αλλά ότι είναι μια διαδικασία η οποία μπορεί να πάρει, μερικές φορές μήνες. Διαδικασία την οποία μπορούμε να χωρίσουμε σε τρεις φάσεις. Την πρώτη φάση στην οποία δημιουργείται η φιλική σχέση και όπου βλέπουμε διαφορούμενες προτάσεις από μέρους του άνδρα. Της δίνει καλές υποθέσεις, της ζητάει τη συμβουλή της, της μαθαίνει υπομονετικά ότι δεν ξέρει στο επάγγελμα. Αυτή κατά κάποιο τρόπο κολακεύεται, χαίρεται γιατί κάποιος της δείχνει εμπιστοσύνη

στο χώρο εργασίας και τις διαφορούμενες προτάσεις που κάνει ο άντρας προσπαθεί να τις ερμηνεύσει ότι είναι μια καλή θέληση από το μέρος του άντρα. Τη δεύτερη φάση, που παίρνει καθαρά σεξουαλικό χαρακτήρα και οι προτάσεις είναι αποκάλυπτες. Έχει συναίνεση, το κάνει με τη θέληση της, ενώ στην ανοχή δεν υπάρχει συναίνεση αλλά υπάρχει βία και υποταγή.

Η γυναίκα αρχίζει να χάνει τη αυτοεκτίμηση της και μετά να σιχαίνεται μέχρι και τον εαυτό της. Τέλος την Τρίτη φάση που βλέπουμε πια ότι η σχέση γίνεται εχθρική, εάν δεν δεχθεί η γυναίκα και οδηγή στη σεξουαλική βία. Ο άνδρας καταλαβαίνει πως η γυναίκα δεν θέλει σχέσεις μαζί του, αισθάνεται ότι έχει απορριφθεί και από τη σεξουαλική βία πάει σε μια καθαρά εχθρική σχέση που την τιμωρεί. Τις αφαιρεί όλες τις καλές υποθέσεις που τις είχε δώσει πριν, την κριτικάρει χωρίς λόγο, την κουτσομπολεύει στο δικό της περιβάλλον, αρνείται να της δώσει προαγωγή και γενικά έρχονται οι επιπτώσεις της άρνησης.

Τα συμπτώματα των γυναικών που έχουν υποστεί σεξουαλική παρενόχληση είναι ότι η γυναίκα κλαίει συχνά, σιχαίνεται το σώμα της, φοβάται για την παρουσία του εργοδότη ή του συναδέλφου, βλέπουμε μια αφύσικη κούραση, συμπτώματα άγχους, απώλεια επιθυμίας για σεξ, δυσκολίες συγκέντρωσης, απομονώνεται κοινωνικά και δεν θέλει να μιλήσει για τη δουλειά της. (Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, 1994). Από τηλεφωνήματα που δέχονται τα ειδικά κέντρα για θύματα βιασμού έχουν καταλήξει ότι και τα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά με τα θύματα βιασμού. Γίνονται ευέξαπτες και νευρικές, αισθάνονται μειωμένες και ταπεινωμένες. Δεν μπορούν να ελέγξουν τη σύγκρουση με τον δράστη, γιατί νοιώθουν φοβισμένες και αβοήθητες. Χρησιμοποιούν τεχνικές για αυτοπροστασία όπως η αδιάφορη συμπεριφορά ή η αλλαγή ντυσίματος, αλλά πρόκειται απλά για σπασμωδικές ενέργειες. Τα άτομα αυτά περιγράφουν και ονομάζουν αυτό που βιώνουν ως «ψυχολογικό βιασμό». (Stanko, E. A, 1989)

Το 1985 δημιουργείται η Ευρωπαϊκή Οργάνωση Ενάντια στη Βία κατά των Γυναικών στην εργασία, από μια γυναίκα θύμα η ίδια σεξουαλικής παρενόχλησης τη Joelle Cosin. Η οργάνωση είχε σκοπό την υπεράσπιση της αξιοπρέπειας των γυναικών στην εργασία καταγγέλλοντας κάθε είδους βία που γίνεται στο χώρο αυτό, δηλαδή την όποια διάκριση, τη σεξουαλική

παρενόχληση ή το σεξισμό, τον εκβιασμό κ.λ.π. Το 1992 ψηφίστηκαν στη Γαλλία οι δυο νόμοι με θέμα τους τη σεξουαλική παρενόχληση. Το συμβούλιο της Ευρώπης αντιμετωπίζει την σεξουαλική παρενόχληση. (Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, Πρακτικά Συνεδρίου Αθήνα 21 και 22 Ιανουαρίου 1994). Η σεξουαλική παρενόχληση θεωρείται πλέον αδίκημα σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Τιμωρείται με φυλάκιση από 6 μήνες έως 3 χρόνια και χρηματική αποζημίωση που ορίζεται από τη δικαιοσύνη. (Woman on top, 2006). Από τις έρευνες των φεμινιστικών οργανώσεων διαπιστώθηκε ότι η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί μορφή διάκρισης που βασίζεται στο φύλο. Θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης είναι συχνότερα οι γυναίκες, στις οποίες, κατά κανόνα και ιδιαίτερα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, επιβάλλονται συνθήκες εργασίας δυσμενέστερες από εκείνες των ανδρών. Η εξάρτηση των γυναικών από τους εργοδότες τους είναι συχνά συνώνυμη με πιέσεις ποικίλων μορφών. Το πρόβλημα γίνεται μεγαλύτερο λόγω του ποσοστού της γυναικείας ανεργίας σε σχέση με αυτή των ανδρών.

Οι γυναίκες θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης είναι κατά κανόνα οι περισσότερο ευάλωτες εργασιακά. Ενώ σχετικά με το περιεχόμενο των παρενοχλήσεων διαπιστώθηκε ότι περιλαμβάνονται όλες οι μορφές "προτάσεων" μη επιθυμητών, συγκαλυμμένων ή μη πιέσεων για απόσπαση κάποιας σεξουαλικής εύνοιας που προκαλούν αδιέξοδο ή φόβο και που είναι ικανές να προσβάλλουν την αξιοπρέπεια ή να απειλήσουν την ηρεμία της εργαζομένης. Οποιαδήποτε μορφή και αν έχει η σεξουαλική παρενόχληση, εφόσον γίνεται χωρίς τη συναίνεση του θύματος είναι μονομερής, καταναγκαστική και επηρεάζει αρνητικά τις συνθήκες εργασίας του θύματος την απόδοσή του καθώς και τις ευκαιρίες επαγγελματικής ανέλιξής του. Δράστης της παρενόχλησης είναι ανάλογα με τις περιστάσεις ο εργοδότης, ο προϊστάμενος, ο επόπτης, ένας πελάτης αλλά και ο συνάδελφος. Διαπιστώθηκε επίσης οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις οδηγούν στην πτώση της παραγωγικότητας, σε διακοπές εργασίας λόγω προσχηματικής ασθένειας και σε καταστροφή των ανθρωπίνων σχέσεων. (Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, Πρακτικά Συνεδρίου Αθήνα 21 και 22 Ιανουαρίου 1994)

Η εμφάνιση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας δημιουργεί αναμφίβολα προβλήματα σε κάθε προσωπικότητα, αλλά ο αριθμός καταγγελιών για περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης παραμένει πολύ μικρός αναλογικά με τις διαστάσεις του φαινομένου.

Υπάρχουν γυναίκες που δεν καταλαβαίνουν ότι αυτό που υφίστανται είναι σεξουαλική παρενόχληση και κυρίως γυναίκες νεαρής ηλικίας. Το σύνηθες όμως είναι τα περισσότερα θύματα να μην αναλαμβάνουν δράση εναντίον του εργοδότη ή προϊσταμένου, που συμβαίνει στα περισσότερα περιστατικά να είναι οι δράστες, κυρίως λόγω της θέσης ισχύος που κατέχουν. Υπάρχουν θύματα που θα ήθελαν να καταγγείλουν αυτό που τους συνέβη, αλλά η αβεβαιότητα για τον τρόπο αντιμετώπισής τους από το κοινωνικό περιβάλλον (συνάδελφοι, φίλοι, οικογένεια) όπως και η αντιμετώπισή τους από τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές, στέκεται εμπόδιο στην απόφασή τους αυτή. Αντιμετωπίζεται με δυσπιστία τόσο από το οικογενειακό τους περιβάλλον όσο και από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, κάτι που ίσως έχει σχέση με την έλλειψη εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης σε θέματα κακοποίησης γυναικών. (Αρτινοπούλου Β., 2000).

3.2.11 Μετανάστευση

Μία από τις πιο σημαντικές συνέπειες της μετανάστευσης είναι η επίπτωση στην ανεργία και στις αμοιβές των γηγενών εργαζομένων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επίπτωση αυτή είναι ένα από τα συμπτώματα της «ασθένειας» που λέγεται «κακώς σχεδιασμένη (ή ανύπαρκτη) μεταναστευτική πολιτική» - και αυτό γιατί μία σωστά σχεδιασμένη μεταναστευτική πολιτική θα έχει φροντίσει να επιλέξει μετανάστες που θα καλύψουν θέσεις εργασίας οι οποίες δεν καλύπτονται από γηγενείς εργαζόμενους για όσο χρόνο οι θέσεις αυτές θα υπάρχουν και άρα η επιβάρυνση των γηγενών εργαζομένων θα είναι πολύ μικρή. Συνοπτικά, η επίπτωση από την εισροή μεταναστών και άρα την αυξημένη προσφορά εργατικού δυναμικού σε έναν κλάδο εργασίας είναι η εξής: «Αν οι μισθοί είναι ελαστικοί, τότε η πίεση από την άφιξη μεταναστών μεταφράζεται κατά τεκμήριο σε πτώση των μισθών. Αν όμως οι μισθοί είναι ανελαστικοί, τότε η πίεση βρίσκει διέξοδο προς δύο συμπληρωματικές κατευθύνσεις: την αύξηση της ανεργίας και την ισχυροποίηση μίας παράλληλης (και

εξαιρετικά ευάλωτης) δευτερογενούς αγοράς εργασίας». (Λυμπεράκη Α. και Πελαγίδης Θ., 2000).

Στοιχεία για τον βαθμό υποκατάστασης Ελλήνων εργαζομένων από τους παρανόμους μετανάστες είχε παρουσιάσει το 1999 ο τότε υπουργός Εργασίας κ. Μιλτιάδης Παπαϊωάννου ο οποίος επεσήμανε ότι η συμβολή τους στην κατά 1,2% αύξηση της ανεργίας για εκείνη την χρονιά ήταν 0,3% . Άρα υπήρχαν επίσημα στοιχεία από τα οποία εξαγόταν το συμπέρασμα ότι το 25% της αύξησης της ανεργίας οφειλόταν στους παρανόμους μετανάστες ($0,3/1,2=0,25$). (Πετροπούλου Κ. 1999). Επιπλέον, σύμφωνα με έκθεση του Υπουργείου Οικονομίας & Οικονομικών η οποία δημοσιεύθηκε τον Αύγουστο του 2003 «η ανεργία ακολούθησε μία ανοδική πορεία μέχρι το 1999, που έφθασε σε ποσοστό 12% περίπου. Αιτία για αυτήν την πορεία είναι η μαζική μετανάστευση στην Ελλάδα κατά την περασμένη δεκαετία καθώς και η αυξανόμενη συμμετοχή νέων και γυναικών στην αγορά εργασίας». Εκτός από τα στοιχεία αυτά υπάρχει και η - πληρέστερη όλων μέχρι στιγμής - εργασία του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Αλεξάνδρου Σαρρή και του κ. Σταύρου Ζωγραφάκη η οποία μελέτησε την επίπτωση της μετανάστευσης τόσο στην ανεργία όσο και στις αμοιβές των Ελλήνων εργαζομένων. (Sarris A. and Zografakis S. 1999). Η εργασία αυτή έδειξε ότι ο μέσος πραγματικός μισθός σημείωσε πτώση κατά 6,2% εξ' αιτίας της παράνομης μετανάστευσης, αλλά με σημαντικές διαφοροποιήσεις για κάθε κατηγορία εργαζομένων. Οι πραγματικοί μισθοί των ανειδίκευτων Ελλήνων στον αγροτικό και στον αστικό τομέα σημείωσαν σημαντική πτώση λόγω του μεγάλου όγκου των εισελθόντων παρανόμων μεταναστών. Αντιθέτως, οι πραγματικοί μισθοί των ημειδικευμένων εργαζομένων και αυτών με υψηλή ειδίκευση στις πόλεις αυξήθηκαν σημαντικά. (Sarris A. and Zografakis S. 1999). Η μετανάστευση αποτελεί μεγάλη πρόκληση για τις χώρες υποδοχής μεταναστών, όπως είναι η Ελλάδα, εφόσον από την μια πλευρά προσφέρονται δυνατότητες που μπορούν να αξιοποιηθούν προς όφελος της οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να συνεπάγεται κοινωνικά προβλήματα, όπως κοινωνικό αποκλεισμό και άλλα φαινόμενα που υπονομεύουν την κοινωνική συνοχή. (Σταμάτη Α., 2008). Οι μετανάστες προσφέρουν φτηνή και χωρίς καμία απαίτηση ή διαμαρτυρία εργασία. Προσφέρουν επίσης στο καταναλωτικό κοινό πάμφθυνα προϊόντα

αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της ακρίβειας ζωής και ικανοποιώντας τις ανάγκες όσων έχουν χαμηλά εισοδήματα. Και στις δύο περιπτώσεις προσφέρουν ανακούφιση, ταυτόχρονα όμως, με κλιμάκωση των φαινομένων, οι παθογένειες δεν αργούν να φανούν. Η διάθεση φθηνών προϊόντων αρχίζει να θίγει τους καταστηματάρχες οι οποίοι δικαιωματικά διαμαρτύρονται ή ακούσουν τις σειρήνες του ρατσισμού. Ταυτόχρονα οι εργάτες οι οποίοι δείχνουν αισθήματα αλληλεγγύης θίγονται, όμως, από τη δική τους ανεργία. Είναι λοιπόν φυσικό η κρίση αυτή να εκραγεί σε κάθε μορφής εκδηλώσεις. (Μαυρίκιος Γιάννης, 2007).

3.2.12 Το ιδιωτικό κόστος της ανεργίας

Όταν κάποιος μένει εκούσια άνεργος, αποκαλύπτουν ότι τα καταφέρνουν καλύτερα όταν δεν απασχολούνται παρά αν δέχονται αμέσως κάποια θέση εργασίας με το ισχύον ημερομίσθιο. Το ιδιωτικό κόστος της ανεργίας (το ημερομίσθιο που αποποιείται κανείς επειδή δεν εργάζεται) είναι μικρότερο από τα ιδιωτικά οφέλη από την ανεργία, τα οποία είναι:

- Οι μεταβιβαστικές πληρωμές από το Δημόσιο. Όσοι εργάζονται έχουν καταβάλει εισφορές στο εθνικό σύστημα ασφάλισης, εισπράττουν επίδομα ανεργίας για τους πρώτους 12 μήνες μετά την απώλεια της εργασίας τους. Από εκεί και πέρα λαμβάνουν εισοδηματική στήριξη.
- Αφενός υπάρχει η αξία του ελεύθερου χρόνου. Αρνούμενοι μια θέση απασχόλησης, κάποιος αφήνουν να φανεί ότι ο επιπλέον ελεύθερος χρόνος έχει γι' αυτούς μεγαλύτερη αξία από το προσθετό διαθέσιμο εισόδημα που θα είχαν αν έπιαναν δουλειά.
- Κάποιοι προσδοκούν ότι θα βρουν καλύτερη δουλειά αν είναι πιο επιλεκτικοί σε ότι αφορά την αποδοχή προσφορών εργασίας. Τα μελλοντικά αυτά οφέλη πρέπει να συγκρίνονται με το τρέχον κόστος, δηλαδή το χαμηλότερο διαθέσιμο εισόδημα λόγω μη απασχόλησης.
- Όταν κάποιος μένει ακουσίως άνεργος το κόστος αλλάζει. Ακούσια ανεργία σημαίνει ότι κάποιος θα ήθελε να εργαστούν με το ισχύον ημερομίσθιο, αλλά δεν μπορούν να βρουν δουλειά, επειδή με το

τρέχον ημερομίσθιο υπάρχει υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας. Η μη απασχόληση φέρνει τα άτομα αυτά σε χειρότερη θέση.

Η διάκριση ανάμεσα στην εκούσια και την ακούσια ανεργία είναι σημαντική, επειδή μπορεί να επηρεάσει την αξιολογική μας κρίση σχετικά με το πόση προσοχή πρέπει να δώσουμε στο πρόβλημα. Όταν η ανεργία είναι ακούσια, οι άνθρωποι υποφέρουν περισσότερο και ενισχύονται τα επιχειρήματα για τη στήριξη τους. (Begg David, 2006).

3.2.13 Το κοινωνικό κόστος της ανεργίας

Όταν κάποιος είναι άνεργος, εισπράττουν μεταβιβαστικές πληρωμές, οι οποίες όμως, δεν προσφέρουν και το αντίστοιχο όφελος στο σύνολο της κοινωνίας. Μπορεί να καθησυχάζουν τη συλλογική συνείδηση σχετικά με την φτώχεια και την εισοδηματική ανισότητα, αλλά δεν αποτελούν πληρωμές για την προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών που μπορούν να καταναλωθούν από άλλα μέλη της κοινωνίας. Επειδή το ιδιωτικό όφελος υπερβαίνει το κοινωνικό όφελος, ο αριθμός των εκουσίων ανέργων ενδέχεται να είναι πολύ μεγάλος.

Αυτό δεν σημαίνει ότι η κοινωνία πρέπει να φτάσει στο αντίθετο άκρο και να εξαλείψει εντελώς την εκούσια ανεργία. Αφενός, η κοινωνία έχει κάθε δικαίωμα να υιοθετήσει την αξιολογική κρίση, ότι πρέπει να διατηρήσει ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο για τους άνεργους, όποιο και αν είναι το κόστος από την κακή κατανομή των πόρων. Αφετέρου, το αποτελεσματικό επίπεδο εκούσιας ανεργίας είναι αρκετά μεγαλύτερο του μηδενός.

Σε μια οικονομία που μεταβάλλεται, πρέπει οπωσδήποτε τα κατάλληλα άτομα να απασχολούνται στις κατάλληλες δουλειές. Αυτή η αντιστοιχία επιτρέπει στη κοινωνία να παράγει περισσότερα. Όταν σε μια οικονομία που μεταβάλλεται διατηρείται παγιωμένο το ίδιο πρότυπο απασχόλησης, προκαλείται αναντιστοιχία ανάμεσα στους ανθρώπους και τις θέσεις απασχόλησης. Το πέρασμα από την δεξαμενή των ανέργων επιτρέπει την ανακατανομή των ανθρώπων σε καταλληλότερες θέσεις απασχόλησης, αυξάνοντας μακροχρόνια τη δυνητικό προϊόν.

- Πρώτον, ακόμα και όταν η ανεργία είναι υψηλή, οι ροές μέσα και έξω από την δεξαμενή ανέργων είναι μεγάλες σε σύγκριση με το μέγεθος της ίδιας της δεξαμενής.
- Δεύτερον, όταν η ανεργία είναι υψηλή, όσα άτομα αργούν να βγουν από την δεξαμενή, κινδυνεύουν να παραμείνουν στάσιμα.

Η ακούσια ή κεϋνσιανού τύπου ανεργία, έχει ακόμα μεγαλύτερο κοινωνικό κόστος. Επειδή η οικονομία παράγει κάτω από το επίπεδο πλήρους απασχόλησης της, ουσιαστικά θυσιάζει το προϊόν που θα μπορούσε να παραχθεί αν οι άνθρωποι αυτοί εργάζονταν. Επιπλέον, επειδή η ανεργία κεϋνσιανού τύπου είναι ακούσια, μπορεί να συνεπάγεται μεγαλύτερη ανθρώπινη και ψυχική ταλαιπωρία απ' ό,τι η εκούσια ανεργία. Αν και δύσκολο να εκφραστεί ποσοτικά, αποτελεί και αυτό μέρος του κοινωνικού κόστους της ανεργίας. (Begg David, 2006).

ΕΝΟΤΗΤΑ 3^H

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Οι επιπτώσεις της ανεργίας είναι ποικιλόμορφες. Επιδρά άμεσα στο επίπεδο ζωής της ίδιας της γυναίκας ή και της οικογένειάς της. Επίσης δημιουργεί αποσυντονισμό στη προσωπική και κοινωνική ζωή της. (Δημητρόπουλος, 2002).

3.3.1 Κοινωνικές επιπτώσεις

Η μακρά διάρκεια από μόνη της προξενεί μια νέα κατάσταση: αποσυνδέει, απορρίπτει, αποκοινωνικοποιεί, απομονώνει. Η κοινωνική πραγματικότητα δεν είναι η ανεργία όπως την ορίζουν και την αντιλαμβάνονται οι οικονομολόγοι αλλά όπως την βιώνουν οι άνεργοι. Υπάρχουν κατηγορίες ανέργων που βιώνουν την ανεργία διαφορετικά από άλλους όπως καθημερινές στερήσεις, αίσθημα ντροπής μπροστά σε άλλες ακατανόητες καταστάσεις, άγχος για το απρόβλεπτο μέλλον, πρόκληση απαισιοδοξίας, εμφάνιση συναισθημάτων ανασφάλειας, θλίψης και φόβου. (Δημητρόπουλος, 2002- AZNAR, 1997).

Το πρώτο καιρό, η άνεργη γυναίκα, διατηρεί την ελπίδα πως θα διοριστεί πάλι. Όμως αν οι σποραδικές στην αρχή, και πιο συντονισμένες στη συνέχεια προσπάθειά τους να βρει εργασία αποτυγχάνουν συνεχώς, τότε βαθμιαία αναπτύσσεται μια αναποφασιστικότητα και αμφιβολία, οι οποίες ίσως τελικά την οδηγήσουν στην απελπισία και στο κυνισμό. (Katchadourian, 1993).

Οι γυναίκες, παρά το γεγονός ότι είναι πρόθυμες να δουλέψουν, δεν μπορούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Είναι σαν να αντιμετωπίζουν άρνηση ακόμα και στην ένταξη τους στη κοινωνία. Ιδιαίτερα όταν πρόκειται για ανεργία μακράς διάρκειας, υπάρχει κίνδυνος να περιθωριοποιηθούν. Απομονώνονται κοινωνικά και οικονομικά και δημιουργείται ή αυξάνεται η έλλειψη ασφάλειας, η αβεβαιότητα και η αίσθηση της κοινωνικής αδικίας. Οι γυναίκες οι οποίες δεν βρίσκουν εργασία ή αν βρουν θα είναι πρόσκαιρη, θα ασκείται κάτω από δυσμενείς συνθήκες, με άμεσο κίνδυνο απόλυσης, χωρίς να αξιοποιηθούν τα προσόντα

τους και χωρίς ευκαιρίες για βελτίωση της θέσης τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να οδηγηθούν στην άμβλυνση του ενδιαφέροντος και της προθυμίας για εργασία και στο μέλλον. Δηλαδή, σε αποστροφή προς την εργασία που κατά κάποιο τρόπο μπορεί να επεκταθεί και σε αποστροφή προς την κοινωνία. (Γκίκας, 1985).

Πολλές φορές ο αποκλεισμός της γυναίκας από τα διάφορα ανδρικά επαγγέλματα, την περιορίζουν σε ολιγάριθμες, μονότονες και ανιαρές εργασίες ή και να μην βρίσκουν καμία θέση εργασίας. Αυτός ο αποκλεισμός οδηγεί τη γυναίκα σ' ένα συναίσθημα κοινωνικής ανικανότητας από τη στιγμή που δεν της δίνεται η δυνατότητα να αναπτύξει τις ικανότητες της. (Τσολακίδου, 1992).

Η γυναίκα αφού έχει δεχτεί την κοινωνική απόρριψη, ξανά τοποθετεί το οικογενειακό της ρόλο στη κορυφή των ενδιαφερόντων της, προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την αποτυχία της μέσα από την οικογένεια της. (Freeman, 2002).

Η ανεργία βιώνεται ως ένας βαθύς τραυματισμός που αγγίζει το σύνολο της ιδιωτικής, οικογενειακής και κοινωνικής ζωής. Η ανεργία είναι απώλεια μιας κατάστασης. Ζούμε σε κοινωνίες όπου η άσκηση αμειβόμενης εργασίας, αποτελεί τη κύρια μορφή αναγνώρισης μιας χρησιμότητας ή ακόμα κοινωνικής ύπαρξης. Πέραν του οικογενειακού περίγυρου και το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων διαταράσσονται από την ανεργία. Πολλές από τις διαπροσωπικές σχέσεις οικοδομήθηκαν με την αφετηρία της εργασίας και ως εκ τούτου αμβλύνονται. Έχοντας συνειδητοποιήσει την απαξίωση τους οι άνεργοι έχουν την τάση να διαρρηγνύουν ηθελημένα τις κοινωνικές τους σχέσεις μπροστά στο κίνδυνο να γίνουν αδιάφορες. Να προκαλούν τον οίκτο, την καταφρόνηση ή τον φόβο για πιθανή αίτηση για βοήθεια από τρίτους. Η ρήξη παρατηρείται όχι μόνο στις διαπροσωπικές σχέσεις, αλλά και στις μορφές συμμετοχής στη κοινωνική ζωή, για οποιαδήποτε άλλη συμμετοχική δραστηριότητα. (Γκίκας, 1985).

Από την άλλη πλευρά οι προσλήψεις των γυναικών πολλές φορές δεν ανανεώνονται, με αποτέλεσμα να αποστασιοποιηθεί το γυναικείο δυναμικό από τη δημιουργική μη προσωρινή απασχόληση. Ο εργασιακός χώρος αρχίζει να γίνεται απωθητικός, απομονώνοντας κοινωνικά την γυναίκα ακόμα περισσότερο. (Freeman, 2000).

Η επαγγελματική απασχόληση αποτελεί τη βάση της κατανομής του χρόνου τόσο εντός όσο και εκτός της εργασίας. Η ανεργία δεν μπορεί να βιωθεί ως ελεύθερος χρόνος αλλά ως κενός χρόνος. Η μη απασχόληση οδηγεί στο άγχος στην πλήξη, τις ενοχές και την ανικανότητα. Η υποβάθμιση των ικανοτήτων και των συμπεριφορών, γίνονται για την άνεργη γυναίκα, αντιληπτές ως απειλή, ενώ λαμβάνουν μη αναστρέψιμο χαρακτήρα. (Σκουτέλης, 1996).

Έτσι κλονίζεται η εμπιστοσύνη της γυναίκας τόσο προς τον εαυτό της όσο και προς την κοινωνία και στο κράτος, που υποτίθεται ότι ενδιαφέρεται για την ευημερία όλων των πολιτών του. Η γυναίκα νιώθει καταδικασμένη από την κοινωνία χωρίς να εξετάζει τους αντικειμενικούς όρους της δημιουργίας της ανεργίας, εξαιτίας της συναισθηματικής της φόρτιση. Απομονώνεται και βλέπει την κοινωνία σαν εχθρό. Το κοινωνικό της συναίσθημα δοκιμάζεται και στο τέλος καταπνίγεται. Δεν είναι καθόλου παράξενο, γιατί μια τέτοια κατάσταση οδηγεί στην απαισιοδοξία, στο μηδενισμό και στη περιθωριοποίηση. (Γκίκας, 1985).

Σύμφωνα με το Δημητρόπουλο κοινωνικές επιπτώσεις της ανεργίας είναι, οι αυξημένες δυσκολίες συμμετοχής του ανέργου σε κοινωνικές εκδηλώσεις, με αποτέλεσμα άμβλυνση άλλων αρνητικών επιπτώσεων, η μείωση της οικογενειακής και κοινωνικής αναγνώρισης του ατόμου, οι δυσκολίες στην ένταξη του ανέργου και τις οικογένειες σε πολιτιστικές ομάδες, η αποδυνάμωση της κοινωνικής θέσης του ατόμου, η δημιουργία έντασης στις σχέσεις του με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και η αύξηση της ατομικής και κοινωνικής απομόνωσης. (Δημητρόπουλος, 2002).

3.3.2 Ψυχολογικές επιπτώσεις

Η απασχόληση ακολουθείται από μια διαδικασία ψυχολογικής ιδιοποίησης των μελών και του χώρου εργασίας. Η ανεργία βιώνεται ως αυθαίρετος αποκλεισμός από μια παραγωγική διαδικασία της οποίας ο εργαζόμενος εξασφαλίζει την ανάπτυξη. Η ανεργία λοιπόν βιώνεται ως διαδικασία απαξίωσης. Η αρνητική αντανάκλαση στις οικογενειακές σχέσεις είναι άμεση. Ένα ο άντρας, αρχηγός της οικογένειας, βρίσκεται άνεργος και κυρίως όταν η γυναίκα εργάζεται, η ανεργία ανατρέπει τα

στερεότυπα πρότυπα των ρόλων στο εσωτερικό της οικογένειας. Αποτελεί την αιτία επιθετικών και εριστικών συμπεριφορών που επιδεικνύονται από αισθήματα άγχους, ενοχής ακόμα και βίας. Ένα πρόκειται για άνεργη γυναίκα, τότε συχνά βρίσκεται υπό πίεση από το περιβάλλον της για επιστροφή στο παραδοσιακό της ρόλο ως οικοκυρά, ενάντια στον οποίο πρέπει να αγωνιστεί. Η συμπεριφορά των παιδιών επηρεάζεται από τη ρήξη της οικογενειακής ισορροπίας και από το κλίμα ανασφάλειας που αυτή προκαλεί. (Ευστράτογλου, 1998).

Οι ψυχολογικές επιπτώσεις, συχνά συνδέονται σε πολλές περιπτώσεις, επηρεάζοντας τη σωματική και ψυχική υγεία της άνεργης γυναίκας. Ο Wang αναφέρει ότι η υγεία των γυναικών, επιδεινώθηκε από τότε που έχασαν την εργασία τους. Άλλες μελέτες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι « ο αριθμός των ανέργων που αυτοκτονούν είναι δυσανάλογα υψηλός, και ότι το ποσοστό ανέργων μεταξύ των ατόμων με τάσεις αυτοκτονίας είναι ακόμα υψηλότερο». Επίσης οι γυναίκες σε μια τέτοια κατάσταση, περιβάλλονται και από αρνητικά συναισθήματα όπως απάθεια για δραστηριότητα και απόγνωση. (Freeman, 2000).

Οι αρχικές αντιδράσεις των γυναικών αντιμετωπίζοντας την ανεργία σύμφωνα με την Σαμαρτζή είναι σοκ, ανησυχία για το παρόν και το μέλλον, αισιοδοξία για οποιαδήποτε επαγγελματική της ενέργεια, έκπληξη και ολοκληρώνεται με την κατάθλιψη. (Σαμαρτζή, 1992).

Επίσης, μένοντας η γυναίκα αμέτοχη από τον εργασιακό χώρο, λόγω της ανεργίας, οδηγείται σε μια φάση ψυχονευρώσεων. Όταν η γυναίκα χάνει την ανεξαρτησία της, τότε στη προσωπικότητά της, αρχίζει να αναπτύσσεται μια δυσλειτουργία με αποτέλεσμα να γίνει πιο ευάλωτη στις νευρώσεις. (Τσολακίδου, 1992).

Η επίδραση αυτών που προαναφέρθηκαν, αγκαλιάζει την αίσθηση αυτονομίας και της οικονομικής ανεξαρτησίας της γυναίκας. Περιορίζει την ικανοποίηση των οποιοδήποτε αναγκών της και διαφοροποιεί τις ελπίδες και τις φιλοδοξίες της, τις προοπτικές για τη ζωή της. Η διαδικασία τώρα, εξεύρεσης νέας απασχόλησης μπορεί να αποδεικνύεται διαρκώς άκαρπη, αλλά και υποτιμητική και εκμηδενιστική για τη γυναίκα, η οποία αφενός πρέπει να δέχεται τις υποτιμήσεις αδιαμαρτύρητα αλλά και να βρίσκει τρόπους αντιμετώπισης των πιθανών εργοδοτών. (Σαμαρτζή, 1992).

Πολλές μεσήλικες άνεργες γυναίκες , ανακαλύπτουν στην πορεία, πως η σταδιοδρομία τους χάνει την αρχικό της δυναμισμό. Τις πικραίνει η αίσθηση στασιμότητας, εξάντλησης, όπως και η ιδέα πως αφού έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης, τώρα παραγκωνίζονται. Ο θυμός που πηγάζει από τα αισθήματα αυτά, δεν μπορεί να εκδηλωθεί φανερά, από το φόβο μήπως χειροτερέψει μια ήδη άσχημη κατάσταση. Ανησυχία τους προκαλεί και το ενδεχόμενο, μήπως και καταντήσουν άχρηστε στη δουλειά τους, ακόμη και αν δεν διακυβεύεται η επαγγελματική τους ασφάλεια. Οι άνεργες γυναίκες σ' αυτή την ηλικία εμφανίζουν πιο συχνά συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης. Παθαίνουν κατάθλιψη, γιατί φοβούνται ότι τα χρόνια κυλούν και ότι δεν θα μπορούν να βρουν τρόπους ικανοποίησης των αναγκών τους. Νιώθουν μοναξιά και έχουν μικρή αυτοεκτίμηση και συναισθηματική σταθερότητα. Η πρώτη ψυχολογική εκδήλωση μιας μεσήλικης γυναίκας είναι συνήθως δυσπιστία, κατάπληξη, απογοήτευση, και θυμό. Ύστερα έρχεται μια περίοδος ανακούφισης, ακόμη και μια αίσθηση χαλάρωσης και χαράς για τη νεοαποκτηθείσα ελευθερία και τη μεγαλύτερη συμμετοχή στη οικογενειακή ζωή. (Katchadourian, 1993).

3.3.3 Οικονομικές επιπτώσεις

Για να επανέλθουμε στις οικονομικές επιπτώσεις στο άτομο μπορούμε να πούμε, ότι οι οικονομικές δυσκολίες είναι συχνά αξεπέραστες. Η αύξηση της διάρκειας της ανεργίας και ο περιορισμός του χρόνου δικαιώματος παροχών από την ασφάλιση μπορούν να οδηγήσουν σε υπέρμετρη φτώχεια. Παραπάνω δόθηκε ένα φάσμα καταστάσεων, οι οποίες διαφοροποιούνται πρακτικά από τη δράση ειδικών παραγόντων. Ο κύριος παράγοντας είναι η επαγγελματική και πολιτιστική κληρονομιά του ατόμου, κατευθύνει τις αντιδράσεις στο αρχικό τραυματισμό, η φύση της άμυνας και την επεξεργασία εναλλακτικών σχεδίων.

Η ανεργία κάτω από αυτή τη θεώρηση θεωρείται ως πολλαπλασιαστής των ανισοτήτων. Ο άνεργος κατά τη γενική ομολογία αντιστέκεται καλύτερα όταν έχει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και εξειδίκευσης, το ίδιο και όταν μπορεί να θέσει σε εφαρμογή μηχανισμούς αλληλεγγύης. Όλοι οι άνεργοι επηρεάζονται από ψυχολογικές και κοινωνικές διεργασίες, όταν η διάρκεια της ανεργίας αυξάνει ή όταν το πέρασμα από την ανεργία

επαναλαμβάνεται και οι υποκειμενικές και αντικειμενικές ικανότητες αντίστασης αμβλύνονται. Η επαγγελματική επανένταξη μπορεί να σταθεροποιήσει την κατάσταση αλλά και τα ίχνη θα παραμείνουν. (Σκουτέλης, 1996).

Από οικονομική άποψη ανεργία σημαίνει ανεπαρκή αξιοποίηση του βασικού παραγωγικού πόρου μιας χώρας που είναι το ανθρώπινο δυναμικό της. Από αυτό το γεγονός συνεπάγεται απώλεια εισοδήματος για τον άνεργο, απώλεια φορολογικών εσόδων για το δημόσιο, μείωση των παραγωγικών δυνατοτήτων ολόκληρης της οικονομίας και απώλεια εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Η μείωση των εσόδων του κράτους από τη φορολογία εισοδημάτων αλλά και την έμμεση φορολογία της κατανάλωσης αποστερεί την πολιτεία από τους αναγκαίους πόρους για την ανάπτυξη και χρηματοδότηση των κοινωνικών υπηρεσιών, υγείας, παιδείας, άμυνας κλπ. Η απώλεια όμως πόρων του κράτους δεν προέρχεται από την απώλεια των φορολογικών εσόδων με την έννοια που την περιγράψαμε παραπάνω. Η συνεχιζόμενη ανεργία οδηγεί σε μεγαλύτερη ένταση την «αδήλωτη απασχόληση» στα πλαίσια λειτουργίας της «παρά οικονομίας» η οποία πέρα από το ότι είναι κοινωνικά απαράδεκτη, έχει κοινωνικές επιπτώσεις με τη φορολογική διαφυγή των εισοδημάτων και την απώλεια εσόδων στις κοινωνικές ασφαλίσεις. (Ευστράτογλου, 1996).

ΕΝΟΤΗΤΑ 4^H

ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

3.4.1 Τα μέτρα αντιμετώπισης της ανεργίας

Μελέτη, που διενεργήθηκε από το Κέντρο Ερευνών του Πανεπιστημίου Πειραιώς υπό την αιγίδα του καθηγητή Θεόδωρου Κατσανέβα στο πλαίσιο του προγράμματος III B Archimed Interreg, καταδεικνύει ότι μέρος της ευθύνης για τα χαμηλά ποσοστά απασχόλησης βαραίνει και τις ίδιες τις γυναίκες, οι οποίες επιλέγουν κορεσμένα επαγγέλματα ή αναζητούν μάταια πολλές φορές τη σιγουριά του δημόσιου τομέα.

Η ίδια έρευνα καταλήγει, ωστόσο, στο συμπέρασμα ότι αν και η γυναικεία επιχειρηματικότητα βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με τους μέσους όρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών, σημειώνει τα τελευταία χρόνια ικανοποιητική ανάπτυξη.

Σήμερα στην Ελλάδα οι γυναίκες αποτελούν το 50,5% του πληθυσμού, αλλά συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό σε ποσοστό μόλις 38%, ενώ η μέση αμοιβή τους ανέρχεται στο 75% της αμοιβής των αντρών με σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα σε διάφορους κλάδους κυρίως στον ιδιωτικό τομέα.

Στην πλειονότητά τους παραμένουν «κολλημένες» σε κορεσμένα επαγγέλματα που έχουν περιορισμένες διεξόδους στην αγορά εργασίας και σχολές όπως φιλολογίας, ιστορίας, καλών τεχνών, κλπ., ενώ αποφεύγουν ανερχόμενα επαγγέλματα όπως αυτά της νέας τεχνολογίας.

Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις ανασταλτικές καταστάσεις της μητρότητας, εξηγεί, σε μεγάλο βαθμό, γιατί η ανεργία των γυναικών είναι πολύ υψηλότερη από αυτήν των αντρών. Σύμφωνα με τη μελέτη, μόλις το 10% - 15% του συνόλου της επιχειρηματικότητας είναι γένους... θηλυκού. Υπολογίζεται, όμως, να φτάσει το 20%, δηλαδή στο μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο.

Οι αμιγώς γυναικείες επιχειρήσεις συγκεντρώνονται κυρίως στο εμπόριο (25%), στη γεωργία (20%), στον τουρισμό (18%), στη διαχείριση ακίνητης περιουσίας (14%), στη βιομηχανία / βιοτεχνία (9%) και στην

εκπαίδευση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (7%). (Κοσμά Κατερίνα, 2008)

Παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες διαθέτουν όλο και περισσότερο υψηλή ειδίκευση και αυξάνεται η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, η συμμετοχή τους είναι ακόμη πολύ μικρότερη από ό,τι των ανδρών σε θέσεις ευθύνης στην πολιτική και στις επιχειρήσεις, ιδίως στο ανώτατο επίπεδο. Ο αριθμός των γυναικών σε διευθυντικές θέσεις στην Ε.Ε. παρέμεινε σταθερός τα τελευταία χρόνια.

Με τον νέο Υπαλληλικό Κώδικα θεσμοθετήθηκαν μια σειρά από διευκολύνσεις για τους γονείς. Χαρακτηριστικά, αναφέρομαι στη χορήγηση της γονικής άδειας και στον πατέρα, όπως, βεβαίως, και στη μητέρα, στην παροχή διευκολύνσεων στη μητέρα που υιοθετεί τέκνο, προκειμένου να καταστεί ομαλή η μετάβασή της στη νέα οικογενειακή της ζωή. Με τον Ν. 3250/2004 για τη μερική απασχόληση στο Δημόσιο, τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου επαναπροσδιορίστηκαν οι κατηγορίες επωφελούμενων, μέσα από τις οποίες μπορούν να επιλέγονται οι προσλαμβανόμενοι με τη διεύρυνση της κατηγορίας των μητέρων ανηλίκων τέκνων, χωρίς ηλικιακό περιορισμό, διότι πριν οι δικαιούχοι ήταν όσες μητέρες είχαν τέκνα μέχρι δώδεκα ετών. (Σιδηροπούλου- Π. Κατερίνα, 2009). Στα 454,25 ευρώ διαμορφώθηκε το μηνιαίο επίδομα ανεργίας που καταβάλει ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού μετά τη νέα αναπροσαρμογή του από την Παρασκευή 1η Μαΐου 2009.

Η νέα αναπροσαρμογή έγινε στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 5, του νόμου 3552/2007, που ορίζει ότι το ποσό του τακτικού μηνιαίου επιδόματος ανεργίας αναλογεί στο 25πλάσιο του 55% του κατώτατου ημερομισθίου, σύμφωνα με την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.).

Σημειώνεται ότι, από την 1η Ιανουαρίου 2008, στο επίδομα ανεργίας χορηγούνται αυξήσεις αντίστοιχες με αυτές τις οποίες καθορίζουν οι Εθνικές Γενικές Συλλογικές Συμβάσεις για τους κατώτατους μισθούς και τα

ημερομίσθια, με βάση τις συμφωνίες των κοινωνικών εταίρων. Επίσης, με βάση το νόμο 3552/2007, παρέχεται πλέον σε όλες τις κατηγορίες ανέργων η προσαύξηση της τάξης του 10% επί του επιδόματος για κάθε προστατευόμενο μέλος του δικαιούχου ανέργου. Σημειώνεται ότι το επίδομα καταβάλλεται μια φορά το μήνα για 25 ημέρες. Τα απαραίτητα δικαιολογητικά που υποβάλλονται για την έναρξη καταβολής του επιδόματος είναι: Έγγραφο Καταγγελίας Σύμβασης Εργασίας ή βεβαίωση Λήξης Σύμβασης Ορισμένου χρόνου, βιβλιάριο ενσήμων του ενδιαφερομένου της τελευταίας διετίας, οικογενειακό βιβλιάριο ασθένειας, εφόσον υπάρχουν συντηρούμενα μέλη, πρόσφατο Εκκαθαριστικό Σημείωμα Εφορίας ή εφόσον δεν υπάρχει, επικυρωμένο αντίγραφο της τελευταίας δήλωσης εισοδήματος, Αστυνομική Ταυτότητα του ασφαλισμένου, Υπεύθυνη Δήλωση Ν. 1599/86, την οποία θα συμπληρώσει ο ενδιαφερόμενος σύμφωνα με τις υποδείξεις της Υπηρεσίας. (<http://www.evrytanika.com/news/print.php?id=353>).

- Προγράμματα ΟΑΕΔ

Τη μετατροπή του επιδόματος ανεργίας σε επίδομα απασχόλησης που θα δίνει ευκαιρίες δουλειάς σε άνεργους που θέλουν να απασχοληθούν στους Δήμους και τον δημόσιο τομέα, αναμένεται να θέσει σύντομα σε ισχύ το υπουργείο Απασχόλησης.

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε 60.000 απολυμένους άνεργους, εκ των οποίων οι 20.000 θα προσληφθούν σε Δήμους και 40.000 στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, για χρονικό διάστημα έως και 36 μηνών. Ταυτόχρονα έχει ήδη ξεκινήσει η έγκριση προγραμμάτων τοποθέτησης νέων στο Δημόσιο, τα οποία θα απορροφήσουν αρχικά 12.000 άνεργους. Το πρόγραμμα θα διευρυνθεί ανάλογα με τις θέσεις που θα εντοπίζονται στο Δημόσιο.

Παράλληλα δρομολογούνται από τον ΟΑΕΔ προγράμματα επιχορήγησης ξενοδοχειακών επιχειρήσεων για την επαναπρόσληψη του εποχικού προσωπικού τους. Στο πρόγραμμα θα υπαχθούν όλες οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις που θα δεσμευθούν ότι θα έχουν προσλάβει στις

3/4 και 31/5 τον ίδιο αριθμό εργαζομένων που απασχολούσαν τους αντίστοιχους μήνες πέρσι. Σε περίπτωση που η επιχείρηση μειώσει το προσωπικό της, τότε το πρόγραμμα θα διακόπτεται κατά τόσες θέσεις όσες και η μείωση του προσωπικού, ενώ θα επιστρέφεται και το ποσό της επιχορήγησης. Για τη διατήρηση του προσωπικού τους και την πρόσληψη νέων ανέργων, ο ΟΑΕΔ έχει σχεδιάσει και προγράμματα ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης, τα οποία θα διεξαχθούν κατά προτεραιότητα σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα.

Νόμοι Ψηφισμένοι από τη Βουλή

Άρθρο 1. Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης -Μέτρα για τους επιδοτούμενους ανέργους

1. Επιδοτούμενος άνεργος μπορεί να προσλαμβάνεται ή τοποθετείται σε θέση εργασίας με πλήρη ή μερική απασχόληση για όσο χρόνο διαρκεί η επιδότηση ανεργίας. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 7 του Ν. 1545/ 1985 (ΦΕΚ 91 Α') εφαρμόζεται και στην περίπτωση αυτή, εφόσον η τοποθέτηση γίνεται για πλήρη απασχόληση. Κατά τη διάρκεια της εργασίας του, ο προσλαμβανόμενος ή τοποθετούμενος αμείβεται σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν για τους λοιπούς εργαζόμενους στον εργοδότη, ανάλογα με την ειδικότητα που απασχολείται και τις ώρες απασχόλησης του. Οι αποδοχές του σε οποιαδήποτε περίπτωση δεν μπορεί να είναι κατώτερες από το επίδομα ανεργίας που δικαιούται ως άνεργος.

2. Η αμοιβή του προσλαμβανόμενου ή τοποθετούμενου βαρύνει τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) κατά το ύψος του επιδόματος ανεργίας που δικαιούται, και κατά τα λοιπά, τον εργοδότη, ο οποίος έχει και την ευθύνη της ασφαλιστικής του κάλυψης. Ο προσλαμβανόμενος ή τοποθετούμενος δεν ασφαλιζεται στην περίπτωση αυτή για ανεργία. Αν απολυθεί πριν από το χρόνο λήξης του δικαιώματος επιδότησης, ο άνεργος λαμβάνει το επίδομα ανεργίας για το υπόλοιπο διάστημα, εφόσον δεν επανατοποθετηθεί, ή προσληφθεί.

3. Προϋπόθεση για την εφαρμογή των διατάξεων των παραγράφων 1 και 2 είναι να μην έχει προβεί ο εργοδότης κατά τη διάρκεια του τελευταίου εξαμήνου πριν από την τοποθέτηση ή πρόσληψη σε απόλυση προσωπικού της επιχείρησης του χωρίς τη συνδρομή σπουδαίου λόγου. Ο εργοδότης υποχρεούται κατά τη διάρκεια ισχύος της σχέσης εργασίας με τον προσληφθέντα ή τοποθετηθέντα να μην προβαίνει σε απόλυση εργαζομένων από την επιχείρηση του, χωρίς τη συνδρομή σπουδαίου λόγου, άλλως χάνει το δικαίωμα της μείωσης εφεξής του εργοδοτικού κόστους κατά το ύψος του επιδόματος που ο άνεργος edικαιούτο από τον Ο.Α.Ε.Δ.

4. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ύστερα από τη γνώμη του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) του Ο.Α.Ε.Δ., καθορίζονται τα απαραίτητα δικαιολογητικά, τα κριτήρια επιλογής, ο τρόπος και κάθε άλλο σχετικό θέμα για την εφαρμογή της διάταξης.

5. Επιδοτούμενοι άνεργοι, μετά από αίτηση τους, επιλέγονται κατά προτεραιότητα για συμμετοχή στα προγράμματα κατάρτισης που εφαρμόζονται από την Εταιρεία "Επαγγελματική Κατάρτιση Α.Ε." του Ο.Α.Ε.Δ. και από τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.). Κατά το διάστημα αυτό, λαμβάνουν το επίδομα που προβλέπεται κατά περίπτωση για τους καταρτιζόμενους και αναστέλλεται η καταβολή του επιδόματος ανεργίας.

6. Η περίπτωση δ' της παρ. 2 του άρθρου 3 του Ν. 1545/1985 (ΦΕΚ 91 Α') αντικαθίσταται ως εξής: "Όσοι συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο ή από οποιοδήποτε συνταξιοδοτικό οργανισμό κύριας ή επικουρικής ασφάλισης με ποσό ίσο ή μεγαλύτερο από το κάθε φορά κατώτερο όριο σύνταξης που καταβάλει το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.) στους ασφαλισμένους με εξαίρεση όσους λαμβάνουν σύνταξη λόγω θανάτου."

7. Στο άρθρο 4 του Ν. 1545/1985 (ΦΕΚ91 Α'), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα, προστίθεται παράγραφος 5 ως εξής:

"5. Κατ' εξαίρεση για τους εποχιακά απασχολούμενους στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις του Νομού Λευκάδος κατά το έτος 2003, αρκούν εβδομήντα πέντε ημερομίσθια για τη χορήγηση του τακτικού επιδόματος ανεργίας." (<http://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/125>, Νόμοι Βουλής)

Άρθρο 2. Κίνητρα για την αύξηση της απασχόλησης των γυναικών, των νέων και των ηλικιωμένων

1. Οι εργοδότες που προσλαμβάνουν με σύμβαση ορισμένου χρόνου εργαζόμενους ή εργαζόμενες για αναπλήρωση εργαζομένων που απουσιάζουν από την εργασία τους με άδεια κήσης ή λοχείας επιδοτούνται, για όσο χρόνο διαρκεί η άδεια, με το ισόποσο των ασφαλιστικών εισφορών που τους επιβαρύνουν για την ασφαλιστική κάλυψη των προσλαμβανομένων. Όσοι προσλαμβάνονται με σύμβαση ορισμένου χρόνου δεν συνυπολογίζονται στο συνολικό αριθμό εργαζομένων της επιχείρησης για την εφαρμογή των διατάξεων περί ομαδικών απολύσεων ή των διατάξεων του Ν. 2643/1998 (ΦΕΚ220 Α') και του Ν. 1568/1985 (ΦΕΚ 177 Α').

2. Καθορίζεται ως κίνητρο για την πρόσληψη ανέργων μητέρων με τουλάχιστον δύο τέκνα επιδότηση του εργοδότη ισόποση με το ύψος των εργοδοτικών εισφορών που τον βαρύνουν για την ασφαλιστική κάλυψη των προσλαμβανομένων. Η επιδότηση διαρκεί επί ένα έτος για κάθε τέκνο.

3. Καθορίζεται ως κίνητρο για την πρόσληψη ανέργων νέων ηλικίας μέχρι εικοσιπέντε ετών, επιδότηση του εργοδότη ισόποση με το πενήντα τοις εκατό των εργοδοτικών εισφορών που τον βαρύνουν για την ασφαλιστική κάλυψη των προσλαμβανομένων κατά τον πρώτο χρόνο από την πρόσληψη τους.

4. Καθορίζεται ως κίνητρο για την πρόσληψη μακροχρονίως ανέργων ηλικίας πενήντα πέντε ετών και άνω, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον έξι χιλιάδες ημέρες ασφάλισης, επιδότηση του εργοδότη

ισόποση με το πενήντα τοις εκατό των εργοδοτικών εισφορών που τον βαρύνουν για την ασφαλιστική κάλυψη των προσλαμβανομένων.

5. Οι διατάξεις των παραγράφων 2, 3 και 4 εφαρμόζονται εφόσον ο εργοδότης δεν έχει προβεί κατά τη διάρκεια του τελευταίου εξαμήνου πριν από την τοποθέτηση ή πρόσληψη σε απόλυση προσωπικού της επιχείρησης του χωρίς τη συνδρομή σπουδαίου λόγου. Ο εργοδότης υποχρεούται κατά τη διάρκεια ισχύος της σχέσης εργασίας με τον τοποθετηθέντα ή προσληφθέντα να μην προβαίνει σε απόλυση εργαζομένων από την επιχείρηση του χωρίς τη συνδρομή σπουδαίου λόγου, άλλως χάνει το δικαίωμα της επιδότησης.

6. Η καταβολή των επιδοτήσεων που προβλέπονται στο άρθρο αυτό μπορεί να γίνεται και με το συμψηφισμό του ισόποσου των εργοδοτικών εισφορών με το φόρο μισθωτών υπηρεσιών ή και τις άλλες φορολογικές υποχρεώσεις που βαρύνουν τους εργοδότες. Με απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων καθορίζεται η διαδικασία, τα δικαιολογητικά, ο τρόπος συμψηφισμού και κάθε άλλο σχετικό θέμα για την εφαρμογή των διατάξεων.

7. Αγρότισσες ασφαλισμένες στον κλάδο κύριας ασφάλισης αγροτών του Ν. 2458/1997 (ΦΕΚ 15 Α'), όπως ισχύει, απαλλάσσονται για κάθε τέκνο που αποκτούν πλέον του ενός από την υποχρέωση καταβολής εισφορών υπέρ Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (Ο.Γ.Α.) για τους κλάδους σύνταξης ασθενείας και για το Λογαριασμό Αγροτικής Εστίας επί ένα έτος από τη γέννηση κάθε τέκνου από το δεύτερο τέκνο και μετά. Με απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων προσδιορίζεται η διαδικασία και τα δικαιολογητικά που υποβάλλονται για την απαλλαγή και κάθε άλλο σχετικό θέμα. (<http://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/125>, Νόμοι Βουλής)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στην παρούσα μελέτη, η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση που ορίζεται ως η εκτεταμένη ολοκληρωμένη και συστηματική εξέταση άρθρων και βιβλίων τα οποία ήταν σχετικά με την γυναίκα και ανεργία.

Η επιλογή του θέματος δεν ήταν τυχαία. Η ραγδαία αύξηση της ανεργίας, λόγω οικονομικών συμφερόντων επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Επιδίωξη μας ήταν η αναλυτική αλλά και κυρίως περιεκτική μελέτη του θέματος με σκοπό να προσεγγισθεί και να μελετηθεί ώστε να οδηγήσει στα ορθά συμπεράσματα.

Η βιβλιογραφία που εμπεριέχεται στην εργασία εντοπίστηκε από τις παρακάτω βιβλιοθήκες:

- Βιβλιοθήκη ΑΤΕΙ Πατρών
- Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών
- Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πατρών
- Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου
- Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Frederick (Λευκωσίας)
- Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Επίσης αντλήθηκαν πηγές από ιστοσελίδες του διαδικτύου.

Επίσκεψη και ενημέρωση από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας Πατρών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συμπεράσματα

Η σύγχρονη γυναίκα αναφορικά με την επαγγελματική κατάρτιση, παρατηρούμε ότι παρουσιάζει θετικές εξελίξεις σε αντίθεση με τη γυναίκα παλαιότερα. Στην αρχαιότητα η γυναίκα εξαρτιόταν από τον άντρα και ήταν μέσο παραγωγής απογόνων.

Σε όλη τη διάρκεια της εξέλιξης της γυναίκας, η ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων ήταν πάντοτε παρούσα. Αργότερα, με την αυξανόμενη συρροή των γυναικών στην εργασία, κάτω από τη διπλή καταπίεσή τους ως γυναικών και εργατριών, οι γυναίκες αποκτούν κίνητρο για την αμφισβήτηση του συστήματος και ξεκινούν την αναρρίχηση τους προς την απελευθέρωση. Με τη δημιουργία του φεμινιστικού κινήματος η γυναίκα διεκδίκησε την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών τόσο στην οικογενειακή όσο και στην επαγγελματική της ζωή. Παρόλο που οι γυναίκες κινητοποιούνται μαζικά στην εργασία, εντάσσονται σ' αυτή με χειρότερους όρους, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται ως πόλος πίεσης για τα δικαιώματα και τις κατακτήσεις συνολικά των εργαζομένων.

Οι γυναίκες βγαίνουν στην αγορά εργασίας χωρίς όμως να απαλλάσσονται από τα παραδοσιακά τους καθήκοντα στην οικογένεια. Σήμερα επιτελεί επάξια πολλαπλούς ρόλους μητέρας, σύζυγος, εργαζόμενη, νοικοκυρά.

Οι βιολογικοί παράγοντες διαμόρφωσης ρόλων των δυο φύλων διαπιστώνεται πως επηρεάζουν σε κάποιο βαθμό την διαφοροποιημένη συμπεριφορά των δυο φύλων. Οι γυναίκες αντιμετωπίζουν την αμφισβήτηση για την ικανότητα τους στην ανάληψη εργασιών και καθηκόντων υψηλής ευθύνης. Η μυϊκή δύναμη, η εγκυμοσύνη, ο διπλός της ρόλος στο σπίτι και οι προκαταλήψεις αποτελούν εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

Τα γυναικεία ποσοστά ανεργίας είναι πολύ ψηλότερα από τα ανδρικά, ακόμα και στις νεότερες γενιές, όπου έχουν εξισωθεί το εκπαιδευτικό επίπεδο και τα μορφωτικά προσόντα μεταξύ των δύο φύλων. Οι γυναίκες παραμένουν τα εξιλαστήρια θύματα της ανεργίας, καθώς και ο τελευταίος μοχλός ανάπτυξης μέσα από την απασχόληση και την εργασία. Οι θέσεις εργασίας συνεχώς μειώνονται ενώ, σε συντριπτική πλειοψηφία παίρνουν

διαβατήριο στην ανεργία οι γυναίκες. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα σε ότι αφορά στην ανεργία των γυναικών φαίνεται να προκύπτει μετά την ηλικία των 36 ετών όπου και πάλι φαίνεται ότι είναι δύσκολο να βρουν μία θέση εργασίας λόγω των αυστηρών κριτηρίων από πλευράς των εργοδοτών αλλά και λόγω της οικογενειακής τους κατάστασης που πολλές φορές δεν τους επιτρέπει να μπουνε στο στίβο της απασχόλησης.

Η Ευρωπαϊκή ένωση, στην επίτευξη της ισότητας των φύλων στον τομέα εργασίας, με την κοινοτική νομοθεσία ενισχύθηκε ιδιαίτερα η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας, ακόμη και σε τομείς που παραδοσιακά θεωρούνταν ανδρικοί. Η απειλή της ανεργίας και της Ευρωπαϊκής κρίσης έχει γίνει μόνιμη έγνοια τόσο της ευρωπαϊκής επιτροπής όσο και των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι προφανές επακόλουθο να γίνεται προσπάθεια να ληφθούν μέτρα για περιορισμό και της ανεργίας και των κοινωνικών προβλημάτων που συνεπάγονται

5.2 Προτάσεις

- Πληροφόρηση, συμβουλευτική και κοινωνική στήριξη στις γυναίκες.
- Εισαγωγή των γυναικών σε ανδροκρατούμενα επαγγέλματα.
- Διεκδίκηση των δικαιωμάτων της γυναίκας στον εργασιακό χώρο.
- Να προωθηθούν οι κατάλληλες αλλαγές με τρόπο ώστε η συμπεριφορά των δυο φύλων στα πλαίσια της οικογένειας να αποκτήσει ευελιξία και να αποδεσμευτεί από τους περιορισμούς των στερεοτύπων.
- Ενημέρωση μέσω σεμιναρίων και ενημερωτικών εκδηλώσεων για την ισότητα των δυο φύλων.
- Οι γυναίκες να προβαίνουν σε καταγγελία όταν υφίστανται σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας.
- Οι πολιτικές αποφάσεις θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα όλων των πολιτών.
- Η δραστηριοποίηση των γυναικών και η συμμετοχή τους στην ανώτερη διοίκηση πρέπει να προωθηθεί περαιτέρω.

- Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της καινοτομίας, της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας.
- Ο συνδυασμός του επαγγελματικού, ιδιωτικού και οικογενειακού βίου.
- Διατήρηση της απασχόλησης και δημιουργία θέσεων εργασίας.
- Παρακολούθηση προγραμμάτων κατάρτισης των ανέργων.
- Άμεση βοήθεια προς τους άνεργους ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος μακροχρόνιας ανεργίας και η απώλεια σχετικών δεξιοτήτων.

5.3 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι αρχαίοι κλασικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν τη γυναίκα από τη φύση της κατώτερη και δικαιολογούσαν το καθεστώς των διακρίσεων. Ο Σωκράτης υποστήριζε ότι δεν έχει τις ίδιες ιδιότητες με τον άντρα και πρέπει να υποτάσσεται σε αυτόν. Ο Πλάτωνας υποστήριζε τη δυνατότητα εξίσωσης της γυναίκας με τη μόρφωση όπως και οι Πυθαγόρειοι, τις αριστοκράτισσες. Αργότερα αλλάζει γνώμη και δέχεται την κατωτερότητα της γυναίκας. Τη θεωρεί «αδύνατο» φύλο που, εξαιτίας αυτής της αδυναμίας έχει αναπτύξει την υποκρισία και την πονηριά. (Κακλαμανάκη, 2007) Η αύξηση της διάρκειας της ανεργίας και ο περιορισμός του χρόνου δικαιώματος παροχών από την ασφάλιση μπορούν να οδηγήσουν σε υπέρμετρη φτώχεια. (Σκουτέλης, 1996). Η γυναίκα που δέχεται κοινωνική απόρριψη και ανεργία ξανά τοποθετεί το οικογενειακό της ρόλο στην κορυφή των ενδιαφερόντων της προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την αποτυχία της μέσα από την οικογένεια της. (Freeman, 2002)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αρτινοπούλου Β., Κοινωνικά Κινήματα, Εγκληματολογική Προσέγγιση, 2000
2. Βιτσιλάκη Χ.-Φώκιαλη Π, «φύλο και απασχόληση», Σπουδές φύλου. Εκδόσεις Ατραπός, Αθήνα 2007
3. Βουτύρας Σταύρος, Η γυναίκα στη μισθωτή εργασία. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1981
4. Γιαννικόπουλος Α, «Διαφυλικές σχέσεις Τόμ 2». 1998
5. Γκίκας Σωκράτης, Κοινωνιολογία χ.ε.χ.τ., 1985
6. Δαμανάκη Μαρία, Το Θηλυκό Πρόσωπο Της Εξουσίας.. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1995
7. Δαράκη Πέπη, Το όραμα της ισοτιμίας της γυναίκας. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1995
8. Δημητρόπουλος Ευστάθιος, Αναζητώντας εργασία. Ελληνικά γράμματα Αθήνα 2002
9. Δουμάνη - Χρηστέα Μαριέλα, Η ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα, Εκδόσεις Κεδρος ΑΕ Αθήνα 1989
10. Ελληνικά Γράμματα, Η συμβουλευτική ψυχολογία στις γυναίκες, 2006
11. Ευστρατόγλου Κώστας, Προβλήματα της κοινωνίας και του ατόμου, Ο.Ε.Δ.Β, Αθήνα 1998
12. Θεοδωράτος Ευαγ. Φ, Ανθρώπινες σχέσεις στην εργασία, 1993
13. Θεοδωράτος Ευαγ. Φ, Εργασιακές σχέσεις, 1999
14. Ιωαννίδου- Johnson Αμαλία, Προκατάληψη ποίος, εγώ? Η δυναμική ανάμεσα στην προκατάληψη και την ψυχολογική ωριμότητα. Ελληνικά γράμματα Αθήνα 1998
15. Κακλαμανάκη Ρούλα, Η γυναίκα χτες και σήμερα, 2007, Κεδρος Α.Ε
16. Κανατσούλη Μ, Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα, όψεις και απόψεις. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002
17. Καντάρζη Ε, Η εικόνα της γυναίκας. Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991

18. Καντάρζη Ε, «Τα στερεότυπα του ρόλου των φύλων στα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου», Αφοι Κυριακίδη, Αθήνα 2003
19. Καρζής Θεόδωρος, Η Γυναίκα στον 20ο αιώνα, Φιλιππότη, Αθήνα 1993
20. Κατσανέβας Θεόδωρος, Απασχόληση και ανεργία στην Ελλάδα, ΟΑΕΔ, Αθήνα 1986
21. Κετσετζοπούλου Μ-Μπούζας Ν, Λειτουργίες της αγοράς εργασίας και ο κοινωνικός αποκλεισμός, Εκδόσεις ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1999
22. Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, Πρακτικά Συνεδρίου Αθήνα 21 και 22 Ιανουαρίου 1994
23. Κογκίδου Δ, Μονογονεϊκές οικογένειες – Πολιτικές για την οικογένεια, Αθήνα, 1995
24. Κραβαρίτου Γιώτα, Φύλο και δίκαιο, 1996
25. Κυπριανού Π. Προδρομίδη, Αρχές Οικονομικής Πολιτικής, Ε. Μπενου Αθήνα 2003
26. Κώττη Πετράκη Αθηνά, Σύγχρονη Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Αθήνα 1997
27. Λεντάκης Ανδρέας, Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα Τόμος 4.Οι εταίρες, Εκδόσεις Καστανιώτη 1999
28. Λεοντίδου Ε. –Sigrid Ammer, Η Ελλάδα των γυναικών διαδρομές στο χώρο και στο χρόνο, Εκδόσεις Εναλλακτικές, Αθήνα, 1992
29. Λούκα. Κατσέλη, Χαρά Μ. Μαγουλά, Μακροοικονομική Ανάλυση και ελληνική Οικονομία, Τυπωθωτο- Γιώργος Δαρδανος 2002
30. Λυμπεράκη Α, Πελαγίδης Θ., Ο «φόβος του ξένου» στην αγορά εργασίας: ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη», Πόλις, Αθήνα 2000
31. Μαγγανάρα Ιωάννα, «Εργασία, συνδικαλισμός και ισότητα των φύλων», εκδόσεις Οδυσσέας, 1998
32. Μαραγκουδάκη Ελένη, «Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων», 1993
33. Μαραγκουδάκη Ελένη, «Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων, παιδικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο», Εκδόσεις Οδυσσέας Αθήνα 2005
34. Μουσσούρου Λουκία, Γυναίκα και απασχόληση, 2005

35. Μουσούρου Λουκία, Γυναικεία απασχόληση και οικογένεια στην Ελλάδα και αλλού, 1985
36. Μουσούρου Λουκία, Κοινωνιολογία της οικογένειας, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1993
37. Μουσούρου Λουκία, Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2000
38. Μπαλτάς Χαρ. Αθ, Λεξικό ανεπτυγμένων εννοιών, Παπαδήμα Αθήνα 1993
39. Παντελίδου- Μαλουτα Μάρω, Γυναίκες και πολιτική. Πολιτικές φυσιογνωμίες των γυναικών, Αθήνα 1992
40. Παρασκευόπουλος Ι- Μπεζβεγκης Η- Γιαννιτσας Ν- Καραθανάση Α, Διαφυλικές σχέσεις, Ελληνικά γράμματα 1995
41. Πετροπούλου Α., Νέα κριτήρια για την ιθαγένεια, Τα Νέα 29/7/1999
42. Πιντέλογλου Γρ, Εισαγωγή στις εργασιακές σχέσεις, 1998
43. Πρακτικά συνεδρίου, ανοχή μηδέν, Ιανουάριος 1999
44. Πρακτικά συνεδρίου, Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας, 21,22 Ιανουαρίου 1994
45. Προπτυχιακά Προγράμματα Σπουδών για Θέματα Φύλου και Ισότητας ΤΕΙ Πάτρας, Δρ. Στέλλα Παπαμιχαήλ , Σχέσεις των δύο φύλων Οικογένεια- συντροφικότητα 21,22 Ιανουαρίου 1994
46. Ράττνερ Γιόζεφ , Ψυχολογία της γυναίκας Η σύγχρονη γυναίκα ανάμεσα στο μύθο και στην πραγματικότητα, 2008
47. Ραττνερ Γιόζεφ(μετάφραση Γιώργου Βαμβαλή), “Ζωή και οικογένεια, η ψυχολογία της γυναίκας”, Μπουκουμάνη. Αθήνα
48. Ροσέτου Φακιάλα, Η Ελληνική Οικονομία εκδόσεις Μανιατέα, Αθήνα 1989
49. Σαμαρτζή Ε., Όνομα: Γυναίκα Τάσεις 2008
50. Σαμπέθαι Ι., Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, προβλήματα και πολιτικές (με έμφαση στην ευελιξία της αγοράς εργασίας και στην καταπολέμηση της ανεργίας σε συνθήκες μη πληθωριστικής ανάπτυξης), Εξαντας, Αθήνα 1992
51. Σιδηροπούλου Π. Κατερίνα, 8η Συνδιάσκεψη Γυναικών της Ομοσπονδίας Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος (ΟΤΟΕ), 2009

52. Σιμόν Ντε Μπωβουάρ Το δεύτερο φύλο, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1979
53. Σκόδρα Ε, Ψυχολογία της γυναίκας, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998
54. Σκουτέλης Γ., Ανεργία, αιτία και λύσεις χ.ε.χ.τ, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998
55. Στάυρου Βουτηρά. Η γυναίκα στην μισθωτή εργασία, Παπαζήση. Αθήνα 1981
56. Στρατηγάκη Μαρία, Επιχειρηματικότητα γυναικών, 2005
57. Στρατηγάκη Μαρία, Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής, Εκδόσεις Μεταίχμιο 2006
58. Συμεωνίδου Χ, Ο αποκλεισμός των γυναικών από την αγορά εργασίας, Εκδόσεις ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1993
59. Τάκαρη Ντίνα, Η γυναίκα από την αρχαιότητα έως την τεχνολογική επανάσταση, Αθήνα, 1984
60. Τσαούσης Δ.Γ, Η κοινωνία του ανθρώπου, 1993
61. Τσολακίδου Ε, Τα πουλιά πετούν και με τις δυο φτερούγες, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1992
62. Χαραλάμπους Σωτηρούλα , Υπουργός Εργασίας Κύπρου, 2008,
63. Υδρία, Γενική σχολική εγκυκλοπαίδεια στη δημοτική γλώσσα, Εκδόσεις Γ. Αξιωτέλλης & Σία Ε.Π.Ε, Αθήνα

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΕΙΑ

1. Σαρρής Α. και Ζωγραφάκης Σ., "A computable general equilibrium assessment of the impact of illegal immigration on the Greek economy", Journal of Population Economics, no. 12, 1998
2. Aznar, Δουλειά για όλους, Π.Τραύλος- Κωσταράκη Αθήνα 1997
3. David Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, Εισαγωγή στην Οικονομική, Κριτική Τόμος Β', 2006
4. Ferguson Ken, Βασικές Αρχές Οικονομικής Θεωρίας, Κριτική, 2004
5. Francois Poulain De La Barre, Για την ισότητα των δυο φύλων, 1998
6. Freeman Chris, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία, Θεμέλιο, Αθήνα 2000 μετάφραση Κλήτος Παρασκευόπουλος

7. Guddens Anthony, Κοινωνιολογία, 2002
8. Jessie Bernard, Women, Wives, Mothers: Values and Options, 1975, 2008
9. Katchadourian H., Στα πενήντα, Κάτοπτρο, Αθήνα 1993
10. Kerry Chater, Roma Gaster, Ο Μύθος της ισότητας, 1997
11. Lagard, Nickell and Jackman, Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market, Oxford University Press, 1991
12. Mosse, Glaude, «Η γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα», 2002
13. N. Gregory Mankiw, Μακροοικονομική Θεωρία, τόμος Α' 2002
14. Russel, D. H, Exploitation Rape child, Sexual Abuse and Work place Harassment, Library of Social Research, 1984
15. Stanko, E. A, Intimate Women's Experience of Male Violence, 1989, London Unwin Hyman, 1989
16. Stephen Ison, Εισαγωγή στην Οικονομική, Κλειδάριθμος 2002
17. Sue Stern Ellen μετάφραση Ιωαννίδου Ελένη, Η απαραίτητη γυναίκα, Λύχνος Αθήνα 1993

ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

1. http://www.unipi.gr/faculty/kats/arthra/scientific%20articles/81_H_poreia_kai_ta_aitia_tis_anergias_stin_ellada.doc, Jackman et. Al. 1997
2. http://www.horizontes.gr/oriz07/13/ell_040507.pdf, Αποστολάτου Θ. Ν. 2007
3. <http://www.karamanou.gr/gr/uploads/Documents/%CE%9F%CE%9C%CE>, Καραμάνου Άννα Γ.Γ. Πολιτικού Συνδέσμου Γυναικών τ. ευρωβουλευτής, τ. πρόεδρος Επιτροπής Γυναικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Θεσσαλονίκη, 12 Μαΐου 2004
4. <http://www.karamanou.gr/gr/uploads/Documents/%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%9B%CE%99%CE%95%CE%A3/05/2005-KETHI-KARAMANOU.doc>, Καραμάνου Άννα Γ.Γ. Πολιτικού Συνδέσμου Γυναικών τ. ευρωβουλευτής, τ. πρόεδρος Επιτροπής Γυναικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 18.01.2001

5. http://www.womanslife.gr/index4.php?option=com_content&task=view&id=231&Itemid=733, Καρούζος Γιάννης Δικηγόρος – Εργατολόγος
6. <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=11379&subid=2&pubid=119669>, Κοκκαλιάρη Κ., 2007
7. <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=11424&subid=2&tag=8334&pubid=312423>, Κοσμά Κατερίνα 2008
8. <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=16&artid=288218&dt=13/09/2009>, Κούρκουλος Ανδρέας 2003
9. http://users.softlab.ece.ntua.gr/~markatos/gr_art_03.htm, Μαρκάτου Νίκος 2007
10. <http://www.yannismavrikios.gr/intro-docs/3.htm>, Μαυρίκιος Γιάννης 2007
11. <http://www.apopsi.com.cy>, Μίτση Παντελή 2009
12. http://archive.enet.gr/online/online_text/c=114,dt=01.08.2008,id=37560560, Μοσχονά Κώστας 2006
13. <http://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/125>, Νόμοι Βουλής
14. <http://www.evrytanika.com/news/print.php?id=353>, Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού 2009
15. <http://www.iatrotek.org>, Παπακωνσταντίνου Α.
16. <http://www.deok.org.cy/link.php?id=417>, Πηλαβάκη Άννα 2009
17. http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economyagor_2_01/02/2009_301666, Σκουλικάκη Σοφία 2009
18. <http://www.inegsee.gr/enimerwsi-115-doc2.htm>, Σταμάτη Α.2008
19. http://societystats.blogspot.com/2007/06/blog-post_6006.html, Σταμίκου Γιώργος 2006
20. www.worldbank.org και www.imf.org, Ταζίδης Γιώργος 2007
21. <http://www.woman-on-top.gr/?p=58> , Sun, Oct 8, 2006
22. <http://el.wikipedia.org/wiki/%>
23. <http://entosfylou.wordpress.com/2009/06/10/>
24. <http://evia.net/wol/article04.htm>
25. http://whitewomenfront.blogspot.com/2007/10/blog-post_19.html, 19.10.07

26. http://www.apologitis.com/gr/ancient/a-ginaika.htm#APXAIA_GYNAIKA
27. <http://www.istoselides.gr/istoselides/article.php?sid=2390>
28. <http://www.kethi.gr/greek/ekpaidefsi/index.htm>
29. <http://www.tyxikos.gr/983-15.html>, Τεύχος Μάρτιος-Απρίλιος 1998
30. <http://www.Enet.gr> (Πηγές: Ασοσιέιτεντ, Γαλλικό, ΑΠΕ) Κανέλου
Θοδωρή 2009